MOST

ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU

A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE

SPOLOK SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV A UMELCOV

SLOVAK WRITERS AND ARTISTS ASSOCIATION

CLEVELAND, OHIO, U. S. A.

ROČNÍK (VOL.) 5 1958 ČÍSLO (NO.) 3-4

ROČNÍK V. VOL. V.

MOST

ČÍSLO 3-4 NO. 3-4

Štvrťročník pre slovenskú kultúru
A Quarterly for Slovak Culture

Orgán Spolku slovenských spisovateľov a umelcov

Vychodí štyri razy do roka

Rediguje MIKULÁŠ ŠPRINC s redačným kruhom

Predplatné na štyri čísla USA a Kanada $5.00 Ostatná cudzina $4.00

Vydavateľ: SPRÁVA KULTÚRNEHO FONDU PETRA P. JURČÁKA.
Predseda REV. JÁN J. LACH.

Adresa redakcie: MIKULÁŠ ŠPRINC, 28700 Euclid Ave., Wickliffe, Ohio, USA

Adresa administrácie: MOST, 2006 Schrage Ave., Whiting, Indiana, U. S. A.

OBSAH

Dr. Ján Oráč. **Pred sto rokmi zrodila sa myšlienka Spolku sv. Vojtecha** — 97
Miloš K. Mlynarovič. **Pred Zornicou** — 106
Draga Divínska. **V slzavom údolí** — 107
Michal Lacko, SJ. **Užhorodská Unia** — 109
Mikuláš Šprinc. **Štrnásta jeseň** — 133
Gorazd Zvonický. **My zmeníme sa?** — 134
B. Valentín. **Musica viva** — 135
Cyril Ondruš. **Rastislav (II)** — 142
Grieger-Náhalka. **Rozhovor s prof. Pavlom Griegerom** — 148.
Andrej Sidor. **Triumf** — 152
T. J. Zúbek, S.T.D. **Postoj katolíka k darwinizmu** — 156
Karol Strmeň. **Hrobový kameň pre Ivana Krasku** — 163
Miikuláš Šprinc. **Granada — Španielske katedrály — Avila** — 165-167
Gorazd Zvonický. **Odmena** — 168
Wierzynski. **Z poľskej exilnej poézie** (M. Žiar) — 169
Karol Strmeň. **Z nových básní** — 171
Gorazd Zvonický. **Blesk** — 172

KULTÚRA A ŽIVOT — 173
Kukučin stále živý (M. Žiar) — **Spomienka na Mikuláša Schneidra Trnavského** — **Malá meditácia o jednej Beniakovej básni** (K. Strmeň) — **Friedrich von Schiller** (Dr. Marian Dafčík) — **Nové archeologické objavy na Slovensku a najstaršie dejiny našej vlasti** (M. Lacko, SJ) — **Pomník Martinovi Kukučinovi v Argentíne**

KNIHY — 183
Ancient Slovak Fibulas and Pseudo-Fibulas (Joseph G. Cincík) Josef Mikuš — **Dve Slovenské Ameriky** (J. C. Hronský) M. Šprinc — **Celá Krásna si Mária** (St. Polčin, SJ) — M. Š. — **Die Chronologie der Tätigkeit Esdras** (Viliam Pavlovský, SJ) Štefan Porúbčan, SJ **Vlastivedný sborník Sv. I** (Ondrej Halaga) Michal Lacko, SJ — **Einfuehrung in die Slavistik** (Guenther Jarosch), Lacko, SJ. — **Pionieri Boží** (Daniel Rops-Žatko) M. Šprinc — **Svätá Klára z Assisi** (Bargellini-Žatko)

ROČNÍK V. **MOST** ČÍSLO 3-4
VOL. V. NO. 3-4

PRED 100 ROKMI SA ZRODILA MYŠLIENKA SPOLKU SVÄTÉHO VOJTECHA

Dr. Ján Orač:

Pred sto rokmi bolo na Slovensku rušno. Napriek útlaku zo strany Bachovej absolutistickej vlády a napriek rastúcemu náporu maďarského šovinizmu, Slovenskí katolíci sa organizovali a vyvíjali rozsiahlu osvetovú činnosť, kráčajúc v šľapajách kardinála Rudnayho, kanonika Palkoviča, katolíckych kňazov Bernoláka a Holého a mnohých iných. Na ich čele stáli vtedy banskobystrický biskup dr. Štefan Moyzes a kňaz dr. Andrej Radlinský.

Dr. Andrej Radlinský, popri svojej všestrannej a rozvetvenej činnosti, bol predovšetkým apoštolom tlačeného slova. Jeho vydavateľská činnosť ho robí pokračovateľom práce, ktorú na tomto poli v minulosti u nás konali Trnavská a Košická univerzita, Bernolákovo slovenské učené tovarišstvo a Hamuljakov Spolok milovníkov reči a literatúry slovenskej.

Pre šírenie náboženskej literatúry medzi ľudom jestvoval v Uhorsku Spolok svätého Štefana, so sídlom v Pešťbudíne. Slovenskí katolíci však neboli s jeho maďarčiacimi tendenciami spokojní. Preto Radlinský ešte ako banskoštiavnický kaplán, pomýšľal v pohnutom roku 1849 založiť osobitný slovenský vydávateľský spolok, ktorý by vydával lacné náboženské knihy. Spolok mal niesť meno svätého Cyrila a Metoda a Radlinský ho plánoval zorganizovať podľa vzoru osvedčeného a aj na Slovensku obľúbeného pražského Dedičstva svätého Jána Nepomuckého. Sídlo Spolku svätého Cyrila a Metoda malo byť vo Viedni, u rehoľníkov arménskeho obradu, zvaných "mechitaristi", ktorí mali svoju tlačiareň a zaoberali sa práve vydávaním lacných náboženských kníh. Radlinský o tomto s viedenskými mechitaristami aj osobne vyjadnával, a našiel u nich pochopenie i ochotu. Povolenie pre založenie spolku sa však nepodarilo

vymôcť a ostalo iba pri vydávaní časopisu *"Cyril a Metod"*, ktorý mal byť pôvodne úradným orgánom spolku toho istého mena. Prvé číslo *"Cyrila a Metoda"* vyšlo 14. marca 1850 pod vydavateľstvom Radlinského a redakciou Palárikovou, a to v Banskej Štiavnici.

Zatiaľ slovenským orgánom Spolku sv. Štefana boli *"Katolícke noviny"*, založené 7. novembra 1849. Vychádzali v Pešťbudíne a boli písane bernoláčtinou. Po dlhších vyjednávaniach *"Cyril a Metod"* a *"Katolícke noviny"* sa zliali v jeden časopis, so záhlavím *"Cyril a Metod"* a s podtitulom *"Katolícke noviny"*. Prvé číslo vyšlo na Nový rok 1857. Avšak slovenský duch časopisu nepáčil sa vedeniu Spolku sv. Štefana ako vydavateľa, ktoré sa práve preto zrieklo ďalšieho financovania časopisu. To dalo Radlinskému podnet, aby zorganizoval rozsiahlu celoslovenskú akciu na zabezpečenie *"Cyrila a Metoda"*. Zazvonil na poplach v poslednom čísle, vydanom Spolkom sv. Štefana, ktoré vyšlo 27. júna 1857. Prvé číslo samostatného *"Cyrila a Metoda"* vyšlo začiatkom júla a prinieslo iba Radlinského článok, ale obrovskej váhy, zapĺňajúci osem veľkých strán časopisu. Jeho titul znie: "Slovo pravdy k uváženiu každému, alebo Ako sme stáli my Slováci dosaváď v Spolku sv. Štefanskom a jako stojíme teraz a stáť môžeme budúcne mimo neho?"

Jadro významného článku je toto:

1) Spolok sv. Štefana nevydával prisľúbených 93 tlačených hárkov pre slovenských katolíkov, a preto stratil ich dôveru natoľko, že počet predplatiteľov *"Katolíckych novín"* klesol z pôvodných 1000 na 250.

2) V druhej časti článku sú uvedené ozveny na Radlinského výzvu za udržanie *"Cyrila a Metoda"*. Prvá, nepodpísaná, je pravdepodobne od biskupa Moyzesa. Druhá bola od Cebecauera z Bystrice, ktorý s najväčšou ochotou prisľubuje zbierať predplatiteľov. Najveľkodušnejšiu odpoveď dal nitriansky kanonik Juraj Tvrdý, ktorý daroval na časopis *"Cyril a Metod"* veľkú sumu 1000 zlatých, kým jeho brat Štefan Tvrdý 20 zlatých, jeho sestra Alžbeta Derčíkova rovnako 20 zlatých. Povzbudzujúcich listov prišlo zo všetkých kútov Slovenska, a to nielen od zámožnejších, učených, ale aj od chudobných a jednoduchých ľudí.

3) V tretej časti Radlinský určuje program do budúcnosti: neuspokojiť sa s dosiahnutými skvelými začiatkami. Aby sa mohol časopis *"Cyril a Metod"* udržať, bude potrebovať prinajmenšom 1000 predplatiteľov. Na zabezpečenie života časopisu najlepšie bude založiť vydávateľský spolok, pre ktorý Radinský ihneď rezervoval najväčší dar, čo prišiel na *"Cyrila a Metoda"* od kanonika Juraja Tvrdého a jeho súrodencov.

Teda myšlienka vydavateľskeho Spolku, ktorú Radlinský chcel uskutočniť, už ako štiavnický kaplán roku 1849, prichádza znovu na pretras. Lenže teraz je už omnoho zrelšia a zaujíma sa o ňu celé Slovensko. Radlinský napísal aj stanovy nádejného spolku. Navrhol ho pomenovať po

svätom Vojtechovi. Bola totiž opodstatnená nádej, že meno sv. Vojtecha bude znieť milšie v ušiach tých, od ktorých záviselo schválenie spolku. Sv. Vojtech, biskup pražský bol aj apoštolom Uhorska a Poľska. Pokladali ho za zakladateľa ostrihomského arcibiskupstva. A prímas Ján Scitovský si ho ctil dvojnásobne nielen ako ostrihomský arcibiskup, ale aj preto, že jeho rodičia sa prisťahovali do Uhorska z Poľska. Sám zadovážil pre novopostavenú ostrihomskú katedrálu, posvätenú roku 1856, význačnú relikviu sv. Vojtecha od gneznenského arcibiskupa. Ustanovil sa dočasný výbor Spolku sv. Vojtecha, ktorý sa zišiel na svoje prvé zasadanie dňa 1. októbra 1857 a schválil Radlinským vypracované stanovy. Výbor vyslal osobitnú delegáciu, na čele s Lopušným, dekanom katolíckej teologickej fakulty na peštianskej univerzite, k ostrihomskému arcibiskupovi so žiadosťou, aby odobril stanovy Spolku. Súčasne boli odoslané stanovy, spolu s prosbopisom o schválenie cisársko-kráľovskému miestodržiteľstvu. Slovenskom rozvinula sa v prospech Spolku rozsiahla podpisová akcia. Podpisovali sa členovia biskupských kapitúl, niektorí aj hromadne, ak napr. v Banskej Bystrici. Podpisovali sa profesori seminárov, gymnázií, kňazi i svetskí ľudia. Členovia dočasného výboru boli všetko pešťbudínski Slováci: Radlinský, Palárik, Viktorín, Barton, Klempa, provinciál milosrdných bratov Buršák, budínsky opát a farár Anton Krajner, profesor Anton Schmitt a iní. Maďarská verejná mienka, ovplyvnená novinami, bola proti schváleniu Spolku. To sa javí aj z prímasovej odpovede zo dňa 13. novembra 1857. No Radlinský nedal sa znechutiť a spolu s výborom adresoval prímasovi pamätný spis (memorandum), a to dňa 13. decembra 1857.

Bolo by pridlhé opisovať na tomto mieste dlhý zápas o schválenie Spolku, zápas, ktorý potom ešte trval celých 12 rokov. Schválenie prišlo v jubilejnom roku tisíceho výročia smrti sv. Cyrila 12. novembra 1869, a to priam z Ríma, podpísané ostrihomským arcibiskupom Šimorom, ktorý sa tam vtedy zdržoval. Nie je vylúčené, že v prospech Spolku zakročil sám sväty Otec Pius IX., ktorému slovenský bohoslovci venovali z príležitosti jeho zlatého kňazského jubilea zborník, nazvaný: "Pamätník slovenských poslucháčov kat. bohoslovia k tisícročnej oslave sv. Cyrila." Radlinský dal na vážky za schválenie SSV i svoje vlastné dobré meno: odoslal totiž žalobu proti redaktorovi časopisu "Magyar állam", za urážku na cti, pod podmienkou, že ostrihomský arcibiskup schváli Spolok. Zakladacie Valné shromaždenie bolo v Nitre 14. sept. 1870.

Schválením sa dostal Spolok pod právomoc a ochranu uhorského prímasa a preto prežil aj čierne roky, v ktorých boli zrušené slovenské gymnáziá a Matica slovenská. Avšak založili proti nemu *"Uhorský vzdelávací spolok"*, podporovaný Budapešťou. Za takých okolností zápasil Spolok sv. Vojtecha s veľkými finančnými ťažkosťami, najmä po smrti

Radlinského, z ktorých sa ho podarilo vymaniť iba výbornému organizatorovi Andrejovi Kubinovi. Pod správou Kubinovou vzrástol počet členov Spolku sv. Vojtecha na 5276 — čo bolo na tie časy veľmi pekné číslo—, ďalej začal vychádzať obľúbený *"Pútnik"* a konečne obetavý kanonik Ščasný daroval základinu 5000 zlatých na vydanie slovenského prekladu svätého Pisma. Začiatkom tohto storočia, pod správcovstvom vdp. Martina Kollára a za tajomníctva populárneho Ferka Urbáka zapustil Spolok svoje korene aj v Amerike, medzi slovenským vysťahovalectvom, od ktorého dostával nie bezvýznamnú hmotnú podporu. A šťastné pero Ferka Urbánka našlo zas cestu k srdcu slovenského ľudu, takže náklad spolkových kníh a najmä *"Pútnika svätovojtešského"* prudko vzrastal. Počet výtlačkov, ktoré vyšli nákladom SSV do roku 1908, teda za necelých 40 rokov jeho jestvovania, dosiahol úctyhodné a na vtedajšie pomery celkom mimoriadne číslo: 532.000 kusov. Roku 1918 Spolok mal už vyše 34.000 členov. Bol on najmohutnejšou organizáciou, ktorej vtedy na Slovensku nebolo páru, a poslanie, ktoré Spolok sv. Vojtecha vykonal v prvých päťdesiatich rokoch svojho jestvovania — v rokoch, ktoré možno nazvať kritickými pre bytie a nebytie slovenského národa — je pre každého nezaujatého historika mimoriadne významné.

Po prevrate roku 1918 stal sa Spolok sv. Vojtecha postupom času najväčším slovenským nakladateľstvom a najmohutnejšou slovenskou organizáciou. I jeho úroveň bola na takej výške, že nám ju mohli závidieť aj veľké a bohaté národy, ktoré nemuseli v priebehu svojej histórie zápasiť s takými obrovskými ťažkosťami, ako to bolo v našom prípade. Od roku 1870 do roku 1930 vydal SSV 6,671.125 kusov kníh, pričom počet poprevratových vydaní vzrastal priam navidomoči. Okrem *"Pútnika"*, VVS vydával *"Duchovného Pastiera"*, *"Katolícke kázne"*, *"Kultúru"*, *"Plameň"*, atď. Okrem veľmi dobre redigovaného *"Kalendára"* dával do rúk nášho ľudu každoročne dve hodnotné náboženské knihy. Náklady kalendára a podielových kníh presiahli najprv stotisíc výtlačkov, potom dvestotisíc a nakoniec sa blížili 250 tisícovému nákladu. S takými číslami sa nemohlo pochváliť ani jedno slovenské nakladateľstvo a predstavujú ony úctyhodné číslice aj pre omnoho početnejšie národy ako je náš slovenský. Nebolo čajsi slovenskej rodiny doma, či v cudzine, kde by sa neboli dostali kalendáre a podielové knihy Spolku sv. Vojtecha. A neboli to knihy, ktoré zapadajú na priečinkoch prachom, ale ktoré náš ľud skutočne s obľubou čítaval ponedieľky a za dlhých zimných večerov. Boli to knihy, ktoré šli neraz z ruky do ruky. Možno pre väčšinu z nás, ako aj pre väčšinu vtedajšej slovenskej mládeže bolo to prvé mimoškolské čítanie, po ktorom sme siahli z vlastného záujmu. Aj do tej najskromnejšej chalúpky, kde sa nedostalo nijaké iné tlačené slovo okrem *Nábožných výlevov, Jednotného katolíckeho spevníka* alebo inej modlitebnej knihy

(a to boli poväčšine tiež Spolkové vydania), našiel si cestu *Svätovojtešský pútnik* i s podielovými knihami, ktoré ho sprevádzali. Nik nepochybuje o veľavýznamnom výchovno-náboženskom poslaní, ktoré vykonala svätovojtešská kniha medzi naším ľudom. A dosiaľ sme si vari dostatočne neuvedomili význam, ktorý mal Spolok sv. Vojtecha pre udržanie slovenčiny medzi Slovákmi, odrezanými od nášho národného tela, či už na hornej Orave a Spiši, či už medzi Slovákmi v Rumunsku a na Dolnej zemi, alebo za morom. A okrem náboženskej a poučnej literatúry určenej pre ľud, vydával SSV čím ďalej tým hodnotnejšiu odbornú a vedeckú literatúru, učebnice pre katolícke školy a sprístupnil nám nejedno veľdielo svetovej katolíckej literatúry.

Ešte roku 1948 vydal Spolok sv. Vojtecha 98 kníh v náklade 1,063.900 kusov, rozličných tlačív v náklade 1,777.223 kusov a jeho časopisy vyšli v náklade 541.300 výtlačkov. A netreba zabúdať, že sloboda tlače bola už vtedy nemálo obmedzená a bolo sa treba priam biť o prídel papieru.

Čo z toho všetkého ostalo teraz? Koloman Štefko, v istej propagačnej publikácii určenej pre cudzinu, vo svojom príspevku o terajšej činnosti Spolku sv. Vojtecha, právom podčiaruje jeho významnú minulosť a jeho voľakedajšiu vydávateľskú činnosť. Pravdu má aj vtedy, keď vraví, že ako v minulosti, tak aj v prítomnosti veriaci čakajú od Spolku sv. Vojtecha tlačené katolícke slovo. Lež nezodpovedá bohužiaľ skutočnosti to, čo tvrdí ďalej, totiž že Spolok *v plnej miere* vyhovuje v tomto aj teraz želaniu veriacich.

V prvom rade v samom právnom postavení Spolku sv. Vojtecha nastali také vážne zmeny, že už aj po tejto stránke prestal byť tou dôležitou ustanovizňou, akou bol pred rokom 1948. Roku 1948 dostal sa totiž Spolok sv. Vojtecha pod "národnú správu" a tým stratil svoju nezávislosť. Zákony 217 a 218 z októbra 1949 o zriadení "Štátneho úradu pre veci cirkevné" a "o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností štátom" znamenajú praktické poštátnenie Spolku. Štátny úrad pre veci cidkevné rozhoduje nielen o počte cirkevných publikácií a o ich náklade, ale ovplyvňuje aj ich obsah, lebo vládne nariadenie zo dňa 25. októbra 1949 hovorí, že Štátnemu úradu pre veci cirkevné náleží medzi iným "odborné posudzovanie cirkevnej a náboženskej tlače a publikácií."(§20).

Napriek týmto zásahom počet členov Spolku sv. Vojtecha stále vzrastal a 21. marca 1951 presiahol číslo 234.000. Do konca roku 1952 spolkové vydania vychodili ešte s poznámkou: "Majiteľ a vydavateľ Spolok sv. Vojtecha". Začiatkom 1953 začína sa požívať formula: "Vydal Spolok sv. Vojtecha, Trnava, v Cirkevnom nakladateľstve, Bratislava." Spolok prestal byť nakladateľom vlastných vydaní.

Medzi vydaniami Spolku sv. Vojtecha v posledných rokoch, Kolo-

man Štefko na prvom mieste spomína *"Misál latinsko-slovenský"*. Je to úplné vydanie Rímskeho misála na všetky dni v roku s latinskou a slovenskou osnovou. Preklad pripravila redakčná komisia pri Spolku sv. Vojtecha. Misál je vreckového formátu, má vyše 1500 strán, je tlačený na jemnom biblickom papieri a je opatrený hodnotným úvodom o liturgii sv. omše. Bol pripravený do tlače už roku 1949. Bol vysádzaný nie v modernej tlačiarni Spolku sv. Vojtecha, ktorá mu už nepatrí, ale v "Tiskařských závodech Orbis" v Prahe. Vysádzaný bol roku 1951, vytlačený v marci 1952 a na knižný trh sa dostal až na Vianoce 1952. Náklad bol však iba 40.000 exemplárov. To je na slovenské pomery pre také významné vydanie veľmi malé číslo, ako to dokazuje aj fakt, že misál napriek svojej cene 220 Kčs bol priam rozchytaný krátko po uverejnení, a už dlhší čas ho vôbec nemožno dostať. O týchto podrobnostiach sa, pravda, Koloman Štefko nezmieňuje, ba naopak tvrdí, že rozpredané knihy vychodia podľa potreby v novom vydaní, a ako príklad uvádza — a tento údaj je pravdivý — *vreckové vydanie Nového Zákona,* preloženého a poznámkami opatreného Biblickou komisiou pri SSV. Napriek tomu, že tento preklad vyšiel predtým ako podielova kniha v náklade 200.000 exemplárov, bol po ňom veľký a naliehavý dopyt. Aj toto vydanie má svoju históriu. Opäť ho netlačili v Trnave, ale "Stredočeské tiskárny n. p. Praha II". Bol vysádzaný 9. augusta 1950, ale vytlačený až 29. septembra 1952, teda v rekordnom čase dvoch rokov. Ináč je tlačený na veľmi dobrom jemnom papieri, tlač je tiež dobrá, úprava vkusná, strán 921, vtedajšia cena 143. Kčs. Ale náklad opäť neúmerne malý a pre potreby slovenských veriacich nedostatočný: 20.000 exemplárov, takže už od rokov ho nemožno dostať. O týchto podrobnostiach sa Koloman Štefko opäť nezmieňuje.

Na treťom mieste uvádza *vydanie nového slovenského prekladu Starého zákona.* Tento preklad z pôvodných textov preložili a poznámkami opatrili členovia Biblickej komisie pri SSV. Je to práca mnohých rokov, z ktorej niektoré knihy vyšli v prvom vydaní už dávno pred tým, tak napr. Izaiáš v preklade univ. prof. dr. Jozefa Búdu bol vydaný roku 1943 pod názvom: "Evanjelium Starého zákona" I-II, kým Žaltár v preklade dr. Mikuláša Stanislava vyšiel v roku 1948. Povolenie na vytlačenie prišlo po dlhšom čakaní až roku 1954, a bolo vytlačené "Polygrafickými závodmi n. p." v Trnave roku 1955. Dielo má 1093 strán veľkého formátu. Tlač, papier a úprava sú slušné, ale sa ani zďaleka nevyrovnajú predchádzajúcim dvom vydaniam. Na poslednej strane sa dočítame, že za túto knihu bolo treba zaplatiť 21%-nú daň z obratu podľa zákona č. 73, z roku 1952. Cena v celoplátennej väzbe 150 Kčs, v celokoženennej 180 Kčs. Náklad nie je udaný, ale z ostatných prípadov možno usadzovať, že je v pomere k dopytu prinízky.

Štvrtá a posledná kniha, o ktorej sa zmieňuje Koloman Štefko je štúdia *E. Loranda: "Umelecko-historické pamätné kostoly na Slovensku."* Vydal Spolok sv. Vojtecha, Trnava, v Cirkevnom nakladateľstve, Bratislava, 1957. Vytlačili Polygrafické závody, n. p., Bratislava, Cena viaz Kčs 60. Kniha je sama v sebe hodnotným dielom, i keď fotografické reprodukcie nie sú po technickej stránke na výške doby, predslov je až veľmi "v duchu času", s citáciami sovietským autorov, s vynášaním starostlivosti "nášho ľudovodemokratického štátu"; ba dokonca sa tam spomína — ako autorita v umení — i historický materializmus . . . Nie je uvedené, koľko exemplárov bolo vytlačených. Koloman Štefko potom ešte hovorí vo všeobecnosti, že Spolok sv. Vojtecha vydáva modlitebné knihy, rímskokatolícke príručky pre vyučovanie náboženstva a kalendáre, a to nielen po slovensky, ale aj po maďarsky. Táto činnosť Spolku je vraj pravidelná, a náklad týchto kníh bol v roku 1957 zdvojnásobnený, aby sa takto vyhovelo dopytu veriacich. Nuž, nakoľko vieme, je pravda, že kedy-vtedy vyjde nejaký ten *Katechizmus,* prípadne nové vydanie *Jednotného katolíckeho spevníka,* ale len v 10-tisícovom, prinajlepšom 20-tisícovom náklade, takže to ani zďaleka nestačí zaokryť potreby veriacich. Preto na Slovensku pozorovať veľký nedostatok modlitebných kníh, a čo sa týka katechizmov, týchto sa dostane do jednotlivých farností po dvoch—po troch, a katechéta môže byť rád, keď ich vôbec dostane. *Kalendár* vychodíl aj po roku 1948 vo vysokom náklade. Jeho obsah však bohužiaľ podobne doriadili ako u *"Katolíckych novín",* ktorých smutnú históriu posledných rokov všetci poznáme, a ktoré teraz tiež vydáva Spolok sv. Vojtecha "v Cirkevnom nakladateľstve". Kalendár na rok 1958 má 192 strán a náklad je neudaný. SSV vydáva ďalej s povolením trnavskej apoštolskej administratúry mesačník katolíckeho duchovenstva, pod názvom *"Duchovný pastier",* ktorý má slušnejšiu úroveň ako *"Katolícke noviny".*

Tým je terajšia vydávateľská činnosť Spolku sv. Vojtecha vyčerpaná. Za dlhých osem rokov štátne úrady mu povolili vydať tri nové reprezentačné knihy v nedostatočnom náklade, a aj z tých čiastka bola určená pre zahraničie. Okrem toho každý rok kalendár a malý počet katechizmov, nových vydaní Jednotného katolíckeho spevníka a Nového zákona. Keď to porovnáme s 98-imi knihami, ktoré vyšli vo vyše miliónovom náklade, len v jedinom roku 1948 — v roku, keď papier bol už na prídel — tak sme zhrození týmto obrovským rozdielom. Na Slovensku stáva sa teda náboženská kniha novšieho dáta veľkou zriedkavosťou. Chudobná slovenská emigrácia — vďaka jednotlivcom takého formátu a takej obetavosti ako je Rev. J. Lach, vydá za jeden jedený rok viac náboženských kníh — aspoň čo sa týka rozličností publikácií — ako vyšlo na Slovensku za posledných osem rokov.

Na poslednej strane (vonkajšej strane obálky) vojtešského Kalendára na rok 1952 je ohlas "Milovníkom slovenskej literatúry", v ktorom sa doslova hovorí toto: " . . . Spolok sv. Vojtecha môže s radosťou oznámiť všetkým milovníkom slovenskej literatúry, že po mnohých prípravách vydáva na knižný trh pekne vystrojené a odborne prichystané súborné dielo Jána Hollého v desiatich sväzkoch, ktoré zostane majestátnym duchovným pomníkom v slovenskej literatúre a zároveň pietnym pripomenutím storočnice smrti Jána Hollého . . . Dielo sa predáva v desaťsväzkových viazaných komplexoch po 639 Kčs."

Toto dielo Jána Hollého skutočne vyšlo. Do tlače ho pripravil a kritickými poznámkami vystrojil ho Dr. Jozef Ambruš s drevorytmi Edity Ambrušovej. Dlho pretriasaný problém: ako servírovať bernoláčtinu dnešnému slovenskému čitateľovi riešil Dr. Ambruš tak, že ju iba prepísal dnešným pravopisom, ponechajúc jej tvaroslovnú a leksikálnu írečitosť. Spravil po každej stránke dokonalú robotu. Treba ozaj len ľutovať, že slovenskí katolíci nechali toľké roky ležať súborné diela Jána Hollého a vydali ho až vtedy, keď bohatý myšlienkový svet Jána Hollého nemohol už tvorivo zasiahnuť ani slovenskú mládež, ani široké publikum. Nevieme, v akom náklade dielo vyšlo, ale vieme, že jeho objavenie sa na knižnom trhu nerozrástlo sa na takú kultúrnu udalosť, ako by si bolo zaslúžilo. Režimová cenzúra sa zaiste postarala o to, aby sa tak nestalo.

Zásahy štátnej cenzúry do tlače — a najmä do tlače náboženskej — sú viac ako drastické. Aby som spomenul niektoré charakteristické konkrétne prípady, v posledných vydaniach Jednotného katolíckeho spevníka stali sa obeťou štátnej cenzúry pápežská hymna ba ešte aj pieseň k Sedembolestnej patrónke Slovenska. Kým v katechizme, v otázke: "Ktoré je naše pravé náboženstvo?" cenzor prečiarol slovo "pravé". Ba pokúšal sa vsunúť do katechizmu komunistický pozdrav "Práci česť", namiesto nášho katolíckeho: "Pochválený buď Ježiš Kristus." Našťastie sa mu to nepodarilo. Štátny cenzor môže úplne deformovať, znetvoriť článok, ktorý mu je daný na schválenie. Podľa svoje ľubovôle pozmení ešte aj nadpis článku, ak sa mu páči prečiarne práve tie najzaujímavejšie a najpresvedčivejšie časti, alebo vsunie tam svoje, a to bez upovedomenia autora. Žiada, aby najmä v sociálnych a politických veciach aj náboženská tlač zmýšľala a vyjadrovala sa po marxisticky. Štátna cenzúra nielenže nedovoľuje písať proti materialistickej ideológii, ale nedovoľuje ani len brániť sa proti osočovaniam a útokom protináboženskej tlače veľmi podporovanej a napomáhanej režimom. Ba náboženská tlač nesmie ani len muknúť o protináboženských akciách komunistov, ba naopak, nútia ju hovoriť o "príkladnej náboženskej slobode" a o "nebývalej starosti dnešnej ľudovodemokratickej vlády" o Cirkev. Najtypickejšie sa to javí v "Katolíckych novinách" a potom v propagačných brožú-

rach o náboženskom živote v dnešnej ČSR, ktoré sa vydávajú na zavádzanie cudziny vo veľkých nákladoch aj v cudzích jazykoch a sú rozposielané do zahraničia. V nich sa hovorí o preplnených kostoloch — a to je pravda — ale sa nič nevavrí o väznených biskupoch, o odvlečených reholníkoch, o rozpustených spolkoch, o vychovávaní mládeže v materialistickom duchu. Z týchto propagačných brožúr spomeňme aspoň dve: jedna má nadpis *"Na slávu Božiu"*, a bola vydaná roku 1955, kým druhá:*"Tak my, hoci sme mnohí, tvoríme jedno Telo v Kristu"*, vyšla roku 1957. Ako vydavatelia týchto tendenčných propagačných brožúr uvádzajú sa Česká katolícka Charita a Spolok sv. Vojtecha.

To je najväčšie poníženie, ktoré sa mohlo Spolku sv. Vojtecha dostať. Komunisti podkopali jeho právny základ, zredukovali jeho vydavateľskú činnosť na minimum, ohrozili samu jeho existenciu a nakoniec ho chcú skompromitovať v očiach slovenskej svetovej a katolíckej verejnosti tým, že mu pripisujú brožúry, písané nie na slávu Božiu, ale na slávu nepriateľov Božích, ktorí sú zároveň aj úhlavnými nepriateľmi tejto našej slávnej ustanovizne, ktorá sa zaslúžila o slovensky katolicizmus, o slovenský ľud a o zachovanie nášho slovenského národa.

POUŽITÁ LITERATÚRA

GLEIMAN, Ján F.: Storočie služby Bohu a národu. (Kanadský Slovák, 2. nov. 1957).

ŠTELLER, dr. Ferdinand: Andrej Radlinský, jeho život a boj za práva národa slovenského, sv. I-II., SSV 1934.

KOTVAN, Imrich: Literárna Trnava v prítomnosti (1918-1938). Odtlačok z diela TRNAVA 1238-1938, SSV 1938.

ŠTEFKO, Koloman: Attività dell' Associazione di Sant' Alberto a Trnava. (Bolletino delle diocesi e delle amministrature apostoliche in Cecoslovacchia)—cyklostylované, jún 1957.

Okrem toho všetky v tomto článku citované vydania Spolku sv. Vojtecha.

PRED ZORNICOU

Z hmiel dusných zimno-čiernej polnoci,
z dna útrob, kde sa roznietil strach,
z tmy, v zámlku kde mreli otroci,
k Zornici som vyslal vzdych na kolenách.

Mrak stemnil štít, blesk hromy porosial
a pôda otcov zvädla v pliesni;
i kalich sa nám horkom rozozlial,
ja ale teba zvýval, o tebe som snil.

Veril som, zasvitne raz ráno rán,
z pŕs padne ťarcha hmiel i temnôt,
opustím mreže, vystretý už dokorán
a uzriem si ťa voľný v jase nôt.

A tu som, rabstvo dušu neviaže,
kde voľný voľne ľúbim teba,
pre srdce je Mliečna cesta nádražie
a uvíta ho hviezdny portál neba.

V kytici tajnostného vesmíra
od vekov žiariš svetom rozmilým.
Oh, pravda, veniec Tatier nezmiera
a mne dáš Ruky pobozkať, čo ho uvili.

Zatancuj vesmír, zuní hudba sfér,
veseľ sa, ukladám sa k Zornici . . .
Nech sa raz rozľúbi aj syn spod Tatier,
nech zahorí mu plameň na líci.

Hľa, tu som drahá, ľahni povedľa,
prišiel som si ťa objať z diaľnych diaľ.
Zažiar a zkrášli ma svet nadsvetla,
daj ľúbiť rodnej lásky ideál.

Miloš K. Mlynarovič

Draga Divínska

V SLZAVOM ÚDOLÍ

Vozy sa ťahali krížom cez pováľané polia. Išli jeden za druhým a tvorili reťaz, aby sa nepotratili a žeby ľudia na ich sa navzájom posilňovali.

Hory boli ešte ďaleko. Okolo nich len zemná hruda a nad nimi nebeská klenba, tá istá, či v mieri, či vo vojne. Ako dobre, že sa klenba nezmení vo vojne. Aspoň dačo nájdu utečenci po fronte také ako pred frontom — nedotknuté a nezohyzdené. Keby sa aj obloha musela napiť krvi ako zem, krvavý dážď by sa lial na žobrákov vojny a romnožil jej obete.

Modrá obloha sa pozerala na podivnú húsenicu, ktorú vozy tvorili, keď sa na ne pozeralo zhora. I vliekli sa pomaly po zemi ako chlpatá húsenica. Kto vie, či nie je zbytočný jej pohyb? Len na ňu prichlopiť veľkú šľapaj frontu a zhynie. Jej pozostatky vysuší vietor a roznosí po krajine.

Ale húsenica sa len ďalej plazila a noha frontu za ňou vykračovala. Doháňali sa a veľké napätie križovalo utekajúcich. Videli tôňu sklonenej podošvy a počuli dupot kroku. Videli za sebou ohnivú oblohu a počuli vybuchovať strely. Zakrývali oči, zapchávali uši. Len splašené srdce nemohli utíšiť. Klopalo v hrudi na ratu ako poplašný zvon.

Kde sa skryješ, kde utíšiš, kde vyletíš z uzavretej hrud? Ostaň len tam a otvor prednú komoru dokorán, aby pokoj čím skorej vnikol.

Napätie klince vbíjalo a križovalo. Všetkých utečencov ukrižovalo. Mreli strachom a únavou. Ich duch upadol na najnižší schod. Na šťastie tam našiel sedieť nádej a rozospieval sa s ňou.

"Gospódi pomiluj! Gospodi pomiluj! Gospodi pomilúúúj!"

Spievali zborove, ako to bolo ich zvykom v kostole. Hospodin ich počúval, pomiloval a priblížil hory. A to v najvyšší čas, lebo kone boli uťahané a kráčali tak ťažko, akoby vykladali nohy na schody. Každý ich krok bol ťažší a pomalší.

Konečne boli v hore, ktorá značila bezpečie. Začreli do stromoradia a ukryli sa ďalej od kraja, kde boli stromy husté a nepriehľadné. Kone tu zastali aj bez povelu a celý sprievod vozov s nimi. Vozy prestali hrkotať, ale ľudia z nich neschádzali. Len nehybne sedeli a strnulo sa dívali pred seba. Akoby celú vojnu chceli prečkať na vozoch. V tej chvíli sa

im nič nechcelo. Bolo im jedno, či sedia na voze, či pod vozom a či pod vysočiznou jedľou. Všade im bolo jednako. Ľahostajne. Cesta ich zdrvila telesne a vojna s jej následkami duševne. Boli by hádam aj ľahko umierali takí ľahostajní.

Prvé sa pohlo srdce matky.

"Kde sú deti? Kde je Ľubica s deťmi?"

"Bože, deti!"

Všetci sa rozkývali a poskákali z vozov. Matky sa strhli, že idú hľadať deti. Mužovia ich zastavili. Darmo by šli. Ďaleko nezájdu. Granát im odtrhne nohy a navždy dochodia. Len vyčkať im prichodí a modlikať, aby sa objavila Ľubica s vozom.

Utečenci zase len sedeli bez pohybu. Tento raz nehľadeli strnulo pred seba. Niektorí mali oči zakryté dlaňami. Cez prsty sa im predierali slzy. Stekali cícerkom do suchého machu, ktorý doteraz takáto slaná rosa nepoliala.

Vzlykali matky, vzdychali otcovia. Hora ich počúvala a mala s nimi súcit v ozvene. Každý vzlyk a vzdych rozbila na bralách a znásobnila. Ston sa ozýval horou a z jedného bolo desať, sto, celé údolie. Mohlo sa povedať. že utečenci boli v slzavom údolí.

A kde bola Ľubica v tej chvíli?

V údolí úmoru, ktoré je na pol ceste k smrti. Zmorená už ani opraty nevládala držať v rukách. A kone poháňať, to ani zďaleka. Šli ,ako samé chceli a vládali. Ľubica mala dosť starosti, aby sa udržala na sedisku a nezošuchla sa na zem. Jej stŕpnuté telo kričalo, že potrebuje oddych. Nepočula telo. Kanónov mala plné uši. Hvižďanie gulí sa jej predieralo až do modzgu a pálilo, pálilo . . . až jej bolo do nevydržania.

Teraz je čas, aby sa Boh zmiloval nado mnou. Teraz – alebo nikdy. Bože, radšej teraz, ako nikdy. Teraz . . . "

Slovo teraz prehlušilo nikdy a hory boli zrazu na dosah. I kone pocítili blízkosť hory a vôňu jedličia a vypäli posledné sily, aby tam dorazili. Zašli do hory a na zdochnutie vysilené zastali.

Takto ich zazreli kvíliaci utečenci. A div divúci! Ustaté kone, z ktorých cesta vyťahala všetku silu, sa im zdali ako ohnivé tátoše, silné a vo vzduchu letiace. Zablatený voz, ktorý bol na rozpadnutie, ako kráľovský kočiar z čistého zlata. A Ľubica? Nuž ako rusalka, horská víla s korunkou na hlave a s čarodejnou paličkou v ruke.

Na rukách ju zniesli z voza a roznášali po hore. Matky si podelili deti – najdrahšie poklady a zase plakali. Teraz od radosti. Hora nevedela, či im má pomáhať plakať a či sa má prvá začať smiať. Veď by bolo už na čase. Preto zašumela listím a jedličím. Odviala vánkom bolesť a usušila slzy.

UŽHORODSKÁ UNIA

Michal Lacko, S.J.

Užhodorskou Uniou nazývame cirkevno-právny čin, ktorým sa Rusnáci podkarpatského kraja sjednotili s katolíckou Cirkvou. Volá sa Užhorodskou, lebo prvý vážny krok ku všeobecnému sjednotehiu odohral sa dňa 24. apríla roku 1646 v užhorodskoum hrade, keď sa slávnostne sjednotilo 63 duchovných. Volá sa Uniou čiže sjednotením, nakoľko tí čo sa sjednocovali boli pravoslávni, teda v rozkole s katolíckou Cirkvou, neuznávajúc rímskeho pápaža za hlavu všeobecnej Cirkvi. Uniou čiže sjednotením z dvoch cirkevných spoločenstiev vzniklo iba jedno. Odvtedy sa naši sjednotení bratia volajú grécko-katolíkmi.

Tých, čo sa sjednotili, menujem: Rusnáci podkarpatského kraja. Dlho som uvažoval o tomto pomenovaní. Bolo treba nájsť spoločné meno pre všetkých tých, čo v čase Užhorodskej Unie tvorili jednotné Mukačevské biskupstvo, rozprestierajúce sa na 13 žúp niekdajšieho Uhorska, a to: Marmaroš, Ugoča, Bereh, Satmár, Uh, Zemplín, Šariš, Spiš, Abauj, Turňa, Gemer, Sabolč a Boršod. Neskoršie Abauj a Turňa boli spojené v jednu župu, ale zase rozdelením Sabolčskej župy vznikla nová župa Hajdu, a tak znova máme 13 žúp. Jednotné Mukačevské biskupstvo časom bolo cirkevne rozdelené na 5 cirkevno-správnych obvodov: biskupstvo Mukačevo, biskupstvo Prešov, biskupstvo Maramureš, biskupstvo Hajdudorogh, apošt. exarchát Miškolc, a k nim treba dodať ešte pre vysťahovalých gréckokatolíkov v Spojených Štátoch Amerických zriadený apoštolský exarchát v Pittsburghu. Politicky tých 13 žúp kedysi patrilo Uhorsku, a dnes sú rozdelené medzi: Karpatskú Ukrajinu, Slovensko, Rumunsko a Maďarsko. Príčinou toho je práve národná rozdielnosť obyvateľov tohoto kraja. Dnešní dedičia Užhorodskej Unie sami sa menujú: Rusíni, Ukrajinci, Slováci, Rumuni, Maďari, a v minulosti okrem toho ešte: Valasi, Rusi, Srbi. Ako ich nazvať jedným menom? Historické dokumenty spoločným menom ich nazývajú: Rutheni, a aby sa rozlíšili od tých, čo bývajú na sever od Karpát, týchto našich voláme podkarpatskými. Tomuto všeobecnému latinskému menu, zdá sa mi, že dobre zodpovie názov Rusnáci, ktorým na Východnom Slovensku neoznačujeme dnešnú národnosť, ale všetkých tých, čo sú gréckokatolíkmi.

Užhorodská Unia je jednou z významnejších cirkevných Unií. Roku 1946, keď uplynulo 300 rokov od vyššie spomenutého sjednotenia na Užhorodskom hrade, počet gréckokatolíkov v šiestich biskupstvách v Európe a v Amerike utvorených z niekdajšieho jednotného Mukačevského biskupstva vynášal okrúhle 1,300.000 duší. Žiaľbohu, politické udalosti na tomto území po druhej svetovej vojne zapríčinili prenasledovanie gréckokatolíkov na Ukrajine, v Rumunsku a na Slovensku, ba došlo tam až do úradného zničenia Unie, a k násilnému prehláseniu gréckokatolíkov za pravoslávnych. Nateraz sa udržali aj verejne gréckokatolíci v Maďarsku, hoci zápasia s veľkými ťažkosťami, a rozumie sa v Amerike, kde je kvitnúci apoštolský exarchát v Pittsburghu.

Napriek svojej početnosti, bola Užhorodská Unia menej známa, než mnohé iné Unie menej významné. Až do nedávna nevedel sa ani presný rok, kedy nastala. Medzi cirkevnými historikmi kolovali roky 1646, 1648, 1649, 1652 a ešte iné. Príčinou toho bolo, že počas samého prehlásenia Unie v Užhorodskom hrade nebol spísaný žiadny úradný dokument, a ten čo napísali neskoršie roku 1652 tiež nemáme v origináli, ale iba v preklade a v neskorších prepisoch, do ktorých sa nedopatrením vkľzli niektoré chyby. Najviac sa dejinami Užhorodskej Unie zaoberal Dr. Anton Hodinka,[1] ktorý zosbieral mnoho historických prameňov z archívov v Budapešti, vo Viedni, v Ostrihome, v Bratislave, v Mukačeve, v Lelesi, v Jasove a inde, a vydal ich v *Diplomatári mukačevského biskupstva,*[2] a spracoval vo svojich *Dejinách mukačevského biskupstva,*[3] napísaných v maďarčine. Jeho výskum bol však neúplný, lebo mu chýbajú dokumenty z archívu Jágerského biskupstva a z Rímskych archívov. Archív Jágerského biskupstva aj mne bol neprístupný, ale mal som možnosť preskúmať rímske archívy, archív monastýra Grottaferrata, a som našiel ešte asi 80 doteraz neznámych dokumentov. Okrem toho som upotrebil niektoré už uverejnené, ale Hodinkovi neznáme dokumenty.[4] Na základe tohoto dosť obšírneho pramenného materiálu podávam tu stručný náčrt dejín Užhorodskej Unie od prvého vážnejšieho pokusu až do smrti prvého z Ríma povtrdeného mukačevského biskupa Petra Parthenia Petroviča, teda za obdobie rokov 1613-1665.[5]

POMERY PODKARPATSKÝCH RUSNÁKOV V PRVEJ POLOVICI XVII. STOROČIA

Neideme sa tu zaoberať otázkami, odkedy Rusnáci obývajú podkarpatské kraje,[6] ani o tom kedy a ako sa k nim dostalo kresťanstvo, či boli spočiatku katolíkmi, kedy zašli do rozkolu atď. To by nás odviedlo ďaleko.[7] Pozrime sa iba, aké boli politické, sociálne a náboženské pomery Rusnákov v čase, keď došlo k Užhorodskej Unii.

Politicky patrili do Král'ovstva Uhorského a administratívne boli zadelení do 13 vyššie vymenovaných žúp, v ktorých však rozhodujúce slovo mala mad'arská šl'achta. Rusnáci nemali v ich správe žiadne zastúpenie. Počiatkom XVII. storočia stáva sa toto okrajové a zanedbané územie Uhorska dejiskom významných politických udalostí. Po bitke pri Moháči (1526), kým Turci hrozive postupujú na sever, Uhorsko je rozdelené na dve stránky: na západe vládnu Habsburgovia, na východe sedmohradské kniežatá sa vyhlasujú nezávislými, ba nárokujú si vydobyt' celé Uhorsko. Cez celé XVII. storočie podkarpatský kraj je dejiskom povstaní a vojnových udalostí medzi cisárskymi Labancami a povstaleckými Kurucmi, ktorým velili sedmohradské kniežatá: Štefan Bockay,[8] Gabriel Bethlen,[9] Juraj I. a Juraj II. Rákóczy,[10] Imrich Tököly,[11] František II. Rákóczy.[12] V týchto nepokojoch územie obývané podkarpatskými Rusnákmi bolo často zničené, a viackrát podl'a mierových zmlúv pripadlo pod nadvládu sedmohradských kniežat.

Sociálne zriadenie vtedajšieho Uhorska bolo feudálne. Král' bol síce vrchným pánom, ale prakticky zem bola rozdelená na vel'ké panstvá, ktorým vládli jednotlivé šl'achtické rody. Obyvatel'stvom panstiev boli neslobodní poddaní, patriaci ako vlastníctvo pánovi, ktorý často rozhodoval nielen o ich životných ale aj o náboženských pomeroch. V kraji obývanom Rusnákmi boli hlavne dve ohromné panstvá: Mukačevské a Humensko-Užhorodské. Mukačevské patrilo v období rokov 1633-1711 rodine Rákóczy, ktorej dvaja významní predstavitelia boli aj sedmohradskými kniežatmi: Juraj I. Rákóczy (1630-1648) a Juraj II. Rákóczy (1648-1657). Humensko-Užhorodské panstvo patrilo od XIV. storočia a až do roku 1691 rodine Druget, ktorá mala vládu nad župami: Zemplínskou a Užskou. Jej najvýznamnejším predstavitel'om je Juraj III. Druget (1605-1620). Po ňom panoval jeho syn Ján X. Druget (1620-1645). Pre naše dejiny vel'kou udalost'ou je obrátenie Juraja Drugeta z protestantizmu na katolíctvo roku 1605. Odvtedy Rákóczyovci a Drugetovci sú si súpermi. Kým Rákóczy je predstavitel'om odbojnej protestantskej strany, Druget zase na východe vedie cisársku katolícku stranu. Ich poddaní na obidvoch panstvách sú väčšinou práve naši Rusnáci. Kým Rákóczy na Mukačevskom panstve nástojí medzi Rusnákmi šírit' protestantizmus, zatial' Druget u svojich podporuje snahy za zblíženie s katolíkmi, podl'a vzoru Brest-Litovskej Unie, jestvujúcej v susednom Pol'sku už od roku 1596.

Po náboženskej stránke, ako som už spomenul, Rusnáci boli pravoslávni. Strediskom ich náboženského života oddávna je monastýr Sv. Nikolaja pri Mukačeve, kde je tiež sídlo biskupa.[13] Okrem toho mali ešte niekol'ko menších monastýrov ako Hruševo, Ugla, Mstičevo, a v hornom Zemplíne Krásny Brod. Náboženské pomery boli na hodne nízkom stupni. Duchovenstvo bolo síce početné, ale vel'mi málo vzdelané. Pravo-

slávni kňazi podľa uhorského zákona neužívali cirkevných a sociálnych výsad, netvorili osobitý sociálny stav ako katolícki kňazi, ale boli postavení na roveň ostatných poddaných, viazaní prácou na panskom, zavalení starosťou o rodinu atď. Za takých okolností mohli sa veľmi málo venovať vzdelaniu a príprave na svoju duchovnú službu.[14] Synovia sa obyčajne u otca priučili najnutnejším liturgickým znalostiam, lebo nebolo škôl ani semenišťa. Jediným predstaviteľom a ochráncom svojho ľudu bol mukačevský biskup, ktorý si zavše vymohol u panovníka nejaké to potvrdenie, ale odkedy protestantskí páni vládli v Mukačeve, aj biskupovi odňali jeho dôchodky a výsady, a musel znášať všelijaké príkoria, ako to nižšie uvidíme. Hľadanie záštity pred kalvínskym vplyvom, nádej na zlepšenie sociálnych a náboženských pomerov, príklad Brest-Litovskej Unie v Poľsku, viedli našich Rusnákov k zblíženiu s katolíkmi a konečne ku Užhorodskej Unii.

PRVÝ POKUS O SJEDNOTENIE V ZEMPLÍNE

Už sme spomenuli, že pánom humenského panstva, zahŕňujúceho celý severný Zemplín bol od roku 1605 Juraj III. Druget, nedávno obrátivší sa na katolíctvo. Keď sa postaral o povznesenie katolíckej Cirkvi povolaním jezuitov roku 1608 a založením kolégia v Humennom, obrátil svoju pozornosť aj na Rusnákov, chcejúc ich priviesť k sjednoteniu s katolíckou Cirkvou po vzoru Brest-Litovskej Unie. Na ten cieľ zavolal z Poľska Przemyšelského gréckokatolíckeho biskupa Atanáza Krupeckého,[15] ktorý prišiel do Humenného aj s dvoma jezuitmi v septembri r. 1613. Podľa návodu Juraja Drugeta mali rokovať hlavne s rusnáckym duchovenstvom humenského kraja, predkladajúc im sjednotenie ako dokonalejší stupeň ich doterajšieho stavu, lebo sa pritom nezrieknu ničoho zo svojich obyčajov a tradícií, iba uznajú rímskeho pápeža za hlavu Cirkvi. Druget im sľúbil sociálne zrovnoprávnenie s katolíckym duchovenstvom, prístup mládeže do novozaloženého kolégia atď.

Kázanie a presvedčujúca činnosť biskupa Atanáza Krupeckého mala ten výsledok, že o pár mesiacov 50 rusnáckych duchovných vyslovilo sa za sjednotenie, a ľud ich tiež nasledoval. Slávnostné verejné prehlásenie sjednotenia tejto prvej grupy duchovenstva, čo by bolo potom príkladom pre ďalších, bolo určené na Turíce roku 1614, a to na pútnickom mieste Krásny Brod, kde mal byť v ten samý deň posvätený nový chrám na mieste zničeného monastýra. Zišlo sa tam množtvo ľudu na čele so svojimi duchovnými, a z Humenného prišiel sám grof Druget s biskupom Krupeckým, ešte v predvečer sviatku. Všetko nasvedčovalo, že sa slávnosť vydarí. No prišli sem aj neprajníci Unie, ktorí nesúhlasili s činnosťou biskupa Krupeckého, a tí hľadali príležitosť, ako prekaziť chystané sjednotenie. Očitý svedok nám zanechal opis toho, čo sa stalo.[16] Aby bolo

ľahšie ozdobiť nový chrám a pripraviť potrebné veci na posviacku, sám biskup Krupecký dal rozkaz, aby ľud dočasne vyšiel z chrámu, a aby sa zatvorili dvere. On ostal v chráme dávajúc úpravy tým, čo chrám ozdobovali. V tom momente vonku sa zamiešali medzi ľud vyššie spomenutí neprajníci Unie, a začali huckať ľud proti biskupovi, akoby im odnímal staré práva a obyčaje, a akoby aj teraz bránil ľudu modliť sa pred milostivým obrazom Matky Božej. Nebolo treba hodne rečí, aby sa nálada vyostrila. Skoro nato začali niektorí búchať na dvere žiadajúc, aby ich hneď otvorili. Biskup zvnútra odpovedal, aby počkali, že ešte nie je všetko hotové. Ľud huckaný niektorými kňazmi nedal sa presvedčiť a uspokojiť. Násilne vylomili dvere a vrhali sa na biskupa, ktorý vidiac rozzúrený dav, utiekol do sakristie a zamknul za sebou dvere. No oni bežali zvonku k oknu, a cez okno hádzali doň kamene, ba aj šípy, takže by ho boli vari aj zabili, keby medzitým Juraj Druget nebol poslal svojich vojakov, aby vyslobodili biskupa. Vojaci rozprášili dav, a zakrvaveného biskupa vyviedli von. Huckáči sa medzitým rozpŕchli po okolitých lesoch, časť ľudu so svojimi duchovnými sa rozišla, takže z chystanej slávnosti ostali iba trosky. Na druhý deň biskup Krupecký posvätil síce chrám, a prijal sjednotenie tých najvernejších, ale bola to iba nepatrná hrstka. Vo svojej kázni pred prítomným Drugetom a ostatnými verejne odpustil tým čo mu ublížili, a potom poukazujúc na svoje zranenia riekol: "Táto krv nech vám je svedectvom, nakoľko si cením jednotu s katolíckou Cirkvou, za ktorú som hotový aj život položiť". Takto sa prvý pokus o sjednotenie v hornom Zemplíne nevydaril. Biskup Krupecký sa skoro nato vrátil do svojho biskupstva, no aj pozdejšie sa zaujímal o vývoj udalostí z tejto strany Karpát.

MYŠLIENKA SJEDNOTENIA SI RAZÍ CESTU: BISKUP JÁN GREGOROVIČ

Počas činnosti Krupeckého v Zemplíne biskupom mukačevským bol Sergius, národnosti rumunskej (1600-1619), s ktorým aj Krupecký, aj mukačevskí jezuiti snažili sa rokovať o Unii, no bez výsledku. Pre rôzne ťažkosti žil väčšinou na pomedzí rusnáckeho a rumuského živlu v Hruševskom monastýre Sv. Michala v stolici Marmarošskej, ba na starosť opustil celkom toto biskupstvo a vrátil sa do svojho rodného kraja do monastýra Tismana vo Valachii. Po ňom nastúpil biskup Petronius (1623-1627), a jeho zamenil biskup Ján Gregorovič (1627-1633). On je prvý mukačevský biskup, o ktorom vieme, že bol náklonný k Unii, že za ňu aj pracoval, hoci verejne ostal až do svojej smrti pravoslávnym, lebo vonkajšie pomery neboli ešte ani zďaleka zrelé, aby v tejto veci našiel ohlas u svojho duchovenstva a veriacich. O ňom kievský gréckokatolícky me-

tropolita Jozef Veljamín Rutský roku 1628 napísal do Ríma, že má s ním styky, že ho dobre pozná, a že je za sjednotenie.[17]

Od Gregoroviča sa nám zachoval jeden list napísaný r. 1627 carihradskému patriarchovi Cyrilovi Lukaris. V ňom náš biskup žiada, aby mu patriarcha poslal svoj nový katechizmus. Vieme, že patriarcha Cyril Lukaris bol nasiaknutý kalvinizmom, a pod pravoslávnou formou v svojom katechizme šíril protestantské náuky. Preto sa gréckokatolícky biskupi kievskej metropólie rozhodli odhaliť pred katolíkmi a pravoslávnymi pravú tvár tohoto patriarchu, a túto prácu zverili známemu a učenému biskupovi Meletiovi Smotrickému. Ján Gregorovič, ako vidno, spolupracoval v tomto podujatí, chcejúc pre Smotriského priamo od patriarchu zadovážiť onen obžalovaný katechizmus, čo dokazuje jeho vnútorné rozpoloženie k sjednoteniu. Zaiste toto rozpoloženie šíril aj medzi mníchmi mukačevského monastýra, a v svojej záveti im odporúčal zvoliť za svojho nástupcu muža, čo by pokrčoval na ceste sjednotenia.

BISKUP VASIL' TARASOVIČ. JEHO KROK DOPREDU A NASPÄT

Tým mužom je biskup Vasil' Tarasovič (1633-1651). Rodom pochádzal z Haliče, alebo ešte ďalej z Poľska, čo naznačujú niektoré pramene nazývajúc ho "biskupom cudzincom" v Uhorsku.[18] Za kňaza ho vysvätil Ján Gregorovič r. 1627, a odvetdy boli dôverní priatelia, sledujúc tie isté unionistické snahy. Novozvolený biskup obdržal posviacku toho istého roku 1633 v moldavskom hlavnom meste Jassy z rúk tamojšieho pravoslávneho metropolitu Varlaama za súčinnosti troch iných biskupov. Na spiatočnej ceste zašiel do Sedmohradského Belehradu (Alba Julia), kde v januári 1634 od kniežaťa Juraja I. Rákóczyho obsiahol potvrdzujúcu listinu.[19]

Zdá sa, že biskup Vasil' Tarasovič hneď od počiatku svojho biskupovania išiel za tým, aby pripravil pôdu pre budúce sjednotenie. Z poznámky na jednom dokumente môžeme uzatvárať, že hneď roku 1634 sa stretol s biskupom Atanázom Krupeckým, s ktorým sa poradil ako postupovať.[20] Prv, než by sa pristúpilo k rozhodujúcemu kroku, Tarasovič mal sa akosi zabezpečiť po hmotnej stránke tým, že si späť vydobyje od sprvávy mukačevského panstva neprávom zhabané majetky monastýra Sv. Nikolaja. Preto roku 1635 v premonštrátskom kláštore v Lelesi, kde bol oddávna "Locus credibilis", dáva si potvrdiť staré darovné listiny. Tohože roku Mikuláš Forgáč, generál cisárskych vojsk v Košiciach, dal mu ochrannú listinu slobodného pohybu, aby mohol nehatene navštevovať svojich veriacich v tak rozsiahlom biskupstve. Roku 1638 ho stretáme v juhozápadnej časti biskupstva, v stolici Sabolčskej, kde zvolal po-

radu duchovenstva do Királyteleku pri Nyiregyháze. V tejto stolici jeho veriaci boli väčšinou Srbi, usadivší sa tu v XVI. storočí ako utečenci z juhu pred Turkami. Pre ich národnú odlišnosť, a pre vziadelnosť tohoto kraja od Mukačeva, na porade ustanovil pre obvod za Tisou svojho vikára-splnomocnenca protopopa Radivoja Mariniča, parocha v Hajdudoroghu. Aj tam musel zasiať semeno sjednotenia, lebo ten istý Radivoj Marinič neskoršie bude horlivým zástancom už sjednoteného biskupa Vasil'a Tarasoviča. Konečne sa priblížil čas rozhodného kroku.

Juraj Lippay,[21] vtedajší biskup jágerský, napísal 15. marca r. 1641 do Ríma na Posvätnú Kongregáciu šírenia viery list tohoto znenia:[22]

Už dva roky vyjednávam s rusnáckym rozkolným Patriarchom bývajúcim v mojej jágerskej diecéze o jeho obrátení na katolícku vieru. Konečne Pán Boh blahoslovil nástojenie: Patriarcha spoznal pravdu, prisľúbil obrátenie nielen svoje, ale aj sebe podriadených veriacich, ktorých počet dosahuje asi 100.00 duší. No keď sa práve už chystal na cestu, aby pred mojou kapitulou vyznal katolícku vieru, prezradil ho niekto z tých, čo ho mali sprevádzať, a preto ho kapitán mukačevského zámku násilne uchvátil v monastýre, uvrhol do okov a poslal do Sedmohradska.[BC] *Len čo sa o tom dozvedel Jeho Veličenstvo pán cisár, hneď napomenul sedmohradské knieža o neslýchanej krivde spáchanej proti osobe cirkevného stavu, a žiadal jeho okamžité prepustenie. Tiež nariadil pánu uhorskému Palatínovi, aby sa všemožne postaral o okamžité oslobodenie. Ponížene prosím Vašu Eminenciu, aby ste sa zaujali tohoto Patriarchu, a aby ste aj nás zahrnuli do svojej horlivosti o obrátenie duší . . .*

Keďže opísané uväznenie Vasil'a Tarasoviča stalo sa 13. decembra r. 1640, z toho vysvitá, že jeho styky s jágerským biskupom Jurajom Lippaym sa datujú už od roku 1638, teda počas vyššie spomenutej vizitácie v Sabolčskej Stolici. Myslím, že prvý krok zrobil sám Tarasovič. Lippay ho málo poznal, lebo ešte roku 1641 ho nazýva "patriarchom". No od tej doby podujatie sjednotenia Rusnákov stalo sa jeho osobnou záležitosťou, ktorú všemožne podporoval a jej sa venoval aj vtedy, keď sa stal ostrihomským arcibiskupom, až do svojej smrti r. 1666. Lippayho list vzbudil v Ríme veľký záujem, nakoľko išlo o sjednotenie nejakého "patriarchu", a tým titulom sú vyznačení iba najvyšší predstavitelia východných Cirkví, majúci pod sebou vracej biskupov. Na zasadnutí rímskej Kongregácie šírenia viery sa skúmalo, aký je to "patriarcha" čo býva "v karpatských horách na pomedzí medzi Uhorskom, Sedmohradskom a Poľskom",[24] a zistili, že o takom doteraz nepočuli. Predpokladali, že by to mohol byť patriarcha srbský, ktorý asi utiekol z juhu pred Turkami, na každý pád žiadali od cisárskeho nuncia podrobnejšie informácie. Tento poslal žiadané informácie v liste z 5. apríla 1642, z ktorých vysvitá,

že tu neide o nijakého "patriarchu", ale o mukačevského biskupa Vasil'a Tarasoviča.

Ako došlo k takému náhlemu obratu udalostí?

V. Tarasovič pokračujúc vo znovuzískavaní svojich majetkových práv zistil, že mukačevskému biskupovi patrí desiatok vína z panstva Ivanovcy, Lavka a Lohovo, ktorý bol zhabal kapitán mukačevského hradu Ján Balling. Tarasovič sa odvolal priamo na Juraja Rákóczyho a 12. novembra 1640 vydal sa na cestu k nemu do Sedmohradska. Balling ho predišiel listom adresovaným svojmu pánovi, kde obžaloval Tarasoviča, že si neprávom privlastňuje tie desiatky vína, že od svojich veriacich vymáha aj iné dávky, že má styky s Pol'skom, kam vyváža peniaze, a odkial' chodia k nemu rôzni návštevníci, ktorých drží v kláštore, na úkor miestneho hostinca atď. Rákóczy sa nechcel púšťať do sporu a poslal Tarasoviča späť, aby sa vyporiadal s Ballingom. Tento pripravoval proti biskupovi súdny proces, ktorý mal byť v januári 1641. Medzitým obidve stránky zháňali svojich svedkov, keď zrazu nepredvídane došlo k vyššie opísanému zatknutiu. Iný prameň nám podrobnejšie udáva, že sa to stalo na sviatok Sv. Lucie: Tarasovič práve slúžil biskupské bohoslužby v monastyrskom chráme Sv. Nikolaja, keď Ballingovi drábi vrazili do chrámu, zatkli ho pri samom oltári, a oblečeného v biskupskom liturgickom rúchu vliekli ho z monastýra cez mesto do zámku pred Ballinga. A keďže to bolo predpoludním, bolo vel'a l'udí na uliciach, čo videli toto zneváženie a týranie biskupa.[25] Balling ako príčinu udával svoje obžaloby hospodárskeho rázu, činiac sa zástancom l'udu proti "prehmatom biskupa". No z vyššie citovaného listu biskupa Lippayho a z iných prameňov jasne vidieť, že pravou príčinou zatknutia bola pripravovaná cesta do Jasova, kde vtedy bolo sídlo Jágerskej Kapituly, a kde mal vyznať katolícku vieru a tak sa sjednotiť s katolíckou Cirkvou. Toto chcel Balling prekaziť, lebo vedel, že keď Tarasovič bude katolíckym biskupom, hneď sa ho zaujmú katolícke kruhy, a on bude s ním musieť zachádzať ako s katolíckym biskupom, ktorému patria podl'a zákonov presne vyhradené práva a výsady. A naozaj, len čo sa dozvedeli o zatknutí, protestovali proti takému bezpráviu biskupský vikár Radivoj Marinič, Jágerská Kapitula, gróf Ján Druget z Užhorodu, ba aj sám cisár Ferdinand III. Na tieto zákroky Juraj Rákóczy dal rozkaz Tarasoviča prepustiť na slobodu, ak podpíše, že bude zachovávať isté podmienky hlavne čo sa týka majetkových pomerov a vzťahov k mukačevskému panstvu. To Tarasovič aj podpísal 12. júla 1641 a bol prepustený na slobodu. No jeho sloboda netrvala dlho. Znovu vznikol spor s kapitánom Ballingom, a ten dal v decembri 1641 po druhý raz zatknúť Tarasoviča, zaviedol proti nemu proces, a konečne počiatkom roku 1642 ho vyhnal nielen z Mukačeva, ale aj z celého Rákóczyovského panstva.

Tarasovič až teraz mohol nehatene uskutočniť svoj dávny zámysel, totiž sjednotenie s katolíckou Cirkvou, za ktoré už pretrpel príkoria a väzenie. Zaiste ponajprv prišiel do Jasova, kde podľa prvého plánu mal vyznať katolícku vieru pred Jágerskou Kapitulou, ale pre neprítomnosť biskupa Lippayho, ktorý sa práve zdržoval v Regensburgu na zemskom sneme, poslali nášho Tarasoviča na pápežskú nunciatúru do Viedne. V liste z 5. apríla 1642 apoštolský nuncius oznamuje do Ríma, že Tarasovič je už vo Viedni, že si praje čím skorej zložiť vyznanie katolíckej viery. Nuncius prosí úpravy ako má pokračovať v tejto veci. Medzitým poveril niektorých bohoslovov, aby nášmu biskupovi lepšie vysvetlili niektoré články viery. Sám cisár Ferdinand III. bol o veci informovaný, a on vyslovil želanie, aby sa čin sjednotenia odbavil v kaplnke letného cisárskeho zámku Laxenburg pri Viedni, v jeho prítomnosti. Tak sa aj stalo koncom mája r. 1642.[26] Tarasovičovo vyznanie viery prijal apoštolský nuncius Gaspar Mattei v prítomnosti cisára Ferdinanda III., biskupa Lippayho a iných osobností. Skoro nato Vasiľ Tarasovič odcestoval z Viedne spolu s biskupom Lippaym.

Do svojho sídla v Mukačeve, a vôbec na územie patriace Rákóczyovcom sa nemohol vrátiť, a preto sa usadil v Sabolčskej stolici v meste Veľký Kalov,[27] a cisár mu tam určil malý dôchodok. Medzitým Rákóczy ustanovil v Mukačeve miesto Tarasoviča za biskupa pre Rusnákov kňaza Jána Jusko, povoľného protestantom, ktorý sa ani nedal za biskupa posvätiť, ale chcel Rusnákov spravovať podľa vzoru kalvínskych superintendentov.

Tarasovič teraz ako gréckokatolícky biskup mohol sa voľne pohybovať na území cisárskom a patriacom Drugetovcom, šíriac všade myšlienku sjednotenia. Avšak skoro nato r. 1643 Juraj I. Rákóczy znovu sa vzbúril proti cisárovi, a zdá sa, že pri postupe na západ Tarasoviča zajal a znovu uväznil v Mukačeve. Isté je, že v podmienkach mieru roku 1645 cisár žiadal slobodný pobyt pre Tarasoviča v Mukačeve a odstránenie odtiaľ vyššie spomenutého Jána Juska. Zdá sa, že Rákóczy na to pristal.

Ašak s návratom do Mukačeva je spojený spätný odstup Tarasovičov od katolíckej jednoty a návrat na pravoslávie. Fakt je istý. Máme o ňom viacej zmienok v prameňoch.[28] Ťažšie je už vysvetlenie toho faktu. Prečo to Tarasovič učinil? Pravoslávni autori hovoria, že Tarasovič oľutoval svoj krok zrobený vo Viedni, svoje sjednotenie s katolíckou Cirkvou, a jednoducho sám šiel za Rákóczym, vysvetlil mu svoj návrat na pravoslávie, a ten ho prijal do Mukačeva. Určité zmienky v prameňoch však naznačujú, že vec nie je tak jednoduchá. Hodinka podáva vysvetlenie v tom zmysle, že Tarasovič to zrobil práve aby zachránil budúcnosť pre Uniu. V našom výklade sme videli, že vo Viedni iba sám Tarasovič pristúpil k jednote s katolíckou Cirkvou, že ho duchovenstvo a veriaci nenasledo-

vali tak, ako by to bolo patrilo. Z toho uzatváral, že pole Uniu nie je ešte dostatočne pripravené. Z druhej strany videl, že ak on ostane mimo Mukačeva, kalvínski zemepáni tam postavia sebe povoľných kňazov, a tak sa tam zahniezdi protestantizmus. Okrem toho vedel, že ľud iba toho považuje za svojho pravého biskupa, ktorý sídli v starobylom monastýre Sv. Nikolaja v Mukačeve, a ktorý nosí titul mukačevského biskupa.

Aby teda zaistil Mukačevo pre svojho nástupcu, aj za cenu vonkajšieho návratu na pravoslávie snažil sa vrátiť do monastýra Sv. Nikolaja, a tam vskutku aj zomrel roku 1651. Podľa toho Tarasovič v duši ostal gréckokatolíkom až do smrti, a jeho spätný krok do pravoslávia bol iba vonkajším. Že toto vysvetlenie má odôvodnený základ, vidno z toho, že Tarasovič pred smrťou zaprísahal svojich mníchov, aby za jeho nástupcu zvolili Petra Parthenia Petroviča, ktorý pred rokmi bol spoločníkom Tarasovičovým, a vtedy stál na čele už prehlásenej Unie v Užhorode.[29] Osoba a účinkovanie Vasiľa Tarasoviča znamenajú najkritickejšiu dobu Užhorodskej Unie. Z jednej strany unionistický pohyb si razí cestu napred, z druhej strany vonkajšie ťažkosti nielen že ho zdržujú, ale niekedy sa zdá, ako by ho chceli udusiť.

PREHLÁSENIE UNIE V UŽHORODE

Došlo k tomu roku 1646, teda ešte za života biskupa Tarasoviča, no on sám, čo sa toľko zaslúžil a toľko pretrpel za myšlienku Unie nielen že nebol prítomný, ale jeho pamiatka je poznačená škvrnou odpadu.

S Tarasovičom hlavnými šíriteľmi unionistického pohybu v podkarpatskom kraji boli dvaja mnísi Baziliáni: Peter Parthenius Petrovič,[30] a Gabriel Kosovicky.[31] Pracoval hlavne v stoliciach Užanskej a Zemplínskej, na území patriacom Drugetovcom. Keď roku 1645 zomrel Ján X. Druget, namiesto nedospelého Juraja IV. spravovala panstvo jeho matka vdova Anna rodená Jakušič, sestra vtedajšieho jágerského biskupa Juraja Jakušiča,[32] nastúpivšieho na Jágerský biskupský stolec po Jurajovi Lippaym, povýšenom ešte 18. novembra 1642 za arcibiskupa ostrihomského. Anna Jakušič pokračovala v napomáhaní unionistického pohybu, a aby spomenutí Otcovia Baziliáni mali aspoň aké-také stredisko, darovala im v Užhorode jeden dom. Odtiaľ vychádzal na svoje misionárske účinkovanie, hlavne v smere unionistickom, takže sa Užhorod náskoro stal strediskom pobybu. V decembri r. 1645 prišiel do Užhorodu biskup Juraj Jakušič na pohreb svojho švagra Jána Drugeta. Ostal tu potom niekoľko mesiacov, a v rozhovore s vyššie spomenutými dvoma Baziliánmi zaiste sa dal informovať o rozvoji unionistickej myšlienky. Po spoločnej porade sa dohodli, že už je na čase, aby sa tí duchovní, čo sú za Uniu, aj verejne za ňu vyslovili, a oficiálne pristúpili k jednote s katolíckou Cirkvou.

Biskup dal rozposlať listovné pozvánky početným duchovným Užanskej a Zemplínskej stolice, povolávajúc ich na poradu do Užhorodu. Odpovedalo 63 duchovných. Na prvej porade sa debatovalo, či sú ochotní verejne a právne pristúpiť k sjednoteniu s katolíckou Cirkvou. Keď prehlásili, že sú zato, biskup určil sviatok sv. Juraja, svojho patróna, pripadajúci v Uhorsku na 24. apríla, roku 1646, ako deň prehlásenia Unie v Užhorode, ktorá sa preto aj menuje Užhorodskou. Žiaľbohu v samý deň prehlásenia Unie nebol spísaný žiaden úradný dokument. Opis tento významnej udalosti sa nám zachoval v neskoršom dokumente, v liste grécko-katolíckeho duchovenstva Pápežovi Inocentovi X. z roku 1652, a ktorý znie takto:[33]

Z MILOSTI BOŽEJ ZVOLENÝ SVÄTÝ OTČE A VSELENSKÝ PATRIARCHA!

My kňazi gréckeho obradu, obyvatelia slávneho a apoštolského kráľovstva Uhorského bývajúci v stoliciach označených pri našich podpisoch, dobre vieme, že tajomstvá treba držať v tajnosti, ale diela Božie treba vyjaviť, a na slnečné svetlo pred všetky národy vyniesť, lebo v nich sa prejavuje nevýslovná dobrota a láskavé milosrdenstvo Božie k ľuďom. Podľa tejto zásady oznamujeme Vašej Svätosti, a pred celým svetom vyhlasujeme a s najväčšími chválami vynášame — čo takého? — Milosť Boha a Spasiteľa nášho tak štedre nám udelenú, ktorá nás uspôsobila, že sme sa zriekli, a zo svojich sŕdc vyhnali nerozumný grécky rozkol, a že sme sa navrátili a znovu zasnúbili s nepoškvrnenou pannou nevestou Jednorodeného Syna Božieho, to jest so Svätou Rímskou Cirkvou, ktorú sme doteraz bez príčiny nenávideli.

Samotné však naše sjednotenie stalo sa roku spásy 1646,[34] dňa 24. apríla,[35] keď bol cisárom rímskym Ferdinand III,[36] v zámockom rímsko-katolíckom kostole v Užhorode, na panstve najjasnejšieho grófa Juraja Humenského,[37] a to takto:

Mukačevský biskup Vasiľ Tarasovič, teraz už nebohý hľadajúc vyrovnanie so schizmatikmi a heretikmi, nakoniec odpadol od katolickej Cirkvi. Keď to videl Ctihodný v Kristu Otec pán Juraj Jakušič, biskup Jágerský, už usnulý v Pánu, po porade s veľadôstojnými Otcami Baziliánmi O. Petrom Partheniom, ktorý je dnes naším biskupom, a O. Gabrielom Kosovickým, listovne veľmi láskavo nás povolal do Užhorodu. Tu vyššie spomenutí Otcovia veľmi priliehavo nám hovorili o posvätnej Unii, a keďže Duch Svätý nás nadchnul, biskup veľmi ľahko dosiahol to, čo zamyslel. Nakoniec určil nám deň zasvätený sv. Jurajovi na slávnostné vyznanie viery.

V ten deň zhromaždili sme sa 63 kňazi na čele s vyššie spomenutým

biskupom v predrečenom kostole. Tu sa slúžila nekrvavá žertva podľa nášho rusnáckeho obradu, niektorí kňazi pristúpili ku sviatosti pokánia a iba potom sme nahlas prednesli význanie viery podľa predpísaného formulára a síce: My veríme vo všeobecnosti a v jednotlivostiach všetko, čo čo nám prikazuje veriť Svätá naša Matka Cirkev Rímska. Svätého Otca Inocenta X.[38] *uznávame za hlavného Pastiera celej Cirkvi a nášho, a chceme my a naši zástupcovia vo všetkom byť od neho závislí, za týchto podmienok:*

1. *Aby sme si smeli zachovať obrady gréckej Cirkvi.*
2. *Aby sme si mohli voliť nášho biskupa, ktorého potom predložíme na potvrdenie Svätej Stolici.*
3. *Aby nám boli priznané výsady katolíckeho duchovenstva.*

Prítomný biskup tieto podmienky prijal. Tak isto ich potvrdil roku 1648 najjasnejší pán Benedikt Kisdi[39] *biskup Jágerský so svojím Generálnym Vikárom, v prítomnosti veľadôstojného Otca Tomáša Jászberényi*[40] *zo Spoločnosti Ježišovej. Najviac sa však zaujal našej záležitosti a ju potvrdil Najjasnejší a Najdôstojnejší Prímas Uhorska pán Juraj Lippay, arcibiskup Ostrihomský, ku ktorému sme dva razy vyslali spomenutých dvoch Otcov Baziliánov so zvláštnym posolstvom, ako aj Najdôstojnejší pán Matej Tarnóczy*[41] *biskup Vacovský, ktorým sme zaviazaní neprestajnou vďačnosťou.*

Prednesúc toto Vašej Svätosti, jednodušne a ponížene prosíme Vaše otcovské požehnanie, záujem o našu záležitosť, a potvrdenie nami zvoleného biskupa najdôstojnejšieho Petra Parthenia.[42] *Dané v Užhorode, dňa 15. januára r. 1652.*

Vašej svätosti najnoníženejší služobníci, duchovní gréckeho obradu:

Alexej Ladomerský, *archidiakon Makovický*
Štefan Andrejov, *archidiakon Spišský*
Gregor Hostovický, *archidiakon Humenský*
Štefan, *archidiakon Stredňanský*
Daniel Ivanovič, *archidiakon Užanský*
Alexej Filipovič, *archidiakon Stropkovský.*

Z tohoto dokumentu, ktorý bol napísaný 6 rokov po udalosti prehlásenia Unie v Užhorode jasne vidno, že sa pri tej príležitosti sjednotilo 63 kňazov. Okrem toho, že niektoré odpisy udávajú ako rok sjednotenia 1646, to isté vysvitá aj z vnútornej kritiky a z analýzy dokumentu, a že nijako nemožno považovať za rok Unie 1649, ako to doteraz považovali viacerí autori. Ponajprv v dokumente čítame, že Unia bola potvrdená roku 1648 novým Jágerským biskupom B. Kisdim počas jeho návštevy v Užhorode, ba čo viac biskup J. Jakušič, ktorý slávnosti predsedal, zomrel 21. novembra 1647. Nakoľko pánom užhorodského zámku vtedy bol už Juraj IV. Druget, a jeho otec zomrel 17. decembra 1645, ostávajú nám

možnými iba sviatok sv. Juraja roku 1646 a 1647. Rok 1647 tiež musíme vylúčiť, lebo máme jeden dokument od biskupa J. Jakušiča datovaný 24. mája 1646, ktorým udeľuje rusnáckemu duchovnému Jakubovi Bereznickému cirkevné výsady,[43] čo predpokladá, že ten kňaz sa pred tým dátumom sjednotil s katolíckou Cirkvou, čo mohlo byť iba 24. apríla 1646.

O jednom z dvoch spomínaných posolstiev oboch otcov Baziliánov ku archibiskupovi Lippaymu dobre vieme, že bolo roku 1648, keď sa obidvaja zúčastnili na uhorskom cirkevnom sneme v Trnave.[44] Nakoľko udelenie sociálnych výsad novosjednoteným kňazom záviselo hlavne od zemepánov, už vtedy sa arcibiskup obrátil na nich, aby novosjednoteným duchovným priznali výsady katolíckych kňazov.

Uzavretie Unie 24. apríla 1646 v Užhorode je iba horčičným zrnom, z ktorého iba časom mal vyrásť veľký strom. Keď si uvážime, že v celom mukačevskom biskupstve bolo asi 650 kňazov, tých novosjednotených 63 je naozaj malá časť duchovenstva. No bolo treba raz začať. Podľa zprávy arcibiskupa Lippayho roku 1650 bolo sjednotených už 100 kňazov, roku 1652 asi 200, a roku 1654 asi 400, teda skoro všetci tí, čo žili na území mimo panstva Rákóczyho. Počet veriacich sjednotených roku 1650 bol asi 20.000. Z toho prvého počiatku Unie sú vylúčené územia pod vládou Rákóczyho, a to stolice: Berežská, Ugočská a Marmarošská. Z určení pri menách archidiakonov podpísavších hore citovaný dokument r. 1652 vysvitá, že prvotná Unia sa ujala hlavne v stoliciach: Uh, horný Zemplín, Šariš a Spiš, teda na dnešnom východnom Slovensku.

Ešte jednej veci si musíme všimnúť: Zo samého uzavretia Unie roku 1646 nebol spísaný žiaden dokument, a nebolo o tom poslané žiadne posolstvo do Ríma, ako to bývalo pri všetkých podobných Uniách. Naši Rusnáci sa uspokojili s tým, že poslali posolstvo k arcibiskupovi Lippaymu do Trnavy. On ako legát sv. Stolice pre Uhorsko bol presvedčený, že to spadá do jeho právomoci, a preto o udalosti napísal po prvý raz do Ríma iba roku 1650, a to iba mimochodom v svojej relácii o stave ostrihomského arcibiskupstva, takže si jeho zmienky o tak vážnej udalosti ani nepovšimli na patričných miestach.[45] Dostal sa sem v odpise až o niekoľko desiatok rokov neskoršie, roku 1711. Až keď roku 1651 arcibiskup Lippay u Posv. Kongregácie šírenia viery žiadal potvrdenie nového biskupa pre Mukačevo, až vtedy sa v Ríme dozvedeli o udalosti.

PETER PARTHENIUS PETROVIČ — BISKUP UŽHORODSKEJ UNIE.

Ako sme vyššie spomenuli, v čase uzavretia Unie žil ešte v Mukačeve biskup Vasiľ Tarasovič, ktorý sa zaiste dozvedel o tak vážnej udalosti v neďalekom Užhorode. Novosjednotení kňazi nezvolili si hneď nového

biskupa, lebo aj oni nechceli mať biskupa ,čo by nebol mukačevským. Dvaja biskupi znamenali by nepríjemné rozčesnutie. Neučinili to tým viacej, ak vezmeme za pravdepodobné vyššie podané vysvetlenie, že Vasil' Tarasovič vo svojom srdci bol vlastne až do smrti gréckokatolíckym biskupom. A preto v prvých rokoch po Užhorodskej Unii prakticky boli podriadení rímskokatolíckemu biskupovi Jágerskému.

Vasil' Tarasovič zomrel roku 1651. Len čo sa o tom dozvedeli gréckokatolícki duchovní Užhorodskej Unie, zišli sa čím skorej k voľbe jeho nástupcu. Z druhej strany aj pravoslávne duchovenstvo okolo Mukačeva a ďalej na východ v panstve Rákóczyovcov hodlalo tiež zvoliť pravoslávneho nástupcu Vasil'a Tarasoviča. A po tretie bola obava, že vdova po Jurajovi I. Rákóczym, silná kalvínka Zuzana Lorántffy, tam ustanoví za "biskupa" nejakého filo-protestanta. Bolo teda treba konať rýchlo, aby novozvolený gréckokatolícky biskup prvý dostal titul biskupa mukačevského, a tým aj právo nad celým biskupstvom. Z Drugetovských a iných území v julí 1651 zhromaždilo sa do Užhorodu asi 400 kňazov, a z nich 370 zvolilo za nového biskupa nám už známeho šíriteľa Unie Petra Parthenia Petroviča. Arcibiskup J. Lppay 23. júla 1651 píše do Ríma prosiac o potvrdenie novozvoleného. Podľa právnej zásady malo sa čakať na odpoveď z Ríma, a iba potom mala byť biskupská vysviacka. No keďže sa rozniesla zvesť, že grófka Zuzana Lorántffy tiež vymenovala pre Mukačevo za pravoslávneho biskupa Joannicia Zejkana, ktorý skoro má byť za biskupa vysvätený, gréckokatolícke duchovenstvo aj v tejto veci chcelo ho predísť, a preto bolo rozhodnuté, aby Parthenius hneď šiel do Sedmohradska do Belehradu (Alba Julia) k pravoslávnemu arcibiskupovi Štefanovi Šimonovičovi, a požiadal ho, aby ho vysvätil za biskupa mukačevského. To sa aj stalo v auguste 1651. Arcibiskup Lippay dňa 10. septembra 1651 o tom referoval do Ríma:[46]

Svätý Otče! Iba nedávno som oboznámil Vašu Svätosť s abrátením rozkolných Rusnákov, a v ich mene som prosil o potvrdenie jedného biskupa pre nich. Medzitým však bez môjho vedomia zišli sa novosjednotení rusnácki kňazi a tí čo sa hodlajú k nim pridružiť, a zvolili si za biskupa istého mnícha z Rádu Sv. Bazla kňaza Petra Parthenia, muža príkladného života a chvályhodných mravov, ktorý už hodne rokov zastával u nich viaceré cirkevné služby.

No nielenže ho zvolili, ale ako rýchlo len mohli, poslali ho do Sedmohradského Belehradu (Alba Julia) k istému schizmatickému biskupovi, a tam ho dali vysvätiť za mukačevského biskupa podľa gréckeho obradu, ako sa o tom širšie môže Vaša Svätosť dočítať z listu svätiteľa, ktorého odpis tu prikladám.[47] *Keďže tento postup nemožno schváliť, ba čo viac treba mu vyčítať viaceré priestuky, ktoré môžu byť odstránené iba z plnomoci Vašej Svätosti, ponížene prosím Vašu Svätosť, aby ho ráčila roz-*

hrešiť od cirkevných trestov (censurae), do ktorých svojím postupom upadol, a potom ho potvrdiť za pravého a zákonitého biskupa mukačevského. Keďže on je hlavným šíriteľom sjednotenia rusnáckych kňazov, a za neho sú všetci oduševnení, v opačnom prípade sa bojím, aby celá záležitosť sjednotenia sa nezrútila, a nevyšla navnivoč očakávaná spása toľkých tisícov. Zdá sa, že jeho voľba je zákonitá, lebo bol zvolený väčšinou duchovenstva, kým ten, čo teraz sídli v mukačevskom monastýre a chce byť považovaný za miestneho biskupa, je rozkolník, a dosadený zásahom vdovy Sedmohradského kniežaťa, majiteľky miestneho panstva.[48] Z viac než 400 kňazov toho biskupstva, sotva 30 sa vyslovilo za onoho votrelca, kým všetci ostatní či sjednotení či nesjednotení dali svoj hlas tomuto Petrovi, ktorý je katolíkom. Peter uznáva svoju chybu a padá k nohám Vašej Svätosti. Viem, že to čo učinil, učinil v dobrom presvedčení a jednoducho preto, aby bol prv vysvätený ako ten druhý, aby si zaistil titul mukačevského biskupa a tak si získal dobroprajnosť rusnáckych kňazov. Svätiteľ sám vediac, že Peter je sjednotený, pochválil ho a zadobre uznal jeho obrátenie. A nielen že ho rád vysvätil, ale vôbec od neho nežiadal prísahu vernosti carihradskému patriarchovi a jeho rozkolu, alebo nejaké vyznanie viery. Môj vikár[49] dal síce Petrovi Partheniovi, ako katolíckemu kňazovi, právomoc rokovať s rusnáckymi kňazmi sjednotenými a nesjednotenými, čo (arcibiskup) svätiteľ považoval a nesprávne vysvetľoval za môj súhlas k vysväteniu novo zvoleného, ako to vysvitá z jeho listu.

Ak Vaša Svätosť vyslyší túto moju poníženú prosbu, zaiste učiní bohumilú vec, postará sa o spásu viac než 100.000 duší, a rozšíri tým slávu Svätej Stolice. Ponížene modlím sa k Bohu, aby Vašu Svätosť zachoval ešte mnoho rokov na čele Cirkvi.

Dané v Bratislave, dňa 10. septembra 1651.

Medzitým súc presvedčený o nutnej potrebe pre ďalší rozvoj Unie, aby Peter Parthenius bol čím skorej prítomný ako biskup medzi svojím stádom, arcibiskup Lippay ho hneď podmienečne rozhrešil od cirkevných trestov, a ako svojho vikára ho poslal do Užhorodu.

V Ríme sa záležitosť potvrdenia Petra Parthenia pretiahla celé štyri roky. Spočiatku sa zdalo, že vec bude skoro riešená, lebo Posvätná Kongregácia šírenia viery na svojom zasadnutí 18. decembra 1651 bola za potvrdenie Parthenia, ak Sv. Otec s tým bude súhlasiť. Keď mu vec bola predložená, rozhodol dať ju preskúmať Posvätnej Kongregácii sv. Ofícia. A tu vec ostala trčať. Lippay ešte dva razy a to r. 1652 a r. 1654 poslal Svätej Stolici obsiahle vysvetlenia, súriac potrebu čím skoršieho potvrdenia, lebo čím ďalej, tým viacej rastie nespokojnosť, a už asi 100 kňazov, čo boli náklonní sjednotiť sa, odvrátilo sa od Parthenia, keď videli, že z Ríma neprichádza potvrdenie.

Prečo sa vec tak pretiahla? Hlavná ťažkosť nebola v tom, v čom by sa nám zdalo, že totiž bol vysvätený schizmatickým biskupom. Od toho ľahko by bol dostal rozhrešenie. No keď išlo o potvrdenie na titul mukačevského biskupa, naraz vznikla otázka, či mukačevské biskupstvo vôbec jestvuje. V Ríme žiadali dokumenty, kto, kedy, a ako založil toto biskupstvo. V pápežských archívoch, rozumie sa, nebolo o tom ani zmienky. Pýtali si informácie od Nuncia z Viedne, no ten nemohol vec vyskúmať, lebo Mukačevo je od Viedne ďaleko, a Nuncius nevie tamojšiu reč, takže sveril vec Lippaymu. Lippay vo svojej relácii r. 1654 správne dôvodil, že aj keď toto biskupstvo nebolo osnované Svätou Stolicou, alebo uhorským kráľom, pretože doteraz bolo schizmatické, jeho jestvovanie nemožno poprieť, a Sväta Stolica v podobných prípadoch sjednotenia vždy uznala biskupstvá osnované či už patriarchom carihradským, antiochenským, alebo alexandrijským. Ďalej odhovára Svätú Stolicu, aby nemenovala Parthenia iba nejakým titulárnym biskupom, lebo veriaci ho neuznajú, ak nebude mať titul biskupa mukačevského. Nakoniec v tejto relácii z r. 1654 cíti už trochu rozhorčený tón, že sa vec preťahuje pre takú otázku, a pritom sa stráca dobro duší.[50]

Po tejto obsiahlej relácii sa už zdalo, že sa vec konečne rozrieši, keď naraz 7. januára 1655 zomrel pápež Inocent X. Bolo treba počkať na voľbu nového pápeža Alexandra VII., ktorý sa konečne na zasadnutí Kongregácie Sv. Ofícia 13. mája 1655 rozhodol potvrdiť Petra Parthenia, a 8. júna 1655 bolo vydané potvrdzujúce *Breve* adresované arcibiskupovi Lippaymu.[51] V ňom sa arcibiskupovi dáva potrebná právomoc, aby Parthenia ponajprv oslobodil od cirkevných trestov, a potom mu potvrdil duchovnú právomoc nad Rusnákmi v kraji okolo Mukačeve a inde v Uhorsku. Treba poznamenať, že v celom dokumente bezo zmienky sa prešlo ponad tak debatovanú otázku, či existuje mukačevské biskupstvo. Partheniovi nebol vlastne prisúdený nijaký biskupský titul, čo bolo príčinou ďalších nedorozumení po jeho smrti.

V čase, keď arcibiskup Lippay dostal *Breve* z Ríma, zdržoval sa v Bratislave, kde bol práve zemský snem, a bol tam prítomný aj Peter Parthenius, aby spolu rokovali so zemepánmi o priznaní novosjednoteným gréckokatolíckym duchovným sociálnych výsad, ako si to žiadali, keď pristupovali k Unii. Viacerí zemepáni to hneď aj učinili.

Lippay s radosťou splnil, čo mu bolo uložené z Ríma. Petra Parthenia rozhrešil od cirkevných trestov a vyhlásil ho za jediného právoplatného mukačevského biskupa, odovdajúc mu k tomu úradnú listinu datovanú 22. júla 1655 v Trenčianskych Tepliciach.[52] Keď ho prepúšťal, naložil mu, aby skorej zvolal synodu svojho duchovenstva a im všetko vysvetlil a predložil potrebné rozhodnutia pre pokrok duchovenstva a ve-

riacich. Taktiež mu prikázal, aby čím skorej osnoval v Užhorode školu, kde by sa vzdelávali mladíci na kňazský stav. Dal mu nato aj základinu, aby mal z čoho platiť potrebného učiteľa. No k založeniu tak potrebnej školy došlo iba omnoho neskoršie.

Týmito starostlivými zákrokmi arcibiskupa Lippayho sa dosiahlo veľa. Započaté dielo sjednotena mohlo sa ďalej rozvijať pod vedením horlivého Petra Parthenia. Nebol síce vzdelaný, nechodil do latinských škôl, ale vedel zaobchádzať s ľuďmi. Vrátil sa teda znovu do Užhorodu, lebo ďalej na východ do Mukačeva sa dostať nemohol pre známe nám už príčiny. Arcibiskup Lippay vzal si síce do plánu vydobyť pre Parthenia prístup do Mukačeva, k čomu roku 1659 vymohol od cisára Leopolda I. listinu, ktorou sa Partheniovi udeľujú všetky práva a výsady mukačevského biskupa s právom užívania biskupských majetkov,[53] no všetko to bolo márne. Rákóczyovci sa tomu sprotivili. A to nielen kým boli protestanti, ale aj vtedy, keď sa po smrti Juraja Rákóczyho II. jeho vdova Sofia Báthory navrátila ku viere svojich katolíckych predkov. Ako katolíčka horlivo začala podporovať aj sjednotenie Rusnákov na svojich územiach, ale nechcela prijať do Mukačeva biskupa Petra Parthenia, robiac si nároky na menovanie vlastného biskupa. Naozaj začala vyjednávať, aby dostala z Poľska kandidáta na biskupskú hodnosť, a chelmský biskup Jakub Suša pri svojej rímskej návšteve vyjednával aj o tejto veci, žiadajúc, aby novosjednotené mukačevské biskupstvo bolo včlenené do Kievskej gréckokatolíckej metropólie. No nešlo to tak ľahko.[54]

Medzitým Peter Parthenius venoval sa apoštolskej práci v Drugetovských a iných územiach. Pomáhali mu v tom viacerí sjednotení otcovia Baziliáni, ktorí si založili na tomto území 4 monastýry: Užhorod, Krásny Brod, Jasenov a Blatný Potok. Nakoľko najviac sjednotených bolo v tom čase v hornom Zemplíne a v Šariši, biskup Parthenius rozmýšľal o prenesení svojho sídla z Užhorodu do Humenného, kde hodlal vystavať chrám a monastýr pre Baziliánov. O tejto a iných vážnych záležitostiach sa rokovalo na spoločnom zhromaždení otcov Baziliánov pod predsedníctvom Petra Parthenia, ktoré zvolal v júli roku 1663 do Humenného. Na konci zasadnutí bolo rozhodnuté poslať otca Pachómia Baranoviča do Ríma, aby Svätej Stolici predložil niektoré záležitosti a postral sa o ich skoré vybavenie. Zo zhromaždenia bola mu daná úradná listina pre Svätú Stolicu, podpísaná biskupom Partheniom a tromi igumenami baziliánskych monastýrov, písaná cyrilským písmom, vo veľmi zaujímavej slovanskej reči, ktorú ako jediný doteraz objavený originálny dokument poslany samými Rusnákmi do Ríma v čase Užhorodskej Unie, tu podávame v pôvodnom znení:[55]

PARTHENIJE PETROVIČ MILOSTIJU BOŽIJEJU I STOLICE APOSTOLSKOJ EPISKOP MUKAČOVSKIJ I PROČAJA

Na tomže našom zhromaženju pre(d)ložili svoji osoblive nekotorije dolehlivosti i potreby i prosili mene oraz pri svojich punktach do Otca Svjatoho prez pomenenoho poslanca našeho prevelebnoho Otco Pachomija Baranoviča, aby oniji pre(d)ložil, kotrìji suť tiji:

1. Že ja v starosti let mojich majuči starane i velikuju pracu okolo duchovnych mojich sveckich nemohu dosit učiniti u vezitovanju[56] *monasteruv ich i v peresterehanju porjadkov i reguly zakonnych. Prez ščo nekotorije dejutsja neporjadki. Preto pomenenije inoki suplekujut*[57] *do Otca Svjatoho aby prez Breve svoju, abo Dekret naznačil sobe obrati Saršoho v toj našoj provenciji Jeneralneho albo Archimandritu,*[58] *kotoruj by (rjadil) z ramenja Jenerala toho, kotoruj by mel pravo bližšoje do rjadu i vlasti nad všem Zakonom Svjatoho Otca nešoho Vasilija ot Stolice Apostolskoj nadanoje.*

Gdyž vedajemo, že sja znajdujut i nazyvajut dvoch Jeneralami Činu Svjatoho Vasilija, to jest ruskij i italiano-grečeskij, jednak že žadajemo račij ot Jenerala aby byl naležačij italeano-grečeskoho a neželi ruskoho. Bo gdyž gde holova kostela Božoho, zičimo meti i holovu zakonu našeho. Ljubo vpravde Rus jest kosť s kosti našej i telo s tela našeho, ale iž velikaja otlehlosť tojej našej provenciji uhorskoj ot ruskoj i nekotoryje meži nimi častyja nezhody, nas do tych čas ot zhromaženja ich odtručali i odtručajut, nezičimo aby Staršij toj, ktoruj by rjadil nami vsemi, našimi monasterami, i našoju toju vseju provencijeju, naležil ot Jenerala ruskoho.

2. Ponevaž iz davnoho zvyčaju pomenenyje inoki z jalmužny zvikli žiti, chotjaž budučije ne v jedinosti kostela Rimskoho, teper iž za pomoču Božijeju prišli smo do poznanja very i najzverchnejšoho Pastira poslušenstvo, prosimo i prosjat, aby do prav tich, kotoryje majut latinskoho nabožensiva zakonniki, na prošenije jalmužny byli pripuščenyje, zvlašča iž z dopuščenja Božeho pro vychovanja našeho s ťažkoju praceju nabitoju ťažari ot Turka ponositi musimo.

3. Iž velikuju trudnosť majut pomenenyje inoki jizdjači po dobrodejach i meškajuči počasti meži tymi kotoryje kalendar novyj trimajut, to jest ne tilko katoleci ale i heretici. Suplekujut, aby Jeho Najsvjatejšaja milosť dispensoval vedluh novoho kalendara všem tak inokom jako i sveckim presviterom z jich parocheanami obchoditi.

4. A gdyž z inokov našich (s kotorych do tych čas byl zvičaj zostavati episkopom) zostanet, povinen budet ne do nàšeho rjadu, ale do toho do kotoroho Stolica Apostolskaja naznačit, naležati. I tam poslušnym byti, i vo vsech svojich spravach tam se utekati.

5. A žeby tije pomenenỳje monastyri, to jest: Jazanovskij, Krasno-

brodskij, Ungvarskij i Potockij,[59] *ktoryje cale do sojedinenija veri svjatoj pristupili, na večnyja časy v tym svjatym predsja vzjatju i v sojedineniji very trvali i zostavali, prosjat aby pravami Otca svjatoho obvarovani i utverženi byli. Tak aby žaden v jedinosti Kostela Svjatoho Rimskoho nebuduči do tych pomenenych monastyrov žadnoho prava, vstupu, i pretencij nemel, tilko tije, kotoryje sja ščitjat i ščititi budut pravami Stolice Apostolskoj.*

Do tych vsech vyš menenych i pisanych punktach prosili rečennych monastyrov igumenove nižej imenami i prezviskami podpisanije, abym dl'a lepšej very rukoju svojeju vlasnoju podpisal i pečatijeju mojeju stverdil. Ščo vidjači reč slušnuju i potrebnuju, na prosbu ich učinilem.

Dano v Humennom, roku Božoho 1663 mesjaca julija dňa 29.

(Pečať)

Episkop	Pachomij Baranovič
ruka vlasna	*igumen Jazanovskij i Krasnobrodskij*
Vasilij Alexijevič	Gregorij Jordanovič
Igumen Ungvarskij	*Igumen Potockij*[60]

Ako z dokumentu vidno, išlo hlavne o usporiadanie rehoľného života samých Baziliánov: Ponajprv biskup Parthenius, veľmi zaujatý starosťami o správu biskupstva a sklátený vekom chce odovzdať predstavenstvo a starosť o Baziliánov jednému z nich, ktorý by bol archimandritom, čiže provinciálnym predstaveným. Všetci spolu by mali byť podriadení hlavnému Generálnemu predstavenému rádu Sv. Bazila. No keďže v tom čase boli dvaja takí predstavení, rusnácki Baziliáni dali prednosť byť podriadení predstavenámu taliansko-gréckych Baziliánov so sídlom v Grottaferrata pri Ríme, než predstavenému "ruských" Baziliánov v kráľovstve poľskom, hoci ako poznamenávajú, tí poslední sú "kosť z kosti našej". Ďalšie záležitosti týkajú sa zavedenia nového Gregoriánskeho kalendára, priznania výsad tak zvaných "žobravých mníchov", určenie postavenia toho z nich čo bude v budúcnosti zvolený za biskupa, a konečne zaistenia ich monastýrov pre Uniu.

Otázka sjednotenia sa rusnáckych Baziliánov s taliansko-gréckymi bola riešena kladne,[61] no pre naskoro zmenené pomery v podkarpatskom kraji nemala vskutku veľkého významu. Okrem záležitostí spomenutých v listine P. Pachomius Baranovič vyjednával aj o iných, týkajúcich sa biskupstva, ako na pr. o spomenutom už plánovanom prenesení biskupského sídla z Užhorodu do Humenného, na čo prosil v mene biskupa Parthenia potrebnú finančnú pomoc.[62]

No onedlho po jeho návrate z Ríma sa skoro všetky spomenuté záležitosti stali bezpredmetné, keď grófka Žofia Báthory nepredvídane roku 1664 zmenila svoj postoj a prijala Petra Parthenia do Mukačeva, odstrániac odtiaľ pravoslávneho biskupa Joannicia Zejkana, ktorý sa utiahol

ďalej na východ najprv do svojho monastýra Mstičevo a potom do Stolice Marmarošskej.

Návrat Petra Parthenia do starobylého mukačevského monastýra Sv. Nikolaja, tradičného sídla mukačevských biskupov, je vyvrcholením unionistických snáh, lebo odvetdy aj stolice Berežská a Ugočká napredujú v sjednocovacom hnutí, a pravoslávie sa udržalo ešte sopár desiatok rokov už iba v Marmarošskej stolici, na samom východe biskupstva. No Peter Parthenius Petrovič nedlho sa tešil tomuto rozvoju, lebo zomrel počiatkom roku 1665.[63]

ZÁVER

Z toho, čo sme povedali, možno usudzovať, že pohnútky Unie boli aj duchovné, aj hmotné. Duchovné sú tieto: nástojenie vyslobodiť sa spod vplyvu a útlaku protestantov, túžba po lepšom vzdelaní duchovenstva a lepšej duchovnej správe veriacich, a konečne nastolenie dávnej cirkevnej jednoty medzi západnou a východnou Cirkvou: Aby všetci jedno boli . . . Medzi hmotné pohnútky treba zarátať hlavne snahu získať pre rusnácke duchovenstvo sociálne výsady katolíckeho duchovenstva.

Hlavnými uskutočniteľmi Užhorodskej Unie zo strany Rusnákov boli biskupi Vasiľ Tarasovič a Peter Parthenius Petrovič a pomáhali im v tom otcovia Baziliáni. Zo strany rímskokatolíckej bol to hlavne arcibiskup Juraj Lippay a grófska rodina Drugetovcov.

Z historických prameňov tiež vidno, že myšlienka Unie vyšla od samých Rusnákov, že zo strany rímskokatolíckej nebolo nijakého nátlaku, tým menej prinútenia. Naopak, protestanti aj väzením snažili sa prinútiť Vasiľa Tarasoviča, aby ostal pravoslávnym, a on išiel za sjednotením aj napriek väzeniu, vyhnanstvu, príkoriu a iným útrapám. Videli sme, že na slávnostné uzavretie Unie v Užhorode roku 1646 boli rusnácki kňazi povolaní listovne, takže každý sa mohol alebo pridať, alebo neísť, ako to pokladal za vyhovujúce svojmu duševnému presvedčeniu. Že ich prišlo iba 63, to je práve znak, že prišli slobodne.

A preto treba prehlásiť za celkom neodôvodnené a ohováračské písačky tých, čo v rokoch 1948-1950 zničili Užhorodskú Uniu v mukačevskom a v prešovskom biskupstve, ako by bola bývala vovedená a uskutočnená násilím zo strany uhorského katolíckeho duchovenstva, proti vôli samých Rusnákov. Historické pramene svedčia proti nim.

Naopak, veľmi dobre vieme, akým násilím bolo zničené 28. apríla 1950 prešovské biskupstvo, ako boli Preosv. pán Biskup Pavel Gojdič a pomocný biskup Preosv. Vasiľ Hopko zaistení a uväzenení, ako bolo vyše 250 kňazov vyhnaných z územia biskupstva, pretože nechceli sa zrieknuť jednoty s Rímom. Veľmi treba ľutovať, že pravoslávni predstavitelia

neprehliadli postup bezbožných komunistov, že najprv si predsavzali rozdeliť to, čo už bolo sjednotené v Kristovej Cirkvi, aby neskoršie zničili aj jedných aj druhých.

Vznešená myšlienka kresťanskej jednoty však nezanikla. Dedičia Užhorodskej Unie v slobodnom svete sa jej pridržiavajú tým húževnatejšie, aby ju raz mohli znovu prinavrátiť svojej vlasti.

POZNÁMKY

1 Anton Hodinka (1864-1946) narodil sa v obci Ladomírov v Zemplíne, študoval bohoslovie v Užhorode, no potom sa venoval histórii a slavistike. Od roku 1906 do roku 1918 prednášal dejiny na právnickej Akadémii v Bratislave. Po prvej svetovej vojne bolo mu ponúknuté miesto na univerzite v Prahe a potom na novozaloženej univerzite v Bratislave, no on ich neprijal, odišiel do Maďarska, kde za krátky čas bol profesorom na univerzite v Budapešti, a potom hlavne na univerzite v Pécsi, kde bol dva razy dekanom filozofickej fakulty a roku 1932-33 rektorom celej univerzity. Svoje práce písal po maďarsky, a osobne bol maďarského cítenia.

2. **Hodinka Antal,** A munkácsi görög szertartásu püspökség okmánytára, Tom. I. 1458-1715, Ungvár 1911. V rozprave citujem skrátene: **Hodinka, Okm.** a číslo dokumentu. Vydal iba tento prvý zväzok. Z ďaľšieho obdobia mal zozbierano mnoho materiálu, no nestihol ho vydať. Čo sa s tým materiálom stalo, nevedno.

3. **Hodinka Antal,** A munkácsi görög katolikus püspökség története, Budapest 1909.

4. Na pr. **Petruševič,** Svodnaja Halicko-russkaja letopis, **Stefulescu,** Manastirea Tismana, a hlavne **A. Welykyj,** Documenta romana Ecclesiae catholicae in terris Ucrainae et Bielorusjae.

5. Obšírnejšie o tom pojednáva moja dizertácia: **M. Lacko,** Unio Užhorodensis Ruthenorum Carpaticorum cum Ecclesia Catholica, (=Orientalia Christiana Analecta Nr. 143), Pontificium Institutum Orientalium Studiorum, Piazza S. Maria Maggiore 7, Roma, 1955, str. XX+280. Okrem textu je tu uverejnených v dodtaku 60 nových dokumentov. V tejto rozprave citujem skrátene: **Lacko,** Unio Užhorod.

6. viď o tom: **I. Šlepeckij,** Prjaševščina, str. 57-66.

7. cfr. **Lacko,** Unio Užhorod, cap. II.

8. S. Bocskay povstal r. 1605, a vo viedeňskom mieri boli mu pririeknuté 4 stolice: Satmár, Sabolč, Ugoča, Bereh.

9. G. Bethlen sa vzbúril r. 1619, a v mikulovskom mieri dostal do správy 7 stolíc: Satmár, Sabolč, Ugoča, Bereh, Zemplín. Abauj, Boršod.

10. Juraj I. Rákoczy sa vzbúril r. 1643, a vo vyjednávaniach o mier žiadal si 4 stolíc, no mier v Linzi mu prisúdil iba predošlých 7.

11. I. Tököly sa vzbúril 1678, a prehlásil sa kráľom celého Horného Uhorska, no v mierových zmluvách dostal iba 13 stolíc.

12. František II. Rákóczy viedol posledné veľké povstanie r. 1703-1711, no nakoniec bol porazený a musel opustiť Uhorsko.

13. O počiatkoch mukačevského biskupstva nemáme presných zpráv. Po prvý raz sa spomína biskup Ján roku 1491. cfr. **Hodinka,** Munkácsi püsp. története str. 181-186, — **A. Petrov,** Drevnejšija gramoty, str. 145.

14. J. Lippay v svojej relácii r. 1654 takto opisuje stav duchovenstva: "Sacerdotes isti una cum populo tenebant quidem ritum graecum. sed alias ignarissimi, rudes, indocti, primum ipse episcopus, postea sacerdotes et populus, more brutorum sceleribus immensis ac ignorantiae rerum divinarum immersi jacebant. Neque erant rite divisi in parochias, sed in aliquibus pagis nulli, in aliquo 4, 5, 10 sacerdotes cum uxoribus suis et liberis habitabant more rusticorum, subibantque omnia onera et labores rusticanos dominis

terrestribus, ad quae etiam ab ipso altari avellebantur" . . . a ďalej pokračuje: "Et hoc factum est, quia nullus curavit, nullus patrocinatis est causae Ruthenorum, utpote schismaticorum". **Hodinka**, Okm. Nr. 126.

15. A. Krupecky, biskup przemyšlskj 1610-1652. V tom čase však biskupstvo držali ešte pravoslávni, a preto Krupecky musel veľa bojovať a vytrpieť za Uniu.
16. Je to jeden z jezuitov, spoločníkov Krupeckého. cfr. Litterae Societatis Jesu annorum duorum 1613-14, Lugduni 1619, p. 149-153.
17. " . . . et mihi bene notus . . . Et iste nobiscum est, licet necdum perfecte." cfr. **Lacko**, Unio Užhorod, str. 56-57.
18. Kapitan Balling ho nazýva po maďarsky: "idegen püspök". cfr. **Hodinka**, Okm. Nr. 64, 73, 96.
19. **Hodinka**, Okm. Nr. 53.
20. Na istom starom dokumente obsahujúcom výsady mukačevského biskupstva dané r. 1458 kráľom Matyášom, je pripísané: "1634 Athanasius Krupecky manu propria". **Hodinka**, Okm. Nr. 1.
21. Juraj Lippay de Zombor, narodil sa r. 1600. Biskup Vesprímsky r. 1633, biskup Jágerský r. 1637, arcibiskup Ostrihomský cisárom menovaný r. 1642, Sv. Stolicou potvrdený r. 1645, zomrel v Bratislave r. 1666.
22. **Hodinka**, Okm. Nr. 71.
23. Pravdepodobne do Sedmohradska poslaný nebol, ale celý čas bol väznený v Mukačevskom zámku.
24. Takto píše do Ríma apošt. nuncius: . . . il patriarca del Ruteni dell' Ordine di S. Basilio che suole dimorare nei monti Carpatii tra l' Ungaria, la Transilvania et la Polonia . . . " **Hodinka**, Okm. Nr. 72.
25. **Hodinka**, Okm. Nr. 77.
26. Presný deň nevieme. Z listov apošt. nuncia môžeme uzatvárať, že to bolo medzi 3.-24. májom 1642. O tom ako sa dialo to vyznanie viery ten istý nuncius píše: . . . "devo rappresentare á Signoria Vostra Illustrissima, che Sua Maestà Cesarea mostrò gusto d' intervenire alla funcione, la quale fu fatta nella sua cappella à Laxenburg, et mi governai conforme al Pontificale Romano nel capo della reconciliazione de scismatici, et io parata ricevei la professione della fede come in detto Pontificale", **Lacko**, Unio Užhorod., Appendix Nr. 18.
27 Nagy Kálló.
28. Juraj Lippay, ktorý bol v tejto veci zaiste dobre informovaný, roku 1650 hovorí o sebe v tretej osobe: "Episcopum etiam Munkacsiensem seu Vladykam ad fidem catholicam adduxerat abjurato schismate coram ipso Imperatore; verum in proximis turbis ab adversariis comprehensus, varieque afflictus, iterum a religione defecit". Cfr. **Lacko**, Unio Užhorod, appendix Nr. 32. A taktiež nižšie v texte citovanom opise Užhorodskej Unie z roku 1652: "Domnus episcopus Munkacsiensis Basilius Tarasovics, qui e vivis iam discessit, quum sequens partes tam schismaticas quam haereticas Unionis sacrae vinculum rupisset, Ecclesiae catholicae nuntium publice remisit". **Hodinka**, Okm. Nr. 122.
29. Arcibiskup Štefan Simonovič v dokumente o biskupskej vysviacke P. Parthenia o tom takto píše: " . . . quod venerat ad nos Rev. Pater Petrus Parthenius, religiosus Ord. d. Basilii cum honorificis et sufficientibus testimoniis Reverendissimorum episcoporum, atque imprimis felicis recordationis Domini Basilii Tarasovitii episcopi Munkacsiensis antecessoris sui, qui resulutionis suae diem praesentiens voce viva scriptoque manu propria firmato in successorem suum praefatum Reverendum Patrem designavit, omnesque suae cathedrae sacerdotes sub interminatione irae Dei necnon futuri iudicii arctissime obligavit, ne videlicet ullum alium praeter nominatum Reverendum Patrem in episcopum suum assumerent, uti diploma illud legimus et vidimus . . . " **Hodinka**, Okm. Nr. 117.
30. Jeho rodné meno je Peter Petrovič, a Parthenius je reholné meno. O tom teraz môžeme byť istí, lebo máme zachovaný nižšie v texte citovaný list,

kde je jeho úradný titul a jeho pečať. Doteraz sa jeho priezvysko udávalo ako: Rostošinsky, no o tom v prameňoch niet nikde zmienky. Narodil sa okolo r. 1592 a to v obci Sekule pri Moravskom Sv. Jáne v bratislavskej stolici, lebo tam bola usadená malá kolónia Srbov, čo tu hľadala útočište z juhu pred Turkami. Ako pravoslávny vstúpil do monastýra v Mukačeve, a tam bol dôverníkom biskupa V. Tarasoviča. Nižšie v texte sa o ňom dozvieme viac.

31. Gabrel Kosovicky bol baziliánskym mníchom a rodom z Poľska. R. 1639 už ako kňaz bol poslaný na štúdiá do Viedne. Na spiatočnej ceste domov zastavil sa v podkarpatskom kraji, a tu sa venoval dlho misionárskej práci. O ňom viacej viď. **Lacko,** Unio Užhorod ,str. 175-77.
32. Juraj Jakušič de Orbova pochádzal z Podhradia pri Pruskom. Za Jágerského biskupa bol menovaný r. 1642, z Ríma potvrdený r. 1645, zomrel r. 1647.
33. **Hodinka,** Okm. Nr. 122. Kritické vydanie textu viď. **Lacko,** Unio Užhorod. str. 97-105.
34. Viaceré opisy tu majú rok 1649, ktorý však z nižšie podaného kritického rozboru listu je chybný.
35. Hoci všeobecná Cirkev má spomienku Sv. Juraja 23. apríla, v Uhorsku ten sviatok pripadá na 24. apríla, lebo deň predtým je sviatok sv. Vojtecha, patróna Uhorska.
36. Ferdinand III. nemecko-rímsky cisár 1637-57.
37. Drugetovci podľa pôvodného panstva nosili prímenie Humenský — de Homonna. Tu je reč o Jurajovi IV. Drugetovi.
38. Inocent X. pápež 1644-1655.
39. Benedikt Kisdi, Jágerský biskup 1648-1660.
40. Tomáš Jászberéni, S.I. rektor užhorodského kolégia, preneseného sem z Humenného v novembri 1646.
41. Matej Tarnóczy biskup Vacovský 1651-1655.
42. Z toho vidno, že hlavný cieľ tohoto listu bola prosba o potvrdenie novozvoleného biskupa, o čom reč bude nižšie.

43. **Hodinka,** Okm. Nr. 111.
44. O tom Propositum XXII: In Scepusio, praesertim vero in Agriensi dioecesi ostium non leve apertum est convertendis et ad unionem S. Matris Ecclesiae adducendis Ruthenis Schismaticis, quorum sacerdotes non pauci iam ad Ecclesiae gremium confluxerunt. cfr. **C. Péterffy,** Sacra Concilia Regni Hungariae, pars II. p. 382. Že tam bol vyslancom Peter Parthenius o tom viď. **Hodinka,** Okm. Nr. 141.
45. Jeho relácia bola poslaná a až doteraz je v archíve Posv. Kongregácie Concilu (rok 1650). Avšak veci Rusnákov mala na starosti Kongregácia šírenia viery.
46. **Hodinka,** Okm. Nr. 119, alebo **Lacko,** Unio Užhorod. str. 123-124.
47. V rímskom archíve Kongr. šírenia viery, kde sa nachádza odpis tohoto listu, niet spomenutého dokumentu. No z budapeštianského archívu ho vydal **Hodinka,** Okm. Nr. 117.

48. Majiteľka panstva je Zuzana Lorántffy, a ňou dosadený bskup je Joanicij Zejkan (1651-1686). On roku 1661 začal stavať kamenný chrám Sv. Nikolaja v mukačevskom monastýre. O tom viď. **Lacko,** Unio Užhorod. str. 143-144.
49. Vyššie spomenutý M. Tarnóczy, ktorý v tom čase bol spišským prepoštom a Vikárom arcibiskupa ostrihomského Lippayho pre tie kraje.
50. " . . . iam enim ob dilationem hactenus factam plus quam 100 sacerdotes uniti desciverunt et adhaeserunt episcopo schismatico, eo quod non haberent catholicum episcopum . . . sumat sibi cordi S. Congregatio conversionem istorum populorum, quae merito pro conversione integrae alicujus provinciae haberi potest . . . Tribuat etiam aliquid discretioni archiepiscopi Strigoniensis, qui alias etiam est legatus natus Sedis Apostolicae in hoc Regno et supra istos populos!" **Hodinka,** Okm. Nr. 126 in fine.

51. **Hodinka,** Okm. Nr. 131, vel **Lacko,** Unio Užhorod. Appendix Nr. 45.
52. **Hodinka,** Okm. Nr. 134.
53. **Hodinka,** Okm. Nr. 140
54. **Hodinka,** Okm. Nr. 160, 161.
55. Originál cyrilským písmom a latinský preklad viď. **Lacko,** Unio Užhorodensis, Appendix Nr. 51. Reprodukciu podpisov viď na fotografii.

56. Písmeno "e", cyrilské "jat" tu čítaj ako "i". Podobne nižšie slovo "provencia" čítaj "provincia", slovo "italeanskij" čítaj "italianskij", "katoleci" čítaj "katolici", "parocheani" čítaj "parochiani".
57. "Suplekujut" čítaj "suplikujut", od latinského slova "supplicare" úpenlive prosiť..
58. "Jeneralnyj" čítaj ako "Generalnyj". Staršij — tu znamená to, čo Staršina, to jest predstavený. Archimandrita je grécko-slovanský titul predstaveného buď niekoľkých monastyrov združených v provinciu, buď jednotlivých hlavnejších monastýrov.
59. Jazanovskij — Jasenov pri Humennom, Krásnobrodský — Krásny Brod, Ungvarskij — Užhorod, Potockij — Blatný Potok.
60. Ako sa možno čítanim presvedčiť, jazyk tohot odokumentu je veľmi zaujímavý. Podľa mojej mienky je to miešanina rôznych slovanských rečí, ale základ je staroslovenský. Máme tu slová staroslovenské ako: pročij, inok, tiji, oniji atď. Slová poľské ako: Kostel v zmysle Cirkev, zakon, v smysle rád, zakonnik v zmysle rehoľník, atď. Slová ukrajinské ako: perestereho-vanije, sprava, reč, dobrodij, meškati, tilko, atď. Potom sú tu slová čisto slovenské ako: Predsavzatie, trvať, vstup, aby, že poneváž atď. Potom sú tu niektoré slová s formou srbskou, ako samo meno: Parthenije, spojka "gdyž" dáva cítiť vplyv češtiny, alebo západoslovenského nárečia od rodiska Partheniovho. Konečne je tu množstvo slov a foriem nárečia východslovenského. Aj po stránke jazykovej prejavuje kultúrne a duchovné danosti kraja, kde vznikol.
61. **Lacko,** Unio Užhorod. Appendix Nr. 52-53.
62. "Che si dia loro qualche aiuto per fabricare una chiesa in Humenio per comodità dei loro chierici, e dove costituirebbe il vescovo Partenio la sua habitatione, se non si restituisse il monastero Moncaczoviense, cfr. **A. Welykyj,** Acta S. Congr. de prop. fide, vol. I. Nr. 516.
63. Rôzni autori udávajú rôzne rok smrti Petra Parthenia. Obyčajne za pravdepodobný sa držal rok 1670. Na základe niektorých záznamov myslím, že sa mi podarilo dokázať, že Parthenius zomrel pred 25. februérom roku 1665. cfr. **Lacko,** Unio Užhorod. str. 148-150.

ŠTRNÁSTA JESEŇ

Kdeže je, Bože, naša jar a leto?
Červené, žlté stoja jasany.
I táto smutná cesta vedie tadeto
a obzor horí bolestný a neznámy.

Na srdce lístie padá mi,
ťažoba rokov plná, dozretá;
šuchoce smútok dažďami,
ten smútok otca, pradeda.

Veď sme tu, Bože, predsa jestvovali,
nosili oheň v srdci, v očiach;
mŕtva je naša jar a sme jak králi
mŕtvi, jak živé jazvy na storočiach.

Ešte nám šumia javorové hory,
cítime šľahot vetrov tejto jesene;
pokým nás osud celkom nepokorí
a nevypáli stigmy na mene.

Kto sa z nás ešte na jar pamätá?
Akú chuť mali jablká a višne?
O, vietor, ktorý žlté lísty zametá,
o, bolesť, bolesť našej dedovizne.

Na nebi mesiac s polovičnou tvárou
a v srdci iba polovičný cit.
Polož ho predsa odovzdane na rov,
keď ináč nemôže to byť.

Mikuláš Šprinc

MY ZMENÍME SA?
M. Š.

Odišiel si sám na Floridu
do veršov zajať krásne vidiny
a z mrakov, ktoré nebom idú,
anjel ti tvoril kopce zmrzliny . .

A ja keď som sa brodil v tráve
v nádeji chytiť aspoň motýľa,
nebom šli mraky popolavé
odiate v postrach ako flotila.

Jedny z nich mali pažeráky
jak na košickom dóme chrliče . . .
V ľaku som skríkol: Mraky, mraky,
šetrite aspoň mladé viniče!

Hneď zhasli spevy, stíchla cesta,
ukrtých vtákov blesky hľadali . . .
Topole chceli utiecť z miesta,
lež korene im utiecť nedali.

Tma zmizla ako smútok z duše
a po príšernom čiernom obraze
zbeleli mraky na vankúše,
na usmevavé kvety vo váze.

Tu v našom kruhu, na tej zemi
je pravý domov rozmanitých chmár:
tiež zmeníme sa v chryzantémy,
či na vankúše pre strápenú tvár? . . .

Gorazd Zvonický

MUSICA VIVA

K OPERNEJ TVORBE EUGENA SUCHOŇA A JÁNA CIKKERA

B. Valentín

Medzi duchovnými hodnotami, v ktorých sa markantnejšie prejavuje polyfónna tématika ľudského bytia, majú hodnoty estetické miesto mimoriadne skvelé. Rozumieme tuná hodnoty nielen estetické, ako nám ich umelci zachytili v dielach p r i e s t o r o v é h o umenia: v sochárstve, v staviteľstve, v maliarstve a v ostatných druhoch umenia výtvarného, ale predovšetkým hodnoty estetické, zvečnené mysliteľmi, básnikmi a hudobníkmi v dielach takzvaného č a s o v é h o umenia: v literatúre, poézii, v speve a hudbe. Pravda, kým diela výtvarné — priestorové ustavične reprezentujú nejakú rázovitú myšlienku toho-ktorého umelca, zatiaľ druhy umenia časového majú jednu veľkú nevýhodu, že ožívajú zavše iba v čase, to jest v momente, keď tieto diela čítame alebo počúvame. No len čo sme ich prečítali alebo vypočuli, estetické i trebárs iné hodnoty momentánnych umení hneď alebo po čase unikajú. Tomuto osudu neuniká ani Goetheho Faust alebo nášho Sládkoviča Marína.

Ešte horšie je na tom umenie hudobné. Svojou povahou vie hudba vari najviac a najmohutnejšie zvýrazniť citovú škálu človeka, a však účinok týchto citových stavov nemá dlhej trvácnosti, mizne niekedy už po zaznení posledného akordu. No ani táto vrtkavá vlastnosť hudbe nemôže vziať primát v ríši umenia. Svedčí o tom najmä najvyššia vetva hudby: opera.

Operou voláme každé zbudobnené dramatické dielo. Je na čele hudobného umenia. Zaiste preto, lebo opera znamená majstrovskú fúziu viacerých umení, najmä spevu, hudby a dejového výrazu. Zdôraznili sme tu fúziu slovkom "majstrovskú", a to znači, že hudobníkom sa v opere kladú originálne požiadavky, aby ich diela nielen obsahom, ale súčasne i formou žiarili a tak sa ľuďom páčili.

Po týchto poznámkach chceme sa zoznámiť so slovenskou operou, ktorej protagonistami sú: Eugen Suchoň a Ján Cikker.

Od význačného slovenského komponistu Jána Levoslava Bellu (1843-1936), ktorý už v sedemdesiatych rokoch minulého storočia stvoril prvú slovenskú operu *Kováč Wieland* podľa predlohy Richarda Wagnera,

až po debut Suchoňovej *Krútňavy* v Slovenskom národnom divadle v Bratislave (10. decembra 1949) máme tri štvrtiny storočia zápasu o vytvorenie slovenskej národnej opery. Na slabú kvalifikáciu opernej tvorby v tomto obdodí pôsobil predovšetkým maďarský útlak a všestranný "Kulturkampf" voči národným menšinám starého Uhorska. V zmenených podmienkach štátnych i sociálnych po prvej svetovej vojne slovenskej opere skytajú sa možnosti značného rozvinutia. Začala sa rodiť slovenská "musica nova", a to priekopníckym štýlom Alexandra Moyzesa (narodený 1905) v tvorbe symfonickej, Eugena Suchoňa a Jána Cikkera zase v opere.

Suchoňova *Krútňava* je dielom moderným, dosahujúcim jak obsahom, tak i hudobnými výrazmi výšku majstrovských opier. Mnohokrát "moderné" vyvoláva u ľudí, zoznámených len s operami klasikov a romantikov, akúsi nedôveru, skepsu. Že to neplatí v tomto prípade, svedčí úspech, ktorý Suchoňovú *Krútňavu* sprevádza na jej deväťročnej opernej ceste doma a v zahraničí. Ako vieme, tento významný úspech žal Suchoň so svojím dielom i pri premiére v Lipsku 2. februára a krátko na to — 8. februára t. r. z predvedenia "Pod lipami" na Nemeckej štátnej opere v Berlíne, kde vzbudilo medzinárodnú pozornosť.

No tento vonkajší úspech operného diela Eugena Suchoňa je len výsledkom vnútorných kvalít a znamenitých hudobno-dramatických konštelácií, ktoré tuná očividne stretávame. Suchoňovi sa v *Krútňave* podarilo premietnuť skyvu života na slovenskej dedine na najkrajšiu (a vari i najefektnejšiu) formu umenia — na operu. *Krútňava* preráža nielen hranice štátne — a to je nie tak ťažké, ale hlavne tie hranice, za ktorými je opak dennej samozrejmosti a šedivosti. Suchoňovo dielo nás uchvacuje a privádza ku princípom skutočného dobra a krásna. Všetko, čo Suchoň v svojej dedinskej dráme stvárňuje, je spracované umelecky, to jest s vysokou dávkou mimoriadnosti alebo negatívne hovoriac, s leskom neobyčajnosti, a či — leskom foriem — ako hovorí sv. Albert Veľký v svojej filozófii krásna. Krátko, práca jemná a tak — opera viva!

Keď si všímame umelecký profil Suchoňovej opery, môžeme ho aj konfrontovať s náhľadmi a kritickými slovami nemeckých odborníkov. Profesor hudby Dr. H. H. Stuchkenschmidt v svojej recenzii medziiným toto povedal: "V Československu pokladajú *Krútňavu* za slovenskú národnu operu vôbec. Je však viacej než to. Ani nemajúc vlastne úmyslu písať modernú hudbu, Suchoň (v tom sa ponáša Janáčekovi) vytvoril z výrazu ľudovej reči a svojej domácej ľudovej nápevnosti úplne individuálny typ melódie. V sboroch i v deklamačných hovoroch, v tancoch i vo veľkých spevoch Katreny a Ondreja, v hneve i v žalospeve starého otca žije jasne vyhranená hudobná próza, prispôsobujúca sa každému spádu a kulminácii dejstva . . . Je to opera, ktorá po Janáčekovi a talianskych veristoch znova rehabilituje naturalzmus."[1]

Priaznivú ozvenu našla Suchoňova opera i v odborných mesačníkoch "Musik und Gesellschaft" (marec 1958) a "Neue Zeitschrift für Musik" (máj 1958). V prvom časopise reagoval a hodnotil kvality opery Ernst Krause, v druhom Heinz Joachim, ktorého recenzia je vlastne prebratím jeho článku z denníka "Die Welt" (15. februára 1958). Ernst Krause v spomínanom časopise začal precizovať význam Suchoňovho diela takto: ". . . *Krútňava* je nádherný príklad národnej opery, ktorá svoje sily čerpá z hudby národa, v ktorej ľud nie je len folklórnou štafážou, ale skutočným nositeľom deja . . ."

Berlínske predvedenie *Krútňavy* vedelo pritiahnuť i pozornosť dopisovateľov svetového týždenníka "Time"[2] ktorí v hudobnej rubrike vyzdvihujú kvality Suchoňovej kompozície, nosiacej rovnaké meno s dielom talianskeho skladateľa Renzo Rosseliniho — *Il vortice*. Samozrejme vyzdvihujú, že konflikty, ktoré obe *Krútňavy* podávajú, sú značne rozdielne. O Suchoňovej kompozícii čítame tam i toto: "In Katrenas lament over her fate, strikingly sung by Soprano Anny Schlemm, and in Ondrej's affecting admission of guilt, provided crowdrousing vocal high points that might well place The Vortex in the standard operatic literature."

II.

OSOBY A DEJ KRÚTŇAVY

Život na slovenskej dedine po prvej svetovej vojne významne zachytil onvelista Milo Urban. Jeho novela *Za vyšným mlynom* Suchoňovi slúžila za podklad pre *Krútňavu,* na ktorej libretizovaní mal účasť aj Štefan Hoza. Osoby, najmä hlavné, s ktorými sa tuná stretávame, sú tak typické pre naše časy, ako boli typické pre ruských realistov, najmä Dostojevského. Sám akt vraždy nevidíme — ostatne podľa klasickej úpravy — ale ľudí v trme-vrme denného i sviatočného života .Medzi nimi vynikajú hlavné postavy opery, na ktorých pozorujeme vlastnosti a znaky metafyzickej tragiky. Lebo Suchoň kreslením ľudí s psychologickými a mravnými krútňavami onú sféru skutočnosti vyššej i plnšej ostro zachycuje. Toto sa mu jednoznačne podarilo v postave Ondreja Zimoňa.

Svedomie je to podivné zrkadlo metafyzického poriadku, na ktorom sa odzrkadľujú všetky činy a skutky človeka. Vraždou svojho súpera Ondrej dosiahol svoj cieľ: Katrena je jeho ženou. No jeho svedomie je v krútňave mravných hlasov, princípy absolútneho poriadku sú mu ustavične pred očami. Ani pijatikou nemôže sa oslobodiť od tohto nepokoja. V napitom stave príde raz práve na to miesto, kde zavraždil niekdajšieho snúbenca Katreny — Jána Štelinu. A tu počuje v diaľke spev, pieseň, ktorej moralizujúci náter ho ešte viac zburcuje a núti k priznaniu zločinu.

Slovenská ľudová pieseň s takouto tendenciou nie je osamotená. Stretneme sa s ňou v každom slovenskom kraji. I Suchoň si ju preberá do svojej kompozície, v ktorej ešte viac vystupuje do popredia jej etická náplň. Autorovi *Krútňavy* znamená pieseň symbol najvyššieho rádu; symbol totiž môže často dosť intenzívne korešpondovať s tým svetom, z ktorého raz Šavel, keď sa ponáhľal do Damaška, aby tu uväznil Ježišových stúpencov, počul hlas: "Šavle, Šavle, prečo ma prenasleduješ?" Aj Ondrej Zimoň počuje ten hlas v slovenskej piesni. Aký čistý symbol!

Ďalšou významnou postavou je Katrena, ktorej meno vzali Nemci ako vhodnejší titul opery. I ona je vo vleku vnútorných kríz. Aké sú veľké, môžeme si domyslieť z toho, keď po vražde svojho snúbenca, otca dieťaťa na ceste, radí jej chytrá tetka, aby sa vydala za Ondreja Zimoňa, najbohatšieho mládenca v dedine. Že Ondrej je vrahom jej snúbenca Jána Štelinu, pri svadbe nevie, ale po čase z výzoru a z nespokojného chovania Ondrejovho vyšípi, že je tomu tak. Opäť vír krútňav v srdci nešťastne vydatej Katreny . . . A ten sa rozvíri i v deň svadobný. Tu príde totiž starý Štelina, otec zavraždeného Jána. Narieka, Katke vyčíta, ako mohla tak chytro zabudnúť na jeho syna. No jeho žalospev zaniká vo svadobných spevoch a v rytme tancujúcich svadobníkov . . .

Zmyslom Štelinovho života — aký dôležitý sociologický typ slovenskej dediny! — je len rozumkovanie nad tým, kto by len mohol byť vrahom jeho syna, aby ho udal súdu. No toho mu nie je treba. Vrah sám sa prizná a ide k polícii. Tým sú vášne starcove odzbrojené. Víťazí láska, spravodlivosť a dobro. Katrena ide so svojím synkom, v ktorom starý Štelina vidí svojho syna, do domu jej zavraždeného snúbenca. Táto posledná scéna sa odohráva vtedy, keď v dedine je slávnostná nálada, odpust. Na tomto folklórnom pozadí ešte viac sa črtá príšera krútňav postihnutých osôb, ktorých tragédiu Suchoň vedel svojím hudobným slovom ešte dôraznejšie podčiarknuť.

Skladateľ *Krútňavy* prof. Eugen Suchoň dožíva sa svojej päťdesiatky. Narodil sa 25. septembra 1908 v Pezinku. Účinkuje v Bratislave. Aspoň touto cestou spomína na neho celý náš exil. Lenže do pozdravnej piesne miešajú sa nám oné trpkosti a bôle, ktoré kedysi ovládali a inšpirovali aj myšlienky a city jubilanta v *Žalme zeme podkarpatskej*.

Keď autorovi *Krútňavy* privolávame: vivat, crescat, floreat! — nezabúdame na to, aby šťastie a požehnanie Umelca absolútnej harmónie sprevádzalo ďalšiu jeho tvorbu. Požehnanie toho Umelca, v ktorého plamene viery Slovákov doma i v exile dnes ešte mohutnejšie šľahajú, aby vnútorné preškolenie prostredníctvom spomínanej symbolickej piesne umožnil nielen Ondrejovi v *Krútňave,* ale aj ostatným vrahom duše slovenského národa.

III.

JÁN CIKKER A JEHO OPERNÁ TVORBA

Nie je ťažké vziať na seba úlohu advokáta Cikkerovej hudobnej tvorby. Sami nemeckí kritici nazvali Cikkera "hudobníkom bezpochybne pôvodným a nadaným, ktorý veľké city ako "lásku k vlasti" vie vysloviť bezprostredne-úprimne a prosto-bezstarostne."[3]

V Lewinského slovách je zachytená veľká skutočnosť Cikkerovho umenia: oddanosť, láska. Nie div, že pulzovanie týchto hodnôt v Cikkerovom dramatickom diele každého upúta a fascinuje. Týmto sa však skladateľ neodcudzuje naliehavým sociálnym ulohám, ale ani neholduje fikciam *l'art pour l'artizmu* alebo fenoménom, za ktorými nemožno pripustiť realitu, "Ding an sich". Slovom, skladateľ Cikker je veľkým umeleckým realistom. Nechýba mu ani odvaha — vidieť javy dneška kdesi v rokoch 18. alebo 16. storočia, keď Turci a feudálni páni uhorskí ohrozovali život a istotu slovenského ľudu. V jeho umení máme sprítomnenú minulosť, alebo i opak toho — zminúvšenú prítomnosť.

Aký vrelý vzťah má banskobystrický skladateľ k ľudu, k jeho radostiam a smútku, k jeho sociálnemu osudu dnes a kedysi, hovoria krásnou rečou jeho opery: *Juro Jánošík* (1954) a *Beg Bajazid* (1957). Tieto diela sú výronom umeleckej osobnosti, ktorá žije a neochvejne korení v pravých istotách slovenského človeka: vo viere a nádeji, v láske a trpezlivosti. Kto stratil zmysel pre tieto hodnoty, alebo kto už neverí v taký zjav ako je láska a sloboda, musí sa podívať alebo aspoň prečítať *Beg Bajazida,* a nepochybujeme, že bude preinačený kúzlom lásky, slobody a pod. Tieto vysoké hodnoty vyslovil Ján Cikker umelecky v svojej hudobnej próze.

Po *Jurovi Jánošíkovi,* ktorého tématiku každý pozná, skladateľ Cikker odhodlal sa zobraziť na javisku úsek pohnutých čias 16. storočia: boj Slovákov s Turkami. Ústrednou osobou je Beg Bajazid, podľa ktorého i opera dostala svoje meno. Dej opery je rozložený v troch dejstvách s prológom.[4]

Básnik Ján Smrek skoncipoval libreto *Beg Bajazid* a preňho si vzal ako motto slová ľudovej balady:

Rabovali Turci
až od Bielej Hory
detvianskej richtárke
dve deti zajali . . .

a tiež verše S. Chalupku z básne "Turčín Poničan":

Jajže, Bože, strach veliký,
vpadli Turci na Poniky,
vpadli, vpadli o polnoci,
jajže, Bože, niet pomoci . . .

V lyricko-baladickej koncepcii tohto libreta vyniká životný osud Beg Bajazida, ktorého Turci slovenskej matke Anne ukradli pri jednom vpáde do dediny neďaleko hradu Fiľakovo na strednom Slovensku. Turecké knieža Hassan si ho adoptoval a v Istanbule nechal vychovať za svojho nástupcu. Pomocník Abdul, ktorý trojročné dieťa ako jedinú korisť na lúpežníckej ceste uchvátil, je jediným svedkom tejto adoptácie: prísahou sa zaviaže, že to nikomu neprezradí.

Po 27. rokoch dej sa odohráva opäť na tom samom mieste. V dedine je slávnosť z príležitosti voľby nového richtára. Do veselej nálady sa zneje poplašný zvon: vpád Turkov na čele s Bajazidom. Chlapi chytajú vidly a sekery, ženy zase strelnými modlitbami prosia Boha, Krista, Máriu, Kráľovnú nebies, aby sa nad nimi zmilovali a pred Turkami chránili. Lenže Turci ich podmania a všetkých, čo nemohli utiecť, vezmú do Turecka za otrokov. Zraneného richtára udatne chráni jeho mladá a krásna dcéra Katka. To Bajazidovi zaimponuje, chce dať milosť ranenému, no ten s poslednými silami vstane a povie, že nechce milosť od pohana, iba od Boha. Po richtárovom skonaní dcéru potešuje príbuzná — krstná mať Anna, ktorá ešte stále verí, že jej syn musí žiť. Medzitým už spútaných dedinčanov tureckí vojaci vlečú do tureckého otroctva. K nim sa pripájajú Katka, Anna pod dozorom Bajazidovým. Táto scéna je doprevádzaná takou bolestivou hudbou a spevom, že v očiach divákov vznikajú perly sľz . . .

Po prológu a vzrušujúcom dejstve na strednom Slovensku, nasleduje druhé dejstvo, odohrávajúce sa v paláci kniežaťa Bajazida na Anatolskom pobreží neďaleko Istanbula. Katka sa stala Bajazidovou ženou, stará Anna pestúnkou Bajazidovho synka. Podobnosť Bajazida mladšieho so starším Anne dáva istotu, že knieža Bajazid musí byť jej pred 30 rokmi ukradnutý syn. No za túto pravdu Anne sa dostáva väzenie. Čoskoro ju však prepustia — vďaka Katkinmu modlikaniu. Stará Anna sa však nepreškolila, stále tvrdí Bajazidovi: "Môj syn, môj Tomášik!" Knieža ju však odpraví i s manželkou do vedľajšei izby, kde jeho synkovi začnú spievať uspávanku. Táto pieseň dostáva tuná podobnú funkciu, akú mala — mutatis mutandis — pri Ondrejovi v Suchoňovej *Krútňave*.[5] Je symbolom istej skutočnosti, na ktorú sa nemôže rozpamätať, ktorá však piesňou nadobúda istoty. Sú tu vyvolávané konflikty a vnútorné krízy s tým, čo od starej počuje a tým, čo ho obklopuje. Situácia sa až vtedy rozuzľuje, keď zostarelý Abdul príde k Bajazidovi a mu prezradí, ako sa stal Hassanovým nástupcom. Vtedy má istotu, padne do rúk svojej matky Anny.

V treťom dejstve a či epilógu vidíme Bajazida, Katku a Annu vracať sa do svojej vlasti. Dedinčania, ktorí sa boli zachránili, spoznajú Katku i Annu. Bajazida však preklínajú a chcú ho doraziť, no žena a mať Anna

zabránia tomu, vysvetliac, ako sa veci májú. Je radosť, ktorá sa ešte viac stupňuje, keď spozorujú, že v zápätí toho prichádzajú ostatní z tureckého zajatia. Chórmi domáceho a navráteného obyvateľstva prelínajú sa víťazoslávne piesne, spôsobujúcich u ľudí city oveľa kvalifikovanejšie než sú city sentimentálneho opojenia.

* * * * *

Ťažko opísať sféry, ktorými sa nesie prúd Cikkerovej hudobnej reči. Sú to raz sfery jasné a ľahučké, priliehavé pre silu apoteóznych chórov, inokedy však tak temné, že v nich takrečeno tečie ston a bôľ ľudu v okovách a v tyranstve. Autor *Beg Bajazid* majstrovy dokumentuje svoju geniálnu schopnosť isť isto vpred i tými mračnými sférami, v ktorých kolujú životu ducha jedovaté pary, zápach matérie. A nakoniec sa tak ocitneme v krásnom kraji slovenskom, kde vôkol-zôkol kopce a doliny, vôňa dúbrav a smrekov spestrujú a spríjemňujú pobyt každému vrúcnemu obdivovateľovi. Skladateľ Cikker môže byť istý, že v jeho *Beg Bajazidovi* dostali Wiesbadenčania typickú "vôňu našich hôr a lesov" — vôňu smrekoviny mladej, turíčnej, za čo sa premiérové publikum poďakovávalo aplauzom k štyridsiatim oponám. K tomuto srdečnému pritákaniu pripája sa i celý slovenský exil.

* * * * *

Skladateľ Ján Cikker narodil sa 29. júla 1811 v Banskej Bystrici. Študoval v Prahe u Vítezslava Nováka, ktorý mal veľký obdiv pre osobitosť slovenských piesní a tancov. (Aký úžasný rozpor medzi ním a takým jeho krajanom — Albertom Pražákom!) Študijná cesta ho zaviedla i do Viedne k profesorovi Felixovi Weingartnerovi. V roku 1939 stal sa Cikker profesorom na Štátnom konservatóriu v Bratislave, kde i teraz vyučuje.

POZNÁMKY:

1) Frankfurter Allgemeine, 10. 2. 1958.
2) Time, March 3, 1958.
3) Die Welt, 3./4. April 1958. Autorom článku je W. E. von Lewinski. Porovnaj tiež kritiku tohto Cikkerovho diela, ktorú napísal Ernst Thomas vo "Frankfurter Allgemeine", 24. 3. 1958. Alebo ozvenu premiéry "Beg Bajazida" 22 marca 1958 vo wiesbadenských denníkoch "Wiesbadener Kurier" a "Wiesbadener Tagblatt" z 24. 3. 1958. Najmä tie dva posledné denníky si zasluhujú i z našej strany veľkú pozornosť, nakoľko prinášajú inštruktívne zprávy o takzv. česko-slovenskej vzájomnosti.
4) Do nemčiny libreto preložil prekladateľ slavianskych opier Kurt Honolka. Dostať kúpiť v nakladateľstve Alkor-Edition Kassel GmbH, (Kassel 1958) pod titulom: Ján Cikker — Fürst Bajazid. Prekladateľ Honolka napísal do Wiesbadenských divadelných zošitkov článok "Ján Cikkers "Fürst Bajazid", v ktorom sa mu podarilo nemeckému publiku predstaviť problematiku slovenskej hudby, príčiny jej pomerne neskorého vstupu na medzinárodné fórum. Na tú krátkosť — urobil to znamenite.
5) Pozri Most, roč. 3 (1956), č. 4 "Slovenska opera preniká do sveta", kde sú o "Krútňave" a inej hudobnej tvorbe slovenskej vývody Antona Mazána.

RASTISLAV

Historická dráma

Cyril Ondruš

II. DEJSTVO

(Odohráva sa o mesiac neskoršie. Javisko predstavuje predhradie Devína s čistinkou. Z jednej strany vdieť hrad; z druhej začína sa les)

1. výstup

Zemin, strážca Skrben

ZEMIN: Tak, ako vravel som ti, pozoruj. Keď Svätopluka uvidíš prichádzať do hradu, rýchle príď, aby Rastislav, ako si to prial, mohol mu prísť v ústrety. Veď prísť musí už čochvíľa.

SKRBEN: Presne prevediem. Z duše kráľa nášho iba dobro preniká.

ZEMIN: Tak je. I Zbojslav užíva už slobody, i jemu všetko odpustil. Hľa, len pred chvíľou videl si ho sám, jak naďaleko loví zverinu.

SKRBEN: Rana na čele mu už zcelela, no pohľad jeho stále smutný je.

ZEMIN: Hej, rozprával som s ním. Ľutuje všetko z minula. Za Rastislava teraz hotový je život položiť.

SKRBEN: Viem, ľud to spoznal. V každom rozhodnutí kráľa sa zračí jeho rozvážnosť. Hľa, Zora, včera tiež, — jak svietili jej oči v láske nadzemskej, keď s jeho požehnaním do Regensburgu odchádzala.

ZEMIN: Tam do kláštora život zasvätiť. No tiahla ju i bolesť tam, pretože smútok tiahne hradom naším, lebo Metod ctihodný tam vo väzení sedí sputaný.

SKRBEN: Bavorskí biskupi vždy boli proti nemu, bo stádo duší čistých vo viere rástlo ako po daždi božia príroda.

ZEMIN: Kňazom, čo nám oni poslali, náš ľud ver ťažko rozumel. Lež Metod, to je náš. Reč jeho ako bystrinka, čo tichom lesa preteká.

SKRBEN: A teraz trpí v okovách. Vráť nám ho, Bože, *(pozdvihne zrak k nebesám)* a v znaku našej krajiny kríž Tvoj sa bude večne skvieť.

ZEMIN: Hoc právom žiališ, Skrben môj, predsa mužne znášaj ranu túto. Spravodlivosť si vždy najde cestu svoju zlatú a ona najde cestu k nemu tiež.

SKRBEN: Veď viera v duši mojej v toto silná je. *(Mlčanie)*

ZEMIN: Ja odchádzam. Ty bedlivo len pozoruj a príchod Svätopluka ihneď oznám do hradu.

SKRBEN: Vykonám, veď nohy moje sú jak nohy jeleňa.
ZEMIN: Buď teda sbohom, Skrben môj. *(Odchádza)*
SKRBEN: Nech ruka božia tvoje kroky chráni tiež.

2. výstup

Skrben, neskoršie Zbojslav

SKRBEN: *(Zamyslene sa prechádza, potom si hvízda; po chvíli zaspieva si)*
Pri Dunaji z našej strany,
bojovník je strelený.
Kŕdľom nad ním letia vrany,
zmiera v náručí ženy . . .
Nepriateľom dorúbaný,
zmiera v náručí ženy.
(Nápev ako Tam za morom za širokým, tam je hrdá vlasť moja)
Oj, aká to smutná pieseň — a nepriateľ zas k hraniciam sa zbieha.
ZBOJSLAV: Máš pravdu, Skrben.
SKRBEN: *(Otočí sa prekvapený)* Skoro si ma naľakal, Zbojslav, čo ty tu robíš?
ZBOJSLAV: Môj luk, hľa, nech ti je odpoveďou. Poľujem.
SKRBEN: *(Veselo, žartovne)* A Diana ti praje pri hone?
ZBOJSLAV: Oj, nie, len Boh mi pritom pomáha.
SKRBEN: Vidíš, on každého na pravú cestu privádza. I teba, hoci teraz neverím, že by si bol niekedy na scestí. Všetkých mienka teraz taká je.
ZBOJSLAV: Vďačný som ti za tieto slová. Ťažko mi bolo vtedy, no teraz mi je ešte ťažšie. Počul si už azda, že Karlmanove vojská sú na našej hranici? A iba nedávno tam pritiahli. Kto vie, aký majú úmysel?
SKRBEN: Všetkým to čudné zdá sa, i ženy naše v strachu túlia deti. Nepriateľ azda zvetril, že spolčiť chceme svoje sily a mocne vládnuť na našim krajom.
ZBOJSLAV: Daj, Bože, aby k bojom znova nedošlo . . . *(Odmlčí sa)* No, ale idem, zver i tak sama do rúk mojich nepríde.
SKRBEN: Veď oči tvoje ako oči orla, ktorý z výšky číha na korisť. Tá tiež pred zrakom tvojím neujde.
ZBOJSLAV: *(Odchádza)* Vrátim sa domov potom tadiaľto, nuž zastavím sa pri tebe.
SKRBEN: Dobrý človek je predsa ten Zbojslav. *(Húta si a po chvíli si znovu zaspieva. Nápev: Hej, bolo nás jedenásť . . .)*
Hej, ty Devín, ty náš hrad, nášho rodu pýcha,
ak sa v sláve skveješ, nik v rode nevzdychá . . .
(Pískaním dokončí melódiu) Čo to? Ktosi prichádza — už ich rozoznávam. To Svätopluk so svojou družinou — a ktože to ešte tam sa s ním rozpráva? A ako dôverne! Veď to je Hrmen, pohanský náš kňaz. Rýchle musím zaniesť zvesť, že Svätopluk prichodí do hradu.

Rastislav iste sám mu príde v ústrety; ako otec, keď mu z diaľky vracia sa domov syn. *(Rýchle odchádza. Chvíľu je ticho na javisku)*

3. výstup

Veľmož Unšat, veľmož Gojmir, knieža Svätopluk s družinou a Hrmen

UNŠAT: Jedno nechápem, že treba napred ísť a mať sa na pozore, ako by noha naša na území nepriateľa mala byť.

GOJMIR: Veď na hostinu ideme a nie do boja. Kto vie, či pravdou je, čo Hrmen riekol kniežaťu?

UNŠAT: *(Ukazujúc smerom, odkiaľ prišli)* Hľa, knieža dvíha ruku, by sme zastali. *(Ku Gojmírovi)* Čo myslíš?

GOJMIR: Neverím, že by mohlo pravdou byť, že Rastislav chce Svätopluka uväzniť a sám tak potom vládnuť krajinou. Však má ho rád ako syna vlastného.

UNŠAT: Že chce Svätopluka sputnať v okovy a tak ho oddať ako väzňa nemeckému kráľovi?

GOJMIR: Takáto krivda! Veď knieža náš o ňom nikdy slova zlého neriekol. Či azda preto, že proti nášmu kniežatstvu boj sa zastavil? V tom asi vidí, že dohoda mu za chrbtom. No on sám mu dnes chcel toto oznámiť, aby bol pokoj v obidvoch krajinách.

UNŠAT: Ticho buď, Gojmir, knieža prichádza.

SVÄTOPLUK: *(Vchádza so svojou družinou v rozhovore s Hrmenom)* Vravíš, že preto si ma dnes tu povolal? *(Zastane)*

HRMEN: Tak je, knieža môj. No všetko iba tajne chce sám urobiť a nikto o tom nevie, ani z hradu, ani z jeho okolia. Ja sám som počul, keď sa o tom so Zeminom rozprával. Z úst mojich iba pravda tiekla doposiaľ, nuž uver i teraz slovám mojim.

SVÄTOPLUK: Čudné a predda kruté pre dušu. Keď tak sa veci majú doposiaľ, ja inak, inak osud prevrátim *(Hrmen v radosti medlí si ruky)* . . . Družina moja, čo ste so mnou tu, dávaj pozor. Nikto nech nedá na javo, že viete, čo sa chystá tu, ako to riekol Hrmen. Keď chvíľa vhodná nadíde, sám naznačím vám a k nemeckému kráľovi on, Rastislav kráčať bude a nie ja sputnaný.

HRMEN: Najlepšie, knieža náš bude, keď dočkáš tu do jeho príchodu. On iste príde ti v ústrety. A ako viem, je vždycky so Zeminom. Kým spozorujú, že si ho zaistil, ty dávno budeš pánom svojho i nášho osudu. *(Kým Hrmen hovorí, na okraji lesa objaví sa dva-tri razy Zbojslavova tvár a potom zmizne)*. Tu, hľa, je blízko brod cez Dunaj. Tadiaľ ho rýchle oddáš do rúk nepriateľa.

SVÄTOPLUK: Nuž teda na hostinu, strýko môj, som prišiel . . . Ty na celý ďalší život budeš spomínať. Keď príde, nechajte nás v rozhovore na chvíľu a potom na znamenie sputnajte ho. Ak Zemin bude s ním, i Zemina.

HRMEN: Ja za to, že som teba zachránil, dám obeť veľkú Perúnovi na oltár. Ty, knieža, neznaj milosrdenstva, bo zrada jeho ti je v ceste. Či nepamätáš, ako z Nitry do vyhnanstva šiel tiež Pribina? A prečo? Vidiac, že krv vlastných mala by sa vylievať, šiel radšej sám a to v trpku cudzinu. Lež Rastislav vydať ťa chce do rúk nepriateľa. Tak *(ironicky)* káže mu to váš kresťanský cit.

SVÄTOPLUK: Mlč o tom, v čo ty neveríš.

HRMEN: Či možno mlčať, keď vieru otcov odhodili ste od seba a teraz v novej viere blúdite? To ona seje do vás nesvornosť. Oj, keby Perún v hneve svojom raz vás potrestal, tak ako zradcov jeho viery od chrbta.

GOJMIR: Nevolaj pomstu bohov pohanských, veď ona pravej viere i tak neškodí.

UNŠAT: A koho reč by bola sladká a duša z blenu, nuž toho strestá ešte, kým je naživе, a trestom takým, aký on prial inému.

SVÄTOPLUK: Tak kážu kňazi kresťanskí a taká pravda iste vládne svetom. Však povedal si, čo tu chystajú, nuž nech mi svedok Boh náš pravdivý, ak krivdu pácham činom chystaným, nech v nesvornosti padnú moji synovia a s nimi tež ich ríša.

GOJMIR: Nevolaj pomstu. V dobrote božej treba hľadať spásu, a to odvekú.

HRMEN: Len hľadajte ju, ak boh váš silnejší je ako Perún, ktorý chráni ma, nuž nech ma strestá – ako hovoríte vy – "v spravodlivom hneve."

SVÄTOPLUK: Ak toto iba tvoja prosba, on vypočul ju z tvojich úst.

UNŠAT: *(Predtým sa díval smerom k hradu)* Knieža náš, hľa Rastislav už tam to kráča smerom sem.

SVÄTOPLUK: Buďte pokojní a každy nech sa tvári tak, ako by sa tu nič nedialo. Ty, Hrmen, vzdiaľ sa stadeto.

UNŠAT: Tak, ako keby na hostinu išli sme. *(U všetkých badať strojenú prívestivosť a veselé tváre. Hrmen ukloniac sa, odíde)*

SVÄTOPLUK: Na kývnutie mojej ruky sledujte nás v blízkosti *(hovorí tichšie a upozorňuje)*, i zbrane svoje majte poruke. *(Chvíľu je ticho, dívajú sa odkiaľ prichodí Rastislav so Zeminom)*

4. výstup

Rastislav, Zemin, ostatní

RASTISLAV: *(Srdečne)* Nuž, vitaj, knieža môj. Chválabohu, že sme zase pospolu *(Podá mu ruku a primkne si ho na hruď)*

ZEMIN: Tak, ako otec a syn ste zase pospolu. *(Unšat a Gojmir zvítajú sa so Zeminom)*

SVÄTOPLUK: Oj, veru dlhá doba, strýko-kráľ náš, uplynula od posledného nášho stretnutia *(akoby žartom hovorí ďalej)* a v dlhom čase mnoho zmení sa. I príroda mení svoju tvár.

RASTISLAV: Veď preto zavolal som si ťa do hradu Devína, bo treba mnohé veci uvážiť a upraviť ich potom na spoločnú koľaj.
SVÄTOPLUK: *(Nechápave)* Či azda u nás dve sú koľaje?
RASTISLAV: Nie, knieža moje Svätopluk, no poďme radšej do hradu. Tam všetko dopodrobna rozpoviem. Veď hostina je hotová a starešina čaká nás.
SVÄTOPLUK: Lež kým vôjdeme do hradu, *(chce sa vynajsť v reči a začne rýchle hovoriť)* chcel by som ti povedať, ako sa boj v kniežatstve mojom zastavil, aby si vedel všetko hneď pri mojom príchode.
RASTISLAV: Keď tak chceš, nuž ti vyhoviem. Iste si vec tam múdre zariadil. Máš pravdu, i ja takej mienky som, že netreba nám vždy krv vlastnú prelievať, keď možná je i priateľskejšia dohoda. Poďme teda krajom lesíka, aspoň nás chládok trocha osvieži.
SVÄTOPLUK: Družina môže kráčať za nami *(chystajú sa von; vpredu Zemin,Rastislav, za ním Svätoplukova družina. Kývne im rukou, aby ho nasledoval; dáva im znamenie, aby boli ostražití. Poslední vchádzajú Gojmir a Unšat; na chvíľu zastanú)*
GOJMIR: *(Tajnostkársky)* Vraj všetko treba na jednu koľaj upraviť. Porozumel si?
UNŠAT: To iste, pravda, čo kňaz Hrmen hovoril.
GOJMIR: Tak blízki sú si v rodine a jednako si stroja úklady. *(Krúti hlavou)*
UNŠAT: Nemudruj, ale ber sa rýchle za naším kniežaťom. *(Javisko ostane nachvíľu prázdne)*

5. výstup

Zbojslav, neskoršie Hrmen

ZBOJSLAV: *(Rýchle prichodí, obzerá sa, hľadajúc niekoho)* Ktorýmže smerom mohol odísť kráľ náš Rastislav? Na hrade vravia, že odišiel už naproti. Oj, treba mi ho najsť, aby sa vec strašná nestala. Ako len môže Hrmen také niečo povedať? Že Svätopluka chce dať uväzniť Rastislav? Svätopluk ho predísť chce a nepriateľovi ho vydať. Aká to bude hanba pre naše dejiny! *(Pozerá sa po javisku všetkými smermi; v tom z pozadia príde Hrmen)*
HRMEN: Či včerajší tu západ slnka hľadáš, Zbojslav, bojovník?
ZBOJSLAV: *(Prekvapene sa otočí, siahne po luku)* Ty? *(nespúšťa ruku z luku)* Nepravdy si pohovoril pred chvíľou a Rastislava vydať si chcel skrze ruky Svätopluka.
HRMEN: *(Smeje sa protivne)* Ha, ha, ha! To rana tvoja na čele múti ti mozog?
ZBOJSLAV: *(Prísnejšie)* No uši moje dobre počuli, keď počúval som ten váš rozhovor, stojac tu blízko za stromom

HRMEN: Ozaj nerozumiem, o čom hovoriš *(badať, že sa bojí)*. Za akým stromom a aká bola moja reč? Veď mi vysvetli *(obracajúc na žart)*, veď hlavu moju nezatienil blud a keď mi jasne všetko rozpovieš *(dôrazne)*, zaiste hlava moja všetko pochopí.

ZBOJSLAV: Zradil si kráľa Rastislava, ba Svätoplukovi si v cigánstve ešte aj brod na Dunaji ukázal, aby ho v putách oddal nepriateľovi. Či i toto je nepravda, čo ti teraz mrskám do tvári *(s hnevom)*?

HRMEN: *(Obaja stoja blízko. Hrmen je otočený smerom k hradu, Zbojslav k lesíku)* Otoč sa a uvidíš, či nekráčajú pekne v rozhovore priateľskom.

ZBOJSLAV: *(Otočí sa; medzitým Hrmen vytiahne spod plášťa lovecký nôž)* A naozaj tam kráča voľne kráľ môj Rastislav. Ó, ako som si voľne vydýchol.

HRMEN: Však toto posledný bol duch tvojho života *(prebodne ho nožom od chrbta)*.

ZBOJSLAV: Jaj! *(Zapotáca sa a klesne na kolená)*

HRMEN: Keď vedieť teda chceš, nuž zradil som ti kráľa tvojho milého. No z tvojich rúk mu viac pomoc nepríde. *(odchádza s diabolským smiechom)*.

ZBOJSLAV: *(Ťažko sa dvíha, postaviac sa na jednu nohu a na druhej kľačí)* Bože, veru nepríde. S ním i ja padám za obeť. Však Boh môj dobrý, daj aspoň ešte raz presnú cestu strele mojej ako doposiaľ vždy pri love. Len raz ešte, nech zradu potrestám na mieste. Utekáš darmo, zrak môj je zrakom orličím . . . Ó, sily moje, sval mi napnite . . . Tak . . . Presne . . . Bože, ďakujem . . . *(Napne luk, vystrelí šíp za Hrmenom)* Leť, šíp môj, za odplatu . . . *(Za javiskom v tom počuť smrteľný výkrik zasiahnutého Hrmena)*. Tak, i ty už klesaš do návy, o ktorej si sníval veriac v Perúna . . . *(Po chvíli so zlomeným hlasom)* Sbohom, kraj môj, deti, rodina . . . Umieram, aby som aspoň ja tu česť rodu svojho zachrdnil . . . *(Klesne celkom na zem)* A odpusť, Bože, odpusť, ak som chybil dakedy *(umiera)*.

(Opona)

ROZHOVOR S PROF. PAVLOM GRIEGEROM

Na Pápežský ústav "Jesus Magister", zriadený pri Lateránskej univerzite v Ríme na prehľbenie odborných štúdjí rehoľníkov, zavolali za profesora školského brata slovenského pôvodu, Pavla Griegera. Stalo sa tak preto, lebo P. Grieger si svojimi odbornými prácami z psychopedagogiky a z filozofie urobil vo vedeckom svete už dávno dobré meno. Dosiaľ mu vyšli knižne tieto práce: **L' intelligence et l' Education intellectuelle** (Inteligencia a intelektuálna výchova), **Précis de Caractérologie a l' usage des éducateurs** (Prehľad charakterologie pre vychovávateľov), **Test charactérologique** (Charakterologický test), **Cours de Philosophie, I: Psychologie** (Kurz filozofie, I: Psychologia), **Cours de Philosophie, II: Logique, Morale et Philosophie générale** (Kurz filozofie, II: Logika, Morálka a všeobecná filozofia), **Pie XII et la vocation pédagogique** (Pius XII. a vychovávateľské povolanie), **Caractere et vocation** (Charakter a povolanie).

Slovenské katolícke centrum v Ríme považovalo príchod Prof. Griegera do Večného mesta za šťastlivú a dôležitú udalosť. Nadviazalo s ním kontakt, ktorý sa skoro stal priateľským vzťahom.

Prof. Grieger píše svoje diela po !rancúzsky. Viaceré z nich sú preložené do rozličných svetových rečí. Považujeme za potrebné, aby sa aj v slovenskej reči objavili plody jeho tvorivého ducha. Zatiaľ sme ho požiadali aspoň o informatívny rozhovor o jeho práci. Podávame ho slovenskej verejnosti ako doklad, ktorý svedčí o vážnej a úspešnej práci jedného z našich bratov.

I. Prosím Vás, pán profesor, aby ste láskavo poskytli niekoľko informácií o svojej činnosti pre čitateľov slovenskej revue M o s t.

Kto sa pozerá na zoznam Vašich vedeckých prác, povedal by, že Vaše snahy sa uplatňujú hlavne na poli p e d a g o g i k y a f i l o z o f i e. Je tomu tak, pán profesor?

Moje úsilia smerujú, presnejšie povedané, ku p s y c h o - p e d a g o g i i. Ale je celkom samozrejmé, že filozofia svojimi zásadami, svojimi zákonami a bohatstvom svojich náuk je tu bezpečným základom.

Psychologické štúdium človeka, a zvlášť človeka, čo je na ceste vývinu, prevádza sa najprv na rovine javového (fenomenálneho) pozorovania: ide o výskum, vysvetľovanie a zovšeobecňovanie. Toto štúdium sa musí prevádzať dialektickou úvahou filozofie. Naše umenie záleží v zharmonizovaní oboch, aby sme dospeli ku živému človeku, ku človeku konkrétnemu v plnosti jeho bytia. Lebo konkrétneho človeka treba vychovávať a orientovať ku jeho určeniu.

II. Ktorým pedagogickým problémom dávate vo svojom štúdiu prednosť?

Problémy všeobecnej pedagogiky zaiste priťahujú môj prednostný záujem. Rozumiem tým problémy základu a cieľa. V pedagogike, ako konečne aj v iných oblastiach, dôležitým nie je tak naučiť sa, dôležitým je rozmýšľať.

Pedagogika má ,zaiste, svoju minulosť, ktorú je osožné poznať; má svoju techniku, ktorú treba vedieť užívať, ale táto – ako každá technika – ostáva podriadená cieľom. Prečo dochádza ku neúspechom toho alebo onoho pokusu výchovy? Nie je to aspoň zčasti následkom nedostatku filozofického uvažovania? Uspokojujú sa s príliš empirickými hľadiskami, pričasto sa berie predpis za cieľ.

Zdá sa mi, že treba ísť na podstatu vecí, a tu je ústredná otázka výchovy. Ostatok je otázkou vhodnosti, prispôsobenia okolnostiam, prostriedkov, ktoré treba použiť, metody a postupu. Ale posledný cieľ riadi všetko; považovať však vonkajšie okolnosti za vnútorné podmienky a prostriedky za cieľ je prevracaním poriadku.

Uskutočňovanie osobného povedomia je možné len tak, že samo toto povedomie pracuje na tom, aby prekonalo seba, že si predkladá sústavu cieľov, ktoré sú preň ideálnym predmetom jeho činnosti. A pre nás, pre náš kresťanský svetonázor, človek nemá len časné ciele, ale môže dosiahnuť božský život; má nadprirodzené určenie. To je jeho posledný cieľ a to je, čo kresťanská pedagogika nesmie zabúdať.

III.Ak sa nemýlim, Vaše práce z charakterológie sa neobmedzujú iba na výskum jednotlivého človeka, ale chcete vymedziť aj charakterológiu národov?

Áno, je tomu tak. Individuálna charakterológia je pre mňa iba úvodom ku charakterológii vzťahov a zvlášť ku charakterológii etnickej.

Ak berieme charakterologiu v obvyklom a presnom zmysle, je to veda, ktorá študuje ľudí nakoľko sa navzájom odlišujú svojou originalitou. Toto je určitým spôsobom jej vlastný predmet. Samozrejme, nemá sa zastaviť na tomto počiatočnom stupni. Lebo dnes je mimo pochybnosti, že opravdivá veda o človekovi môže vzniknúť iba ak ho nechápe ako ojedinelú ľudskú bytosť, osamotenú od jeho sociálnych súvisov. "Nejestvujem bez druhých", hovorí správne istý súčasný sociológ. Nech je osobitný základ jedinca z hľadiska psycho-biologického akýkoľvek, nech jeho vlohy pre činnosť vykonávajú naň akýkoľvek vplyv, bezpochyby vykazuje do istej miery vplyvy etnickej skupiny, do ktorej patrí. A sotva treba pripomínať, že každému kultúrnemu prostrediu národa, ba dokonca kraja zodpovedá určitý osobitný spôsob myslenia, cítenia a konania.

Ku štúdiu charakteru v jeho zvláštnej jedinečnosti treba teda pripojiť podrobnejšie štúdium jeho vzťahov s inými charaktermi, chápanými či už jednotlive alebo kolektívne. Od presne vzatej charakterológie prechádzame tak ku charakterológii vzťahov, ktorá má slúžiť za predpoklad ku každej sociálnej psychológii.

IV. Aká je Vaša spolupráca v tomto smere s UNESCO?

Spolupracujem tam ako súkromník; záväzky môjho povolania nedovoľujú iný spôsob . . .

S medzinárodným úradom rozdielnostnej antropológie (Bureau International d'Antropologie Differential — B.I.A.D.), ktorý má sídlo v Ženeve, mám ovel'a živšie vzt'ahy. Zastupujem v sekretariáte národy Stredného Východu; ja zas tam nachádzam mravnú i hmotnú pomoc. Psychosociologický výskum, ktorý má poskytnút' základný materiál pre moju prácu psychológie národov (ethnopsychologie), vyžaduje vel'mi podrobnú a vel'mi odbornú dokumentáciu. Etnické javy, tak ako sociálne javy vôbec, sú fakty, ktoré najčastnejšie nemožno zachytit' priamo. Treba ich vyvodit' z určitých iných faktov, s ktorými sú v dokázanej súvislosti a ktoré možno vysvetl'ovat' ako prejavy etnických javov. Záleží teda na tom, aby sa výskumné centrá čím viac rozšírili. Prínos B.I.A.D. je v tomto smere nesmierne vzácnou pomocou.

V. Aké sú podl'a Vašich pozorovaní hlavné znaky slovenského národa?

Zaiste jestvuje slovenský národný základ (etnia), podstata súčasného Slováka v každom členovi národa, ktorá dovol'uje v daných okolnostiach predvídat' ich špecifické reakcie.

Z charakterologického hl'adiska slovenský národný základ (etnia) spadá do kategórie, ktorú volám "introvertný etnotyp". Podl'a Jungovej terminológie typ introvertnej povahy myslí, cíti a koná takým spôsobom, čo jasne dokazuje, že tu subjekt určuje v prvom rade každé jeho stanovisko, kým objektu sa dostáva iba druhotnej dôležitosti. Odborne povedané, slovenský etnotyp sa vyznačuje druhotnou štrukturálnost'ou, to znamená, že v hl'bke je ovládaný činitel'mi minulosti, so silnou a živou reaktívnost'ou, ktorá je však tlmená a odohráva sa v neuvedomovanej oblasti.

Samozrejme charakteristické črty introvertného typu mu zodpovedajú vo všeobecnosti so zvláštnost'ami, ktoré sú vlastné každému národnému alebo krajovému charakteru. Ide o charakter hlboko citový s hlbokým a pohyblivým psychologickým životom; l'ahko sa nevzdáva; zdržuje ho istý strach z predmetov; stavia sa vždy za obranné stanovisko nedôverujúceho pozorovania.

I ked' málo dôveruje v seba, predsa je v činnosti rozhodný. Jeho myslenie, viac subjektívne, viac intuitívne ako diskurzívne sa rovíja modalitami, ktoré sú psychologcky nezachytitel'né; ked' sa ho zmocní obrazotvornost', toto myslenie sa stáva nejasným, fantastickým. Obvykle však prevláda jeho robrý zmysel, jeho realizmus.

Jeho citovost' je akoby vtiesnaná do jeho ja, úplne vnútorná, menej zovňajšková. Táto citovost' hl'adá intenzitu, menej uplatnenie do šírky. Vonkajšok je pre ňu funkciou vnútra, akoby vykladačom jeho samého; z toho pochádza jeho vel'ká schopnost' sebaklamu. Je v nebezpečenstve

pre svoju slabosť a jeho susedia ju ľahko zneužívajú. Občas reaguje útočnými a pomstivými výpadmi, ale neúmernými ich predmetu.

Rád býva umelcom a snílkom a bohaté zásoby jeho neuvedomovanej oblasti mu dávajú živé schopnosti intuície a tvorivosti; je v ňom istý druh potreby byť v službe vyššieho ideálu, náboženského alebo vlasteneckého a tiež skutočná potreba mysticizmu, náboženstva vnútorne pociťovaného a prežívaného.

Slovom, složitý národ, ako vo všeobecnosti introvertný etnotyp; spája protirečivé vlastnosti, ktoré robia z neho veľmi charakteristický zjav: je lyrický a pracovitý, snivý a plný energie, nič nemiluje tak ako svoju vlasť, ale spontánne uznáva slobodu druhých národov. Nijaká cudzia nadvláda ho nemohla nikdy podmaniť. Napriek storočnej vonkajšej nadvláde cudzích vedel zachovať svoju reč, svoju kutúru, svoje zvyky, svoje národné bohatstvo.

V složitom útvare modernej Európy Slovensko môže a má tvoriť nepopierateľný prvok rovnováhy a súladu.

VI. Sú Vaše filozofické diela určené predovšetkým pre Vašich poslucháčov?

I keď je moje filozofické dielo, ktoré obsahuje tri zväzky, napísané so zvláštnym zreteľom na študentov vyšších ročníkov, môže urobiť najlepšie služby každému čitateľovi, čo sa zaujíma o všeobecnú kultúru, o vývoj humanitných a metafyzických vied. Z tohto dôvodu, môj kurz filozofie nie je polemickým dielom, uvádzanie rozličných mienok je obmedzené na minimum a v podrobnostiach odkazuje na odborné diela. Je to predovšetkým konštruktívny výklad, ktorý na všeobecné filozofické problémy uplatňuje práve metódu moderných vied.

Zvlášť druhý zväzok, ktorý zďaleka presahuje univerzitné požiadavky, môže zaujímať každého vzdelaného čitateľa, čo cíti príťažlivosť širokých a zložitých sociálnych a mravných otázok.

VII. Aké sú úlohy, ktoré má dnes predovšetkým splniť filozofia kresťanskej inšpirácie?

Myslím, že má smerovať predovšetkým ku obnoveniu hlboko ľudských hodnôt. Naša civilizácia, ohrožovaná čím ďalej tým viac útočným materializmom, je v nebezpečenstve, ako povedal Bergson, že upadne do súmraku učeného barbarstva, ak sa nepodarí dať jej dušu. A nepripadá táto úloha azda kresťanskej filozofii?

Má smerovať k tomu, aby utvorila *postoj duše,* určité existenciálne ovzdušie duchovného a mravného poriadku. Riešenie takého problému by sa nemalo očakávať zvonku, ale musí prísť zvnútra. Aby sme ocenili jestvovanie tohto problému, každý z nás ho musí brať vážne, prijať ho s odvahou a vernosťou. Táto skúsenosť hodnoty musí sama priviesť ku

objaveniu nášho duchovného povolania a láskou, ktorú nám vnukne, budeme môcť znovu nájsť, najvyššiu Hodnotu, Boha.

Zdravá filozofia musí tak priviesť dušu ku onej autentickej existencii, ktorá nás robí — podľa výroku Platóna — podobnými Bohu. Svojím spôsobom nás má priviesť k Bohu, ktorý určite nie je "abstrakciou", ako hovoria niektorí filozofi, ale: Boh živy, svetlo o oheň duší, jediný udel ľudí.

VIII. Pán profesor, mohli by ste nám prezradiť niečo zo svojich pedagogických a filozofických plánov?

Zpomedzi prác, ktoré sú už v dosť pokročilom štádiu, musím sa zmieniť o Rozprave o etnickej charakterológii. Vlastným cieľom tohto zväzku je vyložiť v rámci mojich psycho-sociologických výskumov prvé výsledky, týkajúce sa charakteru a klasifikácie etnických skupín. Verím, že toto dielo vyjde v krátkom čase.

Druhé, tiež rozpracované dielo, je vlatne pedagogické. Ako som práve povedal, nejde v ňom o techniku výchovy, ale o *Filozofiu výchovy:* pokúsiť sa vymedziť jej najvyšší cieľ, určiť jej postup, vyplniť dosiahnuteľné, spojiť všetko, slovom, dať dušu tomu, čo by bez nej bolo iba vecou ako sú iné veci.

Fr.P.Grieger — Š. Náhalka

Andrej Sidor

TRIUMF

Jesenný súmrak sa spúštal do ulíc New Yorku pomaly, no tak iste nezastaviteľne ako dobre rozbehnutá ťažká mašina. Pokojne ale otupno čnejú proti nebesiam siluety mrakodrapov a len kdesi nízko dolu, pri ich nohách, ako mravci tmolia sa ľudia.

Niektoré autá už majú zapálené reflektory a ich bledé lúče vrtia sa napravo-naľavo až konečne naplno zasvietia Milanovi Stančekovi do tváre, aby potom tak iste nečakane sa odvrátili od neho — tak iste, ako oči neúprimného človeka — a zmizli. Po chvíli hluku potom i hučanie motoru sa oslabuje, stráca sa kdesi v diaľke, splýva s inými zvukmi, dá sa zabiť hukotu iného motora a zas iného.

Nekonečný rad aut.

A každé si bez záujmu, letmo posvieti na Milana, že sa on až strasie, tesnejšie ovinie okolo seba ošúchaný kabát, zahniezdi sa v ňom akoby bolo možné nájsť si v ňom miestečko, kde chladný vietor nebude sa ho môcť dotknúť — a zas len ďalej stojí na schodíku prístavného staviska a nazerá dolu do ulice.

Ľudia. Koľko je len tých ľudí, Bože môj! Valia sa popod mrakodrapy ako rieka. Raz ako by sa všetci hrnuli priamo na Milana, že až nechcúc začína cúvať a potom zas sa zdá, že všetci idú od neho preč, že od neho utekajú a vtedy pohne rukou, spraví gesto, akoby ich chcel zadržať, pristaviť. Prúdy ľudí sa miešajú ako voda pri brehu a tvoria živé krútňavy keď sem-tam sa ktosi zastaví alebo stratiac smer vracia sa, odkiaľ bol prišiel.

Odkiaľ sa tu nabralo toľko sveta, kde idú, skade prišli?

Ulica vrie.

Každý pohyblivý bod na chodníku je človek.

Je ich na tisíce, státisíce . . .

A všetko sú to Amerikáni. Každý jeden je Amerikán. Tie stovky ľudí, čo prišli spolu s Milanom loďou len pred chvíľou, sa najprv scvrkli na malú hŕstku cudzincov, potom ich rozchytal prúd ulice a nieto ich viac.

Zmizli.

Pohltilo ich more.

Ale toto tu je Amerika: Títo ľudia, tieto domy a obrovské priestranstvá za nimi, úžasné kopce, jazerá veľké ako moria — a zas iné mestá, zas ľudia a stroje. Hromada strojov . . .

A na schodíkoch prístavnej budovy stojí vysťahovalec, ktorý naraz toto všetko cíti a je ohromený. Je úplne maličký a musí stáť na schodíkoch, aby sa neprepadol, aby nezmizol.

A preto, že nevie, kde sa obrátiť.

Dlho sníval o Amerike, dlho sa lopotil po rozličných mestách Európy a snažil sa zakaždým znovu dorozumiť sa s ľudmi; no pri tom stále v podvedomí túžil a za cieľ si kládol Ameriku.

Teraz je tu: naokolo neho všetko je Amerika; keď sa zohne a dotkne sa zeme, to je Amerika; keď dýcha vzduch, ktorý saje do seba, je Amerika; ako ďaleko len dovidí a všetko, čo si vie v tejto chvíli predstaviť, je Amerika.

Preto nevie, kde sa pohnúť.

Je pri cieli.

Všetko naokolo je Amerika.

. . . len on je cudzinec.

Veď až na niekoľké zvraty nevie reč kraja, nemá nijakej adresy, nepozná nikoho a nič.

Len to vie, že je v Amerike; chce byť za to vďačný, chcel by si úľavou vydýchnuť, no tiesni ho niečo, ukrutne a nemilosrdne; stíska mu hrdlo, omamuje jeho zmysly, temer mu berie vzduch a pletie každú jeho myšlienku.

To, že je cudzincom.

* * *

A potom predsa sapohne. Zostúpi tých niekoľko schodíkov, zaváha, ktorým smerom sa pustiť a potom už ide.

Drví ho zima. Ide čoraz rýchlejšie, skoro beží. Kabát, čo sa mu rozopol v tom besnom útoku, vlaje za ním.

Ako zástava.

Čierna oneskorená zástava, memento prešlých ťažkosí, bolestí a strádania.

Milan sa jej nemôže zbaviť. Ide za ním ako veľká čierna chmára, ktorá stále hrozí novými búrkami.

No to je za ním a o to sa viac Milan starať nechce; veď načo by teda tak chtivo a nedočkavo pozeral pred seba, načo by bežal, keby mal v úmysle len sa obzerať?

Zadychčaný zastal pred malinkou reštauráciou. Oblok zahmlený, len popri krajoch možno nazrieť dnu. Množstvo ľudí, tlačenice a za pultom čašnice v modrých uniformách a s bielymi zásterkami.

A vidno aj menu, prilepené zdnuky na skle a na ňom stľpec názvov jedál, potom stľpec bodiek a na konci stľpec číslic. Doláre, aj centy.

Milan podvedomým pohybom ruky nahmatal v náprsnom vrecku peňaženku; cítil, že je tam, no jednako ešte aj do vrecka siahol, aby sa celkom presvedčil.

Až potom dal sa do študovania jedálneho lístku. Vyšľabikoval ho od prvého riadka až po posledný a znovu nahmatal peňaženku, ba ju i vytiahol a pozrel, či naozaj má ešte celých päť dolárov. Keď ich uzrel, bledo sa usmial, vsunul peňaženku nazad do kabáta a poklepkal si rukou po prsiach, aby sa presvedčil, či mu nepadla náhodou na zem.

Znovu študoval menu. Rozpačito sa pousmial. Siahol si prstami do vlasov, zarazil sa, postál ešte chvíľu a potom sa zvŕtol a vracel sa tou istou cestou, ktorou bol prišiel.

Až keď bol znovu pred holičským obchodom popri ktorom len nedávno bol prebehol, zastal, lepšie si nasadil kabát na plecia, vzpriamil sa a odhodlane vstúpil.

— 'Morning — zvolal hneď vo dverách a zjavne sa potešil, keď videl, že i tu kreslá sú také, ako kdesi v Európe a že v kútiku stojí stolík, obložený novinami a obrázkovými časopismi. Nuž usadil sa po domácky a vykukujúc občas spoza stránok potlačeného a pohúžvaného papieru, díval sa nenápadne okolo seba.

— Next! — vyvolal z času na čas niektorý zo štyroch holičov a zakaždým sa niekto pozbieral od novín a zaujal práve uprázdnený stoličku, okolo ktorej holič ledabolo prechodil s metlou a zhŕňal práve odstrihané chumáče vlasov. Na Milana akosi rad nechcel prísť a tak sám sa pozbieral, akonáhle zbadel prázdne kreslo, zasadol si doň a zvolal na holiča i on:

"Next!"

Za nasledujúcu štvrthodinku Milan počul len svišťanie nožníc okolo svojho ucha, pravidelné ako tikanie hodiniek. A keď počul aj hlas a mohol predpokladať, že veselý holič niečo jemu hovorí, tak sa usmial a obyčajne prikývol. Niekoľko razy povedal "yes" a zas pre zmenu "no", kým mu holič nalieval na vlasy voňavé mastičky a masíroval mu vrch hlavy.

Akonáhle mu sňali z pliec smiešnu ružovú plachtu Milan sa pobral ku kase a sebavedome vytiahol svoju peňaženku. Hlava sa mu zakrútila až keď sa v okienku na kase zjavil nápis "Sale 4.75". No nie, on sa nechcel dať len tak ľahko poraziť. S trocha strnulým úsmevom vytiahol svoju päťdolárovku a čakal, kým mu vydajú tých páru centov. Ako v delíriu dával sa vypočitávať, koľko to tisícok ide minúť vo francúzskych frankoch, koľko mariek to činí a srdce mu pri tom klesalo, lebo nevedel si nahovoriť, že sa pomýlil a zabudol niekde na desatinnú bodku.

Mladý holičský pomocník sa zatial načahoval, aby mu malou metličkou zošuchol páru vlasov z pliec a potom pomohol Milanovi do ošúchaného svrchníka.

—Come again! — prívetivo mu povedal holič na rozlúčku. Milan nerozumel a preto len spravil neurčitý pohyb ruky, taký, aby ho bolo možno považovať i za odmietnutie i za súhlas a potom zas dobre nahlas zavolal:

— 'Morning!

Keď sa za ním zavreli dvere a našiel sa v stisku ľudí na chodníku, tvárou mu preletel výraz spokojnosti. Nezbadali, nezbadali, že je cudzinec! Možno trochu zamĺkly a málovravný, ale veď ľudia sú všeľijakí. Nahmatal potom vo vrecku tých niekoľko centov, čo mu zostalo i trochu sa ustarostil, hútal, že dobre bude aspoň na začiatku zriedkavejšie hovoriť "yes" a častejšie "no".

Ešte raz sa obzrel za holičkým obchodom, za miestom svojho prvého amerického triumfu a tam, vo vysvetlenom obloku videl ako sa za ním pozerajú dvaja holiči príjemne sa usmievajúc a zaiste hovoriac si čosi milého. Vtedy i on sa usmial a kývol im rukou: hej, Keep smiling! i oni to poznajú!

Veselo zaštrngal svojimi centami vo vrecku a s novou chuťou sa zamiešal medzi haravaru ľudí, vracajúcich as z práce domov. A keď sa naraz na povel pozapaľovali všetky pouličné lampy, cítil sa naraz ako doma, alebo akoby bol prišiel do obrovského divadla v ktorom idú predvádzať nejakú skvelú hru. Zmocnilo sa ho podivné rozochvenie a cítil naraz obrovskú, celý svet obopínajúcu vďačnosť.

Oh, on sa už teraz nestratí, veď je už Amerikán!

POSTOJ KATOLÍKA K DARWINIZMU

(K storočnici darwinizmu)

T. J. Zúbek, OFM., STD.

DARWIN A JEHO NÁUKA

V rokoch 1958-1959 vedecký svet si pripomína sté výročie Darwinovej teórie o vývoji organických druhov.

Dňa 1. júla 1958 uplynulo sto rokov, čo na zasadnutí Linnéovej spoločnosti v Londýne bol čítaný prípis Karola R. Darwina (1809-1882) a Alfréda R. Wallacea (1823-1913) o evolúcii rastlinných a živočíšnych druhov prirodzeným výberom. V novembri nasledujúceho roku vydal Darwin povestnú knihu *O pôvode druhov na základe prirodzeného výberu, čiže zachovanie výhodných rás v boji o život.*[1]

Kniha o pôvode druhov je výsledkom bedlivých pozorovaní, ktoré Darwin konal ako prírodovedec kráľovskej lode "Beagle" v rokoch 1831-1836. Loď vykonala cestu okolo sveta preplaviac sa cez Atlantický oceán najprv k východným brehom Južnej Ameriky, potom okolo Ohnivej zeme k západným brehom Južnej Ameriky a priľahlým ostrovom, cez Tichý oceán k brehom novo-zeelandským, austrálskym a okolo brehov Afriky nazad do Anglicka. Na svojej ceste Darwin si všimnul, ako zmerom na juh jedny živočíšne druhy vystriedajú druhé, a ako tie isté rastlinné a živočíšne druhy podľa miestnych pomerov sa navzájom líšia, najmä od ostrova k ostrovu. Darwin hľadal primerané vysvetlenie týchto úkazov.

Stálosť organických druhov, ako ju zastávala konzervatívna škola pod vedením Karola Linnéa (1707-1778), v čase Darwinovom bola postupne opúšťaná, lebo mnohé skutočnosti jej protirečili. Myšlienka premeny a vývoja druhov nachádzala vo vedeckých kruhoch čoraz viacej nasledovníkov. Juraj L. Buffon (1707-1828) učil evolúciu organických druhov, a to na základe priameho vplyvu okolia. Ján B. Lamarck (1744-1829) považoval na najdôležitejšieho činiteľa vo vývoji druhov prispôsobivosť organizmov k požiadavkám okolia a vypestovanie alebo zakrpatenie orgánov, podľa toho či sú užívané alebo nie. Geoffroy Saint-Hilaire učil, že geologické kataklizmy priniesli zmeny v embriologickom vývoji organizmov a tak pôsobili na vznik nových druhov. Juraj L. Cuvier (1769-1832) je známy svojou teóriou katastróf. Podľa Cuviera v každej geologickej ka-

taklizme boli zničené všetky rastinné a živočíšne druhy, a za každým boli obnovené v novej podobes priamym stvoriteľským zásahom Božím.

Kritickému Darwinovi nevyhovovalo žiadne z týchto vysvetlení premeny a vývoja druhov. Špekuloval o lepšom vysvetlení.

Roku 1838 Darwin náhodou čítal Malthusov esej a populácii.[2] Podľa Malthusa (1766-1834) ľudstvo sa šíri omnoho rýchlejšie než prostiedky obživy. Kým tieto vzrastajú iba aritmetickým radom, ľudstvo rastie geometrickým radom. Odtiaľ podľa Malthusa plynie nadpočetnosť ľudstva a boj o život. V boji o život udržia sa iba tí najsilnejší, kým slabí pohynú.

Darwina mimoriadne zachytila idea boja o život. Po dlhšom uvažovaní osvojil si túto myšlienku ako všeobecný princíp, ktorý jestoval nielen v kapitalistickej spoločnosti devätnásteho storočia, lež uplatňuje sa v celej živej prírode. Len tí potomci, ktorí majú výhodné vlastnosti, sa v boji o existenciu zachovajú a reprodukujú svoje prednosti ďalším pokoleniam. Toto je Darwinov prirodzený výber. Prirodzený na rozdiel od umelého výberu, ktorý sa uplatňuje pri peštovaní domácich zvierat a rastlín pod vedením človeka.

Podľa Darwinovej teórie sa priaznivé vlastnosti cez geologické veky dedením postupne nahromadia a vedú k vývoju nových vyšších druhov.

Do svojej teórie o všeobecnom vývoji zahrnul Darwin i človeka. Podrobne spracoval otázku vývoja človeka z nižších živočíšnych druhov v knihe *Pôvod človeka a jeho výber vo vzťahu k pohlaviu.*[3] Podľa Darwina deje sa vývoj človeka na základe tých istých princípov ako vývoj inych živočíšnych druhov. No popri boji o život vo vývoji človeka má mimoriadny zástoj pohlavný výber, ako i rozumové a mravné hodnoty.

ZHODNOTENIE DARWINIZMU

Darwinova kniha o pôvode druhov mala ohromnú odozvu vo vedeckom a kultúrnom svete. Celý náklad knihy, 1250 výtlačkov, bol rozobratý za jeden deň. Nechýbal ani taký posudok, že kniha o pôvode druhov mala po Biblii najväčší účinok na ľudstvo.[4]

Darwin zapôsobil veľkým množstvom materiálu, ktorý priniesol na podopretie svojej teórie. Pridržiaval sa prísnej induktívnej metódy. Vo svojich záveroch bol obozretný a vyvážený. Celé jeho dielo vzbudzovalo dojem solídnosti.

Darwin nemal v úmysle rúcať základy kresťanstva. Pred svojou študijnou cestou okolo sveta Darwin študoval za anglikánskeho ministra a vyznával ortodoxnú anglikánsku náuku. Veril v Boha a Jeho stvoriteľské dielo.[5] Svojou náukou o vývoji organizmov nemienil sa stavať proti biblickej zpráve o stvorení. Až v neskorších rokoch, ako sám doznáva, stal sa agnostikom.

V laickom ponímaní je Darwin a jeho náuka často stotožňovaná s ateistickým svetonáhľadom. Pojem evolúcie je zovšeobecnený a prenesený na celý všehomír, na vývoj živých organizmov z neživej hmoty a na vývoj človeka z nižších živočíchov. Pojem evolúcie nahradzuje v tomto ponímaní pojem Boha Stvoriteľa a Riaditeľa všehomíra. Takúto náplň dali darwinizmu niektorí neskorší prírodovedci a ľudoví spisovatelia, akým bol napr. Ernest H. Haeckel (1834-1919). Darwin osobne sa nikdy s týmito prestrelkami nestotožnil.

Haeckelovská forma darwinizmu, tzv. filozofický darwinizmus, je v úplnom rozpore so zdravou filozofiou i so zjavenou kresťanskou náukou. Žiaden katolík nemôže vyznávať takýto darwinizmus.

Môže katolík zastávať striktný darwinizmus?

Striktný darwinizmus zaoberá sa vývojom organických druhov, včítane človeka, na základe prirodzeného výberu. Otázku stvorenie pôvodných druhov ponecháva nedotknutú. Darwinský evolucionizmus, ak sa z neho výjme človek, nie je v rozpore s kresťanskou náukou. Biblická zpráva o stvorení hovorí, že Boh stvoril svet a celý všehomír, a všetko čo je v ňom. Nehovorí o spôsobe stvoriteľského diela, nehovorí, ako Boh stvoril svet a život na ňom, či bezprostredne a naraz, alebo v hrubých rysoch a v základných formách, do ktorých vložil zákony postupného vývoja. Je úlohou vedy, aby o týchto otázkach bádala a skúmala a priniesla vysvetlenie. Dnešní prírodovedci takmer bez výnimky prijímajú ideu postupného vývoja z jednoduchých pôvodných druhov. Geologické nálezy hovoria za evolúciu organických druhov.

Písmo sväté v zpráve o stvorení nás učí základné pravdy, ktoré sú potrebné pre spasenie, nerieši však vedecké otázky. Svätopisci hovoria o fakte stvorenia v jednoduchej reči, zrozumiteľnej primitívnemu človekovi; používajú obrazov a prirovnaní bežných u semitských národov; Boha kreslia často antropomorficky, t. j. na spôsob človeka. Zadelenie stvoriteľského diela Božieho do šiestich dní je iba básnickym rámcom pre biblickú zprávu. Takto vysvetľujú biblickú zprávu o stvorení moderní exegéti.[6]

Striktný darwinizmus v objasnenom zmysle je čisto vedecký problém. Nezasahuje priamo do sféry filozofie alebo teológie. Z hľadiska kresťanskej náuky je indiferentný. I katolík, ak ho presvedčia Darwinove dôvody o vývoji živočišných druhov (s výnimkou človeka), môže byť darwinistom.

V tejto súvislosti je však zaujímavé podotknúť, že cez všetok obdiv, ktorý voči Darwinovi prechovávajú, moderní prírodovedci neakceptujú Darwinove dôvody evolúcie. Evolúciu, ako bolo povedané, prijímajú takmer bez výnimky, no v stanovení príčin vývoja sú ďaleko od Darwina.

Štúdium evolúcie sústreďuje sa dnes okolo problému dedičnosti.

Pre transformáciu a evolúciu druhov majú význam iba tie vlastnosti, ktoré sa prenesú na potomstvo. Dedia sa iba tie vlastnosti, ktoré sú stabilizované v génoch, v ultramikroskopických časticiach buniek. Za riadnych okolností osobne získané vlastnosti sa nededia; dedia sa iba vtedy, ak boli vtlačené do génov. Zmeny v génoch sú podľa moderných prírodovedcov základom nových variantov, prípadne nových druhov.

Darwinova teória vývoja varianty predpokladá. Podľa Darwina sa v životnom boji priaznivé varianty uchovajú, kým ostatné vyhynú. To je zmysel Darwinovho prirodzeného výberu. No Darwin sústredil svoju pozornosť na prirodzený výber ako na prvotnú príčinu vývoja druhov. O príčinach variácií a ich zákonitosti Darwin nebádal. Zanedbal tak hlavného činiteľa evolučného procesu. Toto podľa modernej genetiky je základný nedostatok darwinizmu. Predchodcom modernej genetiky je moravský augustinián Gregor Mendel (1822-1884), ktorý objavil zákony dedičnosti. Na Mendelových základoch budovali tvorcovia modernej genetiky Hugo De Vries (1848-1935) a Tomáš H. Morgan (1866-1945).[7]

Druhý bod, na ktorom sa moderní vedci rozchádzajú s Darwinom, je pojem prirodzeného výberu. Prirodzený výber deje sa podľa Darwina na základe boja o život. V Darwinovej prírode panuje ustavičný boj, konkurencia, vykynožovanie slabších silnejšími. Len najsilnejší jednotlivci sa v tomto zápolení udržia a splodia silné potomstvo. Malthusov obraz kapitalictickej spoločnosti preniesol Darwin na celú prírodu. A Darwinovi nekritickí nasledovníci preniesli ideu boja o život a udržanie najsilnejších ako vrcholný zákon i do niektorých duchovných odborov, do psychológie, etiky, sociológie a politiky.

Moderní prírodovedci zavrhujú Darwinovu zásadu ustavičného boja v prírode. "Boj sa občas vyskytuje, no zvyčajne nie; a keď sa vyskytne, pôsobí skôr proti prirodzenému výberu než zaň."[8] Spolupráca, vzájomná pomoc, láska, obeta a podobné vlastnosti majú skutočný význam pre zachovanie jednotlivca a pre zveľadenie druhov. Bez spolupráce ťažko si predstaviť splodenie a vypestovanie potomstva. Vytvorenie spoločenstiev, nie vzájomná nevraživosť, prináša výhody pre jednotlivcov i druhy, a tak prispieva k ich rozvoju.

Prirodzený výber v dnešnom zmysle má celkom inú náplň než mu dal Darwin. Je to schopnosť určitého variantu (genotypu) zachytiť sa v danom prostredí a preniesť svoje vlastnosti na potomstvo. Plodnosť, reprodukčná schopnosť, nie brutána sila, je považovaná za najdôležitejšiu vlastnosť pri prirodzenom výbere.[9]

O PÔVODE ČLOVEKA

Bolo spomenuté, že striktný darwinizmus, ak z neho vylúčime človeka, takmer nemá styčných bodov s kresťanskou náukou. Z hľadiska ná-

boženského je táto forma evolucionizmu indiferentná. Otázka evolucionizmu nadobudne nový vzhľad, ak je v ňom zahrnutý človek.

Sväté Písmo hovorí o stvorení zloveka zvlášť, odlišne od stvorenia iných živočíšnych druhov. Človeka, a jedine človeka, stvoril Boh na svoj obraz. Do matérie, ktorú Boh predom pripravil, vdýchnul duchovnú dušu.

Je prípustné z katolíckeho hľadiska zadeliť človeka do línie všeobecného vývoja? Môže katolík vyznávať, že človek sa vyvinul z nižšieho živočícha?

V prvej etape darwinského evolucionizmu bohovedci, katolícki i protestantskí, sa proti tomu vzpierali. Zdalo sa im, že sa to protiví zpráve Biblie o stvorení človeka. Provinciálny snem nemeckých biskupov v Kolíne roku 1860 zavrhnul evolúciu ľudského tela z nižších živočíšnych druhov, lebo vraj to protirečí Svätému Písmu i viere. Učiteľský úrad Cirkvi sa v tej veci úradne nevyjadril. No keď niektorí katolícki teológovia, ako J. St. George Mivart, M. D. Le Roy, J.A. Zahm, podujali sa uzmierovať evolucionizmus s bohovedou, boli činiteľmi Kongregácie Posv. Offícia súkromne vyzvaní, aby od svojich téz upustili.[10]

S ďalším rozmachom evolucionizmu, ktorý vynášal na svetlo čoraz viacej geologických nálezov, nasvedčujúcich vývoju ľudského tela z nižších organizmov, prichádza k novému zhodnoteniu biblickej zprávy o stvorení človeka.

Širší výklad biblickej zprávy o stvorení získavá čoraz viacej pôdy medzi teológmi. Moderní exegéti v súhlase s mnohými výrokmi spisovateľov prvotnej Cirkvi hovoria, že Sväté Písmo nás učí iba fakt, že Boh stvoril človeka z pripravenej matérie, do ktorej vdýchnul duchovnú dušu, a vytvoril tak človeka na svoj obraz. Formovanie ľudského tela z hliny je antropomorfický a obrazný výrok semitského svätopisca. a nevyjadruje podstatu stvoriteľského úkonu.

Slávny papež Lev XIII. vo svojej encyklike *Providentissimus Deus* (1893) v tejto súvislosti hovorí: "Svätopisci nemajú v úmysle poučovať ľudí o veciach, ktoré nie sú užitočné pre večnú spásu; preto miesto aby robili vedecké bádanie popisujú veci v obrazoch a hovoria v obyčajnej reči, užívanej v tom čase."[11]

Biblická komisia pri Svätej Stolici v Ríme ako odpoveď na dotaz teológov zastáva historičnosť prvých jedenástich hláv Genezy, no dáva exegétom možnosť širšieho výkladu a ďalšieho bádania.[12]

Medzníkom v postoji katolíckej Cirkvi k vývoju ľudského tela z nižších organizmov je encyklika pápeža Pia XII. *Humani generis.*

HUMANI GENERIS

V súvislosti s vývojom ľudského tela z jestvujúcej živej hmoty hovorí Svätý Otec toto:

"Učitel'ský úrad Cirkvi nezakazuje, aby l'udia, oboznámení s oboma tábormi, podl'a dnešného stavu vedeckých disciplín a posvätnej bohovedy, skúmali a rozoberali náuku "evolucionizmu", nakol'ko ona báda o pôvode l'udského tela z pre-existujúcej živej hmoty. (Katolícka viera nás učí, že musíme vyznávať, že duše boli stvorené priamo Bohom). Skúmatelia majú postupovať tak, že bádajú a diskutujú o dôvodoch pre obidve mienky, priaznivých i nepriaznivých evolucionizmu, a to vždy s vážnosťou, mierou a umiernenosťou, vždy ochotní uposlúchnuť rozhodnutie Cirkvi, ktorej Kristus zveril úlohu autoritatívne vysvetl'ovať Sväté Písmo a obraňovať články viery. Niektorí l'udia opovážlivo prestupujú túto slobodu bádania. Postupujú tak, ako keby pôvod l'udského tela z jestvujúcej živej hmoty bol už dokázaný na základe dnešných náznakov (indikácií), ako keby úsudky z nich odvodené boli isté a dokázané a ako keby pramene zjavenia nenaznačovali, že v tejto veci sa vyžaduje najväčšia opatrnosť a obozretnosť."[13]

V d'alšom Svätý Otec zavrhuje polygenizmus, ktorý je v priamom rozpore s náukou o jednote l'udského pokolenia a s článkom viery o dedičnom hriechu. K polygenizmu patrí i mienka, že Adam znamená človečenstvo, množstvo l'udí, a nie jednotlivca, a že jestvovali l'udia, ktorí nemajú pôvod v Adamovi.

Ohl'adne prvých jedenásť hláv Genezy Svätý Otec hovorí v zmysle predošlých úradných výrokov učiacej Cirkvi: "Prvých jedenásť hláv Genezy, i keď nie sú v úplnom súhlase s historickou metódou, ako ju užívali význační grécki a latinskí spisovatelia alebo skúsení spisovatelia našich čias, predsa prislúchajú k historickým spisom v istom pravom zmysle, ktorý má byť d'alej skúmaný a vysvetl'ovaný exegétmi. Spomínané hlavy podávajú hlavné pravdy, na ktorých spočíva naše spasenie, ako i l'udový popis pôvodu l'udského pokolenia a vyvoleného národa, v jednoduchej a obraznej reči, prispôsobenej chápaniu slabo vzdelaných národov."[14]

Takto postoj katolíka k evolúcii l'udského tela je riešený najvyššou cirkevnou autoritou. Je to postoj kritický, no nie čisto záporný. Takzvané dôkazy o evolúcii l'udského tela z nižších živočíchov sú kvalifikované pápežom za indikácie, náznaky, nie za konečné dôkazy. Katolíckym bádatel'om, ktorí sa zaoberajú problémom vývoja l'udského tela, odporúča sa najväčšia opatrnosť a obozretnosť.

ZÁVEROM

Katolícka viera, Cirkev a Biblia nepadnú, i keď by evolúcia l'udského tela z nižších živočíchov bola s konečnou platnosťou dokázaná. Ak vedci podoprú evolúciu l'udského tela dostatočnými dôkazmi, evolúcia

bude prijatá katolíckou bohovedou, ako boli prijaté iné fakty vedy. Zatial' však neboli predložené nevyvrátitel'né dôkazy pre túto hypotézu.

Z katolíckeho hl'adiska je radné nechať prírodovedcov, aby si medzi sebou vyrovnávali svoje rozdielne mienky, a čakať, kým sa im nepodarí priniesť presvedčivé a dostatočné dôkazy ako i systematické vysvetlenie evolúcie.

---

1. Charles R. Darwin, On the Origin of Species by Means of Natural Selection, Or the Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life. London (John Murray), 1859.
2. Thomas R. Malthus, Essay on the Principle of Population. London, 1798.
3. Charles R. Darwin, The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex. London, 1871.
4. Ashley Montagu, Darwin, Competition and Cooperation. New York, 1952, p. 15.
5. Svoju knihu "On the Origin of Species" Darwin zakl'ačuje týmito slovami: "There is grandeur in this view of life with its several powers, having been originally breathed by Creator into few forms or into one." Ed. Appleton and Comp., New York, 1901, pp. 305-306.
6. Conf. J. Chaine, Le livre de la Genèse. Paris (Du Cerf), 1951, pp. 22-46.
7. Conf. George G. Simpson, The Meaning of Evolution. New Haven (Yale University Press), 1950, pp. 211-239.
8. Ibidem, p. 222.
9. A. Montagu, Op. cit., passim.
10. Conf. Ernest C. Messenger, Evolution and Theology. New York (Macmillan),
11. Acta Sedis Apostolicae, Vol. XXVI (1893), pp. 269-292.
12. Acta Apostolicae Sedis, Vol. I (1909), p. 567.
13. Acta Apostolicae Sedis, Vol. XLII (1950), pp. 575-576.
14. Ibidem, p. 577.

HROBOVÝ KAMEŇ

pre Ivana Krasku

1.

Tak tíško, tíško padá rosa májová
a ťažko, ťažko vonia rezeda!
Kráčame modrou nocou bez slova
a mesiac, pútnik osamelý, vyzvedá.

Upŕchlo čaro. Dávne sny kto pochová?
kto utlmí to ťažké clivé prebeda?
Záhrada jedna, rozmarínová
je vyplienená, nechaná a škaredá.

2.

Budúci ľudia, neodsúďte nás,
toto bol vek, keď vládla tma.
Stisk ruky priateľskej bol neraz ostatný
a každá báseň, posledná.

Mlčať nám bolo údelom:
toto bol vek, keď vládol kat.
Deti sa báli krížom poznamenať
a ľudia zmilovať.

Obstúpili nás démoni,
keď úfali sme, snívali a borili sa nemohúcky.
Nie knihy po nás hľadajte,
lež príklad ľudský.

3.

Ako sa mŕtvy, ako sa mŕtvy cíti,
keď vedľa jeho čela studeného
lietajú smiešne frázy nedoukov
znetvorujúce všetku pravdu jeho?

keď aj tá chvála na hanu mu slúži
prázdna a hluchá?
Národný básnik, to nie, prepytujem
národný správca bez citu a ducha.

Ako sa mŕtvy, ako sa mŕtvy cíti,
tak cíti sa aj básnik bez domova.
Čítame ako z neskutočnej diaľky
krvavú tlač. Krv, pri nej nahé slová.

Otcovská roľa horí. Kdesí kvíli
zmorená duša, žiaľom prekonaná,
a jedny oči mlčiace a bdelé
hľadajú ako dávnu mladosť, Pána.

4.

"Blahoslavení sú, ktorí hovorili
a nepovedali viac, než povedať mohli
vo dňoch sviatočných."

Ich slovo bude chlebom,
hymnou ich mlčanie.

Blahoslavený, kto nebol lacný
a neponížil svoju poéziu
a netancoval pred pošetilcami.

Prichádza úder na srdce,
to je ten sprievod z katakomb:
svetlo si chráňte!

Málo je, málo spravodlivých,
a báseň to je česť
a vyslovené svedomie,
súhlasí s ľuďmi.

Tvoj hrob sa nikdy nepokryje trávou,
mrákavy preletia, dážď zmyje z múra krv;
tvoj hrob sa nikdy nezatvorí, Krasko,
neudupú ho osli,
neponíži ho chvála bezbožníkov.
Naveky blahoslavený si,
môj prvý učiteľ.

Karol Strmeň

GRANADA

Gracita z Monte Sacro
s plameňom miesto krvi
tancuje pod cyprusmi.
Cit sa jej prudko vzpína
jak lesklá hlava kobry,
keď ju pichajú
neviditeľní obri.

Z jej cigánskeho rytmu
iskria sa nové svety;
čo pohyb nevie vysloviť,
to dopovedia kastanety.

A je to ako báseň,
ktorá sa práve tvorí.
Jak mračná tvár jej
vlasy zakryli,
blčiaceho citu
výrazné metafory.

Z očú jej šlahnú plamene,
vzápätí ale hasnú
a chutnáš príchuť popola.
No prudký vzrat
a so švihotom sokola
vznesie sa čosi nové:
možnože láska, možno pomsta
a možno žiaľ,
ktorý sa v srdci nazbieral.

Koľko má tvári ľudský cit,
z čoho vlastne počína?
Azda nevie ani táto
andalúzska dievčina.

Mikuláš Šprinc

ŠPANIELSKE KATEDRÁLY

Priestory naplnené duchom,
v ktorých sa preval'ujú staročia.
Hlboké brázdy, vyorané pluhom
vel'kosti, tvorivosti, slávy.
Obrovské, šeré horstvá krásy,
jak keby divotvorné bohyne
si rozplietali vlasy.

V priepastnej viere počaté,
živené ohňom tajomným,
vypínajú sa k výškam závratným,
ostrovy sivé z mora času,
s bohatstvom bytia, ktoré človek
tvoril a Bohu podával jak
výrečnú, perliacu sa čašu
silného, král'ovského
hodokvasu.

Zastane človek — žgrloš,
chudobný človek chudých dní,
nechápe márnotratnosť hýrivú
a v malom srdci vraví s Judášom:
Radšej ste mali dávať biednym
viacej almužny, menej slávy Bohu;
spokojný bol by v dome skromnejšieho
slohu.

No vel'kosť lásky hl'adá vel'ký výraz
a boli časy obety a boli časy slávy,
keď človek chápal prvý Boží príkaz,
krúžil jak orol ponad ducha bralá
a tento vzlet mu zvečňovala
obrovská, krásna katedrála.

Zastaň tu, pútnik, odpočiň a mlč,
tu v chládku pod nádhernou ružicou,
tu v tichu stofarebných lúčov.

Nech nepadne ti do obdivu žlč,
pokoj nech opíše ťa kružnicou,
v ktorej mizne všetka zbabelosť,
a v ktorej strede žiarivom
Skutočná žije Prítomnosť.

Mikuláš Šprinc

A V I L A

Jak hniezdo skalných orlov
Avila, obohnatá hradbami:
bod najsilnejší veža katedrály.
Mŕtvi sú Mauri, ktorí tu raz vládli,
ďalej žije svet, ktorému sa smiali.

Prežili múry vlnobitie staročí,
trvá Hrad vnútra veľkej svätice.
Ten, kto prah prvý prekročí,
za sebou zdvihol padajúci most;
odriekaním značiť bude dláždice,
kým vo dvorane siedmej nepocíti
mystickej svadby blaženosť.

Júlové odpoludnie. Z múrov Avily
kastílske slnko nemilosrdne sála.
Jak keby na nich svätá Terézia stála
so srdcom svojím plným plameňov.

Ušla raz z domu ako dievča mladé
a krvou chcela vyznať Bohu svoju lásku,
netušiac, že len vo Vnútornom hrade,
v duchovnom sparne, suchote a trude
stane sa dcérou kráľovskou, ktorej
sláva a krása všetka vnútri je.
Nijaká bolesť nezmení nič na tom,
že na vnútornej púšti kvitnú ľalie,
najsladšie plody: radosť v Duchu Svätom.

Trpieť alebo umrieť stojí na jej štíte,
niet veľkej lásky bez bolesti.

Tri slová, ktorým nerozumie svet,
a predsa blaženosť sa do nich zmestí;
blaženosť, ktorá neprameni zdola:
hojnosť a pokoj Baránkovho stola.

Dvíha sa k nebu hrdá pevnosť Avily,
Vnútorný hrad jej chránia hradby vežaté;
visia z nich ako výzva malátnemu storočiu
mystickej slávy neodolateľné pečate.

Mikuláš Šprinc

ODMENA

Sledujem tanec padnutého lístia,
čo vôbec nie je znakom staroby.
To iba stromy obličaj si čistia,
jak pred sviatkom ten, kto sa narobí.

Vietor zosilnie a dvor povymetá,
čo vôbec nie je znakom pohrebu.
Vyrazí z pukov žitia plodná veta,
keď sa z pŕs matky mlieka nastrebú.

Keď najkrajšie je, lístie opadáva,
a rozumkári začnú kritiku:
Len teraz Boh tú nádheru mu dáva,
by mu viac spríkril ortiel zániku.

Nie! Pozdnou krásou Boh len odmení
zem za robotu, v ktorej vytrvala
jak obťažkaný konár na kmeni:
v jej mrúcom lístí nehynie jej chvála.

Do večných krás tiež slávnejšie sa cvála
po oberačke — teda v jeseni!

Gorazd Zvonický

Z POĽSKEJ EXILNEJ POÉZIE

Kazimierz Wierzynski

EURÓPA

Ľúbosťou trpkou nepotešená
Matka naša, Európa,
Po starých bežím kameňoch,
Po cestách zaviatych, spomienok
Kde tvoja odtlačená stopa.

Odriekam tvoje si mená
A premáha ma údiv a strach,
Že aj cez surovú ľudskú malosť
Čos podobné z tvojej hrsti vstalo
Jak Shakespeare a Bach.

Usmieva sa v Salamanke
Štítom zlato-ružovým,
Smeje se z mušle benátskej .
šepot uchvacujúci
Tvojej tváre i hlavy.

Matka láskavá, tým sa uchránia
I mysle, že teba ratujem tiež,
Európa, rekviem najbližších mi skonov,
Otčina večerom znejúcich tónov,
Uličných tancov parížskych,
Ružíc gotických
I božích viež.

VERŠ O ČLOVEKU

V temnej, bezbožnej púšti národov i sveta,
Kde sme stratili hlas svoj, svedomie človeka,
Nik cestu neobjaví a nič nás nespúta,
Zo všetkých zlých určení najhoršie nás čaká;

Pomýlení hľadaním — ach, ako zbytočne —
Čarov, čo svet okúzlia a ľudí nezmenia,
Miesto poslednej vyriecť modlitby pútnickej:
Bože, dovoľ nám návrat do tvojho stvorenia.

NOČNÁ MODLITBA

Duše, jestli žijete,
Do vzbury sa,
Srdcia, jestli bijete,
Zľutujte sa,
Ľudia, ktorí ste ľuďmi,
Postavte sa do zákop
Časných i večných —

Zúfalosť ty bláznivá,
Nezabíjaj nás,
Sila skaly večitej,
Neobchádzaj nás,
Viera, láska účinná,
Daj nám vytrvalosť,
Zbraň nepodajných.

Kríže z Boha strhané,
Zdvihnite nás,
Pravdy klamstvom zabité,
Pomstite nás,
Ohne na hore Sinaj,
Spod vašich znakov
Meč náš, ochranca —

Matky, ktoré ste kedy
Zrodili nás,
Kraje, ktoré ste kedy
Živili nás,
Nebo nad Vislou, daj nám
Veci jedinej
Slúžiť do konca.

Za vojakov za vlasť našu
Bojujúcich,
Za vojakov pod zemou sa

Skrývajúcich,
Za všetkých Poľsku oddaných
V boji i smrti
A bez pomoci —

Slovom božím i ľudským
Zakľajme sa,
Kostolom bojujúcim
Prebime sa
Cez súmrak najtemnejší
V svetlo obecné
Za múrom noci.

Preložil Marian Žiar

Karol Strmeň

Z NOVÝCH BÁSNÍ

A CHVÁLIA HO VETRY A PERLY

Hrdina. Odkedy nie je z nás, ako keď v boji
zaniká ľudský hlas,
rozbitou pästou uchopil berlu a stojí.
Pod jeho vladárskym pohľadom zastal i čas.

Čo živí hľadali ako tvar výsledný,
to v jeho pohľade zjavila smrť: to nadľudské nie
k žiaľu a ťarche dní.

Je to jak pohyb, čo prikazuje rásť
ruži a stromu: je to jak obraz miest,
čo dávno zanikli, no tvoria vlasť.
Strata je ziskom, smrť pravdou skrze čin.
Naveky verný zachoval si česť.

Padol, a chvália ho vetry a perly.

ROSA

Pýtate sa ma ako môžem ešte
načierať rukou tvrdú rosu z trstín

na svetlo meniť slzy. hovoríte
(a právom) že ma prestupujú mŕtvi:
je azda jeho úsmev maska hercov?

Priatelia moji v štyroch stranách sveta
nehlásam radosť ako zákon ani
jak odvar z mäty na liečenie. radšej
radosť jak čin a čin je pravda, vraví
mi ešte aj tá jasná činnosť rosy.

IDYLA

Ako je pusto v celom meste! Sneží.
Od rána sneží nepretržite:
ešte aj hroty práporov a veží
zanikli v bielej uniformite.

Zima je oknu, s kvetmi sa mu sníva;
pec dymí, páchne ako mrcina.
V salóne súdruh prokurátor zíva
a unudený číta Lenina.

Stráže sa klepú, čo ich zima drví,
a pijú na smrť umordované.
Čerstvo sa parí iba z ľudskej krvi
a z vápna v kýbli pri jame.

BLESK

Odlomí sa, zarachotí, blýska,
drozd sa skrýva hlbšie do kriaka,
a vo mne sa srdce neľaká,
lebo moja chalúpka je nízka.

Preto chudobné a skrovné veno
nech si vtáctvo s vetrom podelí.
Aby o mne blesky vedeli,
pôjdem bývať hore na temeno.

Gorazd Zvonický

KULTÚRA A ŽIVOT

KUKUČIN STÁLE ŽIVÝ

(K 30. výročiu smrti spisovateľa-exulanta)

"Náprava nestane sa žiadnymi rezolúciami, ale len vtedy, keď sa prebudí náš národný život, ktorého sa musíme v prvom rade zúčastniť my, a tak ukázať druhým príklad! Náš jediný cieľ je pracovať na náprave nášho národného života."

Sotva by dnes, na prvý pohľad, niekto povedal, že takýmito slovami staval Kukučin aktivistický program slovenskej inteligencii. A predsa sú to jeho slová a v nich obsiahnutý politický cieľ je obsahom osobných túžob mladého Kukučina.

Tí, čo zo Slovákov koncom minulého storočia vstupovali do verejného života a najmä tí, ktorí sa chytali slovenského slova, aby ho umelecky zušľachtili v literárnom diele — nemali ľahkú robotu. Ani nie preto, že by tu nebolo politickej alebo literárnej tradície, tá bola, ale ospalosť domáceho života, pasivita inteligencie a ustrašenosť pred náporom maďarizácie vytvorili akúsi celkovú národnú letargiu, v ktorej sa žilo bez národnej farby.

Že v takejto atmosfére našli cestu k vlastnému ľudu vnútorne tak plodné duše ako Pavol Országh Hviezdoslav a Martin Kukučin, bolo šťastím pre slovenský národný život a jeho kultúrny vývin po dlhé nasledujúce desaťročia. Treba mať na mysli, že každá kultúrna činnosť bola v tom čase národnepolitickou akciou, ktorá prebúdzala a dvíhala život a volala po jeho náprave. A tu Hviezdoslav a Kukučin od mladých rokov napĺňovali slovenský život vierou a optimizmom, ktoré boli o to účinnejšie, že ich podopierali vlastným literárnym dielom, v ktorom pôvabnou rečou ľudu odkrývali mu jeho tvár a predstavovali jeho typy.

Dnes sa zastavujeme pri zakladateľovi našej realistickej prózy, Martinovi Kukučinovi, ktorý si pre svoj svieži humor, peknú reč a jedinečné ľudové typy dosiaľ získava obľubu u čitateľov.

Orava dala v polovici minulého storočia nášmu národu dvoch vynikajúcich mužov. Roku 1849 narodil sa vo Vyšnom Kubíne Pavol Országh Hviezdoslav a o 11 rokov neskoršie, roku 1860 narodil sa v Jasenovej Martin Kukučin, vlastným menom Matej Bencúr.

Orava so svojím úprimným a zbožným roľníckym ľudom a s krásnou svojráznou prírodou naukladala už do detskej duše Mateja Bencúra mnoho dojmov. A z týchto pozorovaní, spomienok a zážitkov rodilo sa potom Kukučinovo literárne dielo. Rozpomienky na detstvo zachytil Kukučin už v prvých dvoch literárnych črtách: "Keď bol Matej malý" a "Pred skúškou".

Kukučin prejavoval bystrý vtip a nadanosť už v útlom detstve. Preto ho rodičia poslali na slovenské gymnázium do Revúcej. Po zatvorení revúckeho gymnázia odšiel do Martina a odtiaľ už po pol roku do Banskej Bystrice, kde ukončil nižšie gymnaziálne triedy. Potom študoval na učiteľskom ústave v Kláštore pod Znievom a roku 1879 vidíme ho už ako učiteľa v jeho rodnej Jasenovej.

Ako učiteľ zadíval sa Kukučin hlboko do duše ľudu, odpozoroval jeho zvyky, život, tradície a prirodzene jeho vtip a jeho typy. Z toho vznikla roku 1883 aj prvá pozoruhodná Kukučinova literárna práca "Na hradskej ceste". Po tom sa stal už stálym prispievateľom do slovenských novín a časopisov. Celkove treba povedať, že

prvé Kukučinove práce zachytávajú bežnú tématiku zo života dedinského ľudu.

Ale učiteľstvo, hoci postavilo Kukučina rovno medzi ľud, kde sa najlepšie cítil a kde sa i duchovne upieral jeho zrak, neuspokojovalo ho úplne. Túžil po vyššom vzdelaní. Študoval súkromne a gymnaziálne štúdia zakončil maturitnou skúškou v Šoproni.

Po matúre odišiel na štúdia medecíny do Prahy, ktorá mu otvorila nielen svet veľkomesta, ale aj rušný život univerzitného študentstva a bezprostredný kontakt s českým kultúrnym životom.

V Prahe pôsobil Kukučin veľmi aktívne najmä v spolku DETVAN, ktorého bol začas aj predsedom. Tu priťahoval mladých Slovákov k literárnej práci a k záujmu o slovanské literatúry. Styk s českými spisovateľ mi umožnil mu aj prispievanie do českých literárných časopisov. Z toho času datuje sa aj Kukučinova spolupráca s českými maliarmi Jarislavom Vešinom a Mikulášom Alešom.

Český myšlienkový svet bol v tom čase rozvírený spormi o pravosť rukopisov. Kukučinovi sa neľúbili tieto hádky, ktoré rozdvojili celý národ, a preto ho toto prostredie značne sklamalo. Malo to však aj dobrú stránku. Kukučin odteraz trvale obrátil svoj záujem na slovenský ľud a jeho život.

Keď sa vrátil na Slovensko, bol už pod vplyvom českého prostredia hodne kritickejší, a to mu umožnilo, že sa reálnejšie díval i na potreby slovenskej dediny. Cez prázdniny cestoval po jednotlivých krajoch, zbieral národopisný materiál, ale predovšetkým námety pre svoju literárnu tvorbu. Tak poznal i potrebu ľudového čítania. So svojím študentským priateľom, Antonom Bielkom, vydáva preto "Slovenské besiedky" a "Slovenský kalendár".

Kukučin je však aj dobrým politickým pozorovateľom slovenských pomerov. Nepáči sa mu pasivita inteligencie, spoliehanie sa na náhodilosť, na druhých — ako Rusko — a volá k svojim krajanom: Výlučne to má cenu, k čomu prídeš vlastným trudom, na čom sú stopy tvojho znoja.

Idea národná je pre Kukučina idea demokratická a nie aristokratická. Tým vyjadril svoj pomer k slovenskému zemianstvu, ktoré prestupovalo z jednej nohy na druhú, a ačkoľvek pôvodom slovenské viac mu vyhovoval cudzí aristokratický duch.

Z pozorovaní týchto spoločenských skutočností vycítil Kukučin i funkciu literatúrý v národnom spoločenstve. Preto hovorí, že slovenský národ nepotrebuje literatúru pre luxus, ale pre životnú potrebu.

V súvislosti s rozširovaním Kukučinovho myšlienkového sveta, vzniká uňho aj živý záujem o špeciálne kultúrne otázky, ako: národná dráma, význam divadla, zodpovednosť spisovateľa, prekladateľská činnosť, národná história, národopis, novinárstvo a podobne.

Svoj zrak upiera k veľkým európskym literatúram, francúzskej a ruskej, na nich poznáva charakter dvoch svetov, ale i spoločné znaky ľudskej duše. Jeho záujem upúta najmä Gogoľ, ktorého si obľúbil, keď videl jeho "Revisora" na scéne pražského Národného divadla. A pod vplyvom rancúzskeho naturalizbu (Zola) i ruského realizmu (Gogoľ, Tolstoj), díva sa potom i na slovenský život. Neobdivuje len jeho pekné stránky, ale vidí i tiene a v plastickom obraze podáva deje i postavy. Tým nadobúdajú jeho hrdinovia psychologickú opravdivosť, jeho prostredie reálny svet a jeho deje životnú sviežosť a úprimnosť.

Kukučinovu literárnu činnosť môžeme rozdeliť na niekoľko období: pražské obdobie, dalmatinské obdobie, obdobie juhoamerické, domáce obdobie a druhé obdobie chorvátske.

V pražskom období vznikli jeho krátke prózy zobrazujúce ľudový život, ako "Neprebudený", "Tiene a svetlo", "Dedinský román", "Regrúti", "Mišo", "Zo stupňa na stupeň", "Dies irae" a hra "Komasácia".

Pomaďarčenú spoločnosť v slovenských mestách odkryl v rozprávke "Na podkonickom bále", a úpadok zemianstva v rozprávke "Keď báčik z Chocholova umrie".

Za pobytu v Prahe spracoval Kukučin aj svoje spomienky na mladosť, z ktorých pozoruhodné sú najmä študent-

ské rozprávky "Veľkou lyžicou" a "Mladé letá".

Pražský život zachytil v novele "Zápisky zo smutného domu", v humoreskách "Slepá kura a zrno", "Na ľade" a v črte "Zo študentských časov".

Ešte na štúdiach v Prahe spoznal sa Kukučin s chorvátskym obchodníkom Didoličom, ktorý ho prehovoril, aby prišiel za lekára do Dalmácie. Kukučin sa rozhodol. Prv však navštívil ešte viedenskú a insbruckú kliniku a roku 1894 odišiel cez Budapešt a Záhreb na Brač. Obyvateľstvo ho tu malo veľmi rado ako lekára i človeka. A Dalmácia pôsobila naňho silným dojmom. Lenže po čase zmocňovala sa ho túžba po domove. Chcel sa už vrátiť, ale tu sa hlásilo srdce. Zaľúbil sa do Didoličovej dcéry Perice, oženil se s ňou a to ho pripútalo k Dalmácii trvale.

Aj toto protredie zachytil Kukučin v svojej tvorbe. Sú to najmä vtipné "Cestopisné črty", ale aj niekoľko realistických obrázkov zo života dalmatinskej spoločnosti a najmä jeho najväčší psychologický dedinský román "Dom v stráni".

Keď vo voľbách dostali sa Selce, kde Kukučin pôsobil ako lekár, do rúk odporcov Didoličovej rodiny, rozhodol sa odísť do Južnej Ameriky, kde žili mnohí emigranti z Brača. Roku 1908 odišiel do Buenos Aires v Argentíne, a potom do Santiaga v Chile až nakoniec sa usadil v malom chilskom meste Punta Arenas. Tu prežil aj prvú svetovú vojnu, a to s ustavičnými myšlienkami na domov.

Keď Slovensko roku 1920 pri príležitosti Kukučinovej šestdesiatky prejavilo svojmu majstrovi zaslúženú pozornosť, bol milo dojatý a rozhodol sa odísť do vlasti. Vrátil sa v jeseň roku 1922. Ale Slovensko, ktoré našiel, nebolo už Slovenskom aké žilo v jeho predstavách. Bolo tu mnoho zmien a mnoho nového. A to všetko v Kukučinovej mysli strhalo ono kúzlo vlasti, ktoré si v svojej fantázii vytváral po dlhé roky pobytu v cudzine.

Odišiel znovu do Chorvátska a žil v Záhrebe a Lipiku. Ale i chorvátsky život, práve tak ako slovenský, obrodzoval sa rýchle novým časom a jeho myšlienkami. Preto ani Chorvátsko nedalo Kukučinovi to, čo očakával. Napriek tomu venoval mu dva zväzky pekných "Cestopisných čŕt."

V literárnej tvorbe z tohto obdobia zahľbava sa Kukučin jednak do spomienok z Južnej Ameriky (Prechádzka po Patagónii), jednak spomína na cestu domov (Dojmy z Francúzska) a jednak pozerá sa do slovenskej minulosti, najmä do doby Štúrovej, a tu hľadá námety, ktoré podáva ako odkaz veľkej minulosti poprevratovým pomerom vo vlasti. Sú to jednak rozprávky "Košútky" a "Klbká" a novela "Rozmarinový mládnik", ale aj dva romány, ktoré vyšli až po jeho smrti: dvojsväzkový román "Lukáš Blahosej Krasoň" a štvordielny román "Bohumil Valizlosť Zábor". Tieto romány písal už na sklonku svojho života a nestačil ich ani opraviť.

Námet z poprevratového slovenského života čerpá jedine hra "Bacúchovie dvor", ktorá je odrazom sociálnych problémov na poprevratovej slovenskej dedine.

V rokoch 1926-27 dokončil Kukučin svoj veľký, päťsväzkový román "Mať volá". Je to obraz života chorvátskych vysťahovalcov v Južnej Amerike. Kukučin sám nazval tento román "ohlasmi z obce roztratených."

Martin Kukučin, najpladnejší slovenský prozaik, zakladateľ slovenskej realistickej prózy, svojím životom patril svetu a ľuďom v cudzích krajinách, ale svojím dielom patrí našej literatúre. Osudom mu bolo určené i zomrieť v cudzej, i keď v bratskej krajine. 68-ročný 21. mája 1928 odišiel spomedzi živých, aby sa na rodné Slovensko vrátilo už len jeho bezduché telo. Zomrel v Chorvátsku a jeho pozostatky boli prevezené na Slovensko a uložené na martinskom cintoríne.

Kukučin žije nielen svojím menom v našej literatúre, ale aj svojím došiaľ obľubeným dielom v srdciach čitateľov. A prihovára sa nám stále slovami z poviedky "Rysavá jalovica": "Preto žite tak, ako náš drahý Adam Krt po mrhanovskom jarmoku." — Totiž: ľudsky, šetrne a mravne.

Marian Žiar

SPOMIENKA NA MIKULÁŠA SCHNEIDRA TRNAVSKÉHO

Trnava stratila majestátnu postavu majstra, ktorý tomuto mestu dodával lesk a zvuk svojím menom a dielom. Nebolo tu občana, ktorý by ho neznal, ktorý by ho na ulici nebol rád pozdravil alebo sa aspoň zo zvedavosti za ním obzrel. Popularita majstra Schneidra-Trnavského prerástla však už dávno obvod Trnavy, dostala sa do každého kúta našej vlasti a pred ňou i pred majstrovým dielom musela kapitulovať i komunistická moc, musela ho vziať na vedomie, ačkoľvek jeho dielo bolo v zásadnom rozpore s komunistickou ideou. Tým, že režim udelil Mikulášovi Schneidrovi-Trnavskému titul národného umelca, priznal len, že ho nemôže obísť, lebo nemožno vytrhnúť zo srdca národa to, čo doňho vrástlo svojím prirodzeným tokom.

Hodnotiť dielo Mikuláša Schneidra-Trnavského a prelistovať sa jeho životom znamená odkryť nejednu scénu z našich národných dejín a započúvať sa do pestrého kolobehu života nášho ľudu. On našiel v Schneiderovi-Trnavskom svojho majstra-umelca, ktorý v hudobných tónoch a melódiach zachytil jeho nálady, jeho vieru a silu. Nielen majster zapísal sa do srdca nášho ľudu, ale ešte prv náš ľud zapísal sa do srdca tohto majstra.

Toto vzájomné spoznanie nebolo však také jednoduché a ľahké. Pred 77-imi rokmi, keď Mikuláš Schneider prišiel na svet, bola Trnava trojrečovým slovensko-maďarsko-nemeckým mestom. A mladý Schneider — mestské dieťa — patril všetkým týmto trom kultúrnym svetom. Ale tak ako v prípade Hviezdoslavovom aj tu — slovenskému národu zostalo verné to, čo vyšlo z jeho krvi. Ačkoľvek bol so Zoltánom Kodálym tak úzko priateľsky zviazaný, že komponoval už maďarské piesne, predsa vplyv jeho slovenského priateľa Gejzu Reháka bol silnejší a slovenská pieseň z jeho úst hlbšie sa vryla do citlivej duše Mikuláša Schneidra.

A keď prešiel z Budapešti na štúdiá do Viedne, bol tu zas slovenský spolok Národ, ktorý ho k sebe pritiahol a zachránil tak nášmu rodu. Keď neskoršie prišiel na štúdiá do Prahy bol to už uvedomelý Slovák, sprostený cudzích vplyvov. Túto cestu národného uvedomenia nik nemohol mať Schneidrovi-Trnavskému za zlé, lebo také boli časy, v ktorých vyrastal.

Vajanský ho pokrstil na Trnavského a pod menom Mikuláš Schneider-Trnavský, tento veľký talentovaný majster tónov žil, pracoval i zomrel pre náš národ.

V hudbe Schnedra-Trnavského ožil náš ľud, jeho život, jeho radosti i smútky, v nej zaznela nejedna báseň, ľudová i umelá pieseň, piesne sólové i zborové. Kvartéta, symfonické skladby, divadelné skeče a podobne tvoria tiež časť jeho životnej tvorby. Ale hlavným žánrom bola a zostala tu pieseň a najmä rozsiahla činnosť v cirkevnej hudbe ako zbory, omše, Jednotný katolícky spevník. To bolo pole, na ktorom náš majster usilovne sial a ľud po ňom bohato žal.

Strauss, Lehár, Vítezslav Novák, Pešť, Viedeň, Praha, Paríž, Berln, Essen, Lipsko a rodná Trnava to sú vplyvy a mestá životnej tvorby a osudov nášho majstra.

Smútiť za ním znamená ďakovať Bohu, že mu dal silu zostať verným rodu, že nám mohol zanechať dielo trvalejšie kovu a že dušou i charakterom zostal až do smrti oddaný nášmu ľudu a viere otcov.

Mikúlaš Schneider-Trnavský vzácny človek, milá povaha, čistý a nezlomný charakter, veľký hudobník, vzdialil sa natrvalo od zvukov svojej hudby. Tie však budú večne znieť s jeho menom v živote vďačného národa.

M. Ž.

MALÁ MEDITÁCIA O JEDNEJ BENIAKOVEJ BÁSNI

V "Ozvenách krokov" je básen "Na cestu", ktorá predstavuje typickú beniakovskú katarzu.

Nuž, odišiel som preč —
už meriam cestu svetom,
zhodil som strasti s pliec
rybám a poľným kvetom.

Čo ešte ako tŕň
bodať a bolieť bude,
rozhodím, hrsť sťa zŕn,
bolestilačnej hrude.

Kam vetry budú duť,
oblaky povedú ma —
nekonečná je púť
a nekonečná duma . . .

Pocit, že treba odísť a zanechať knihy a ženu, je u symbolistov bežný. Rimbaudovo dielo sa začína zvolaním "J'irai", Mallarmé sa opája piesňou námorníkov v prístave a volá, že ho doma nezadrží ani papier, na ktorý píše báseň a ktorý "bráni svoju belobu". Gide kladie odchod za základ každého tvorivého počiatku a v "Pozemských potravách" vyspevuje dityramby chvály na odchod v čase belasej mokrej zory. Odchod, ako ho chápu symbolisti a ich žiaci, nie je koncom epochy, ale vrcholením akejsi vnútornej potreby a počiatkom ozajstnej slobody. Má ráz katarzy a nie je gestom, ale výrazom existenciálneho položenia.

Beniakova báseň sa začína s ľahkosťou ľudovej piesne:

Nuž, odišiel som preč —
už meriam cestu svetom.

Toto "nuž" nie je tu na výplň verša; nie je to štrk, ktorý Šalda právom vyčítal Vrchlickému. Je to zhrnutie, gestovité zhrnutie argumentácie, ktorú nám síce básnik nepodáva, ale ktorú musíme predpokladať; zvážil dôvody pre odchod i dôvody proti nemu, a vraví svoje "nuž", ako by ustupoval nejakému tlaku.

Zhodil som strasti z pliec
rybám a poľným kvetom.

Už sám odchod oslobodzuje; cudzie ryby a kvety cudzích polí ako by sami od seba očisťovali srdce a zbavovali museľ starosti. Vzniká mýtos cudziny, novosti. Mení sa nielen nebo, ale aj duch pútnika; nastupuje metafyzický optimizmus:

Čo ešte ako tŕň
bodať a bolieť bude,
rozhodím, hrsť sťa zŕn,
bolestilačnej hrude.

Katarza sa začala, optimizmus nastúpil, ale starý svet, ktorý básnik zanechal, hrozí vrátiť sa a treba sa ho zbaviť; pôda je však vhodná: zem, ktorá lačnie po bolesti, sama od seba vstrebe básnikovu bolesť. Stade to široké gesto: "Čo . . . bolieť bude, . . . rozhodím . . . hrude." Je to obraz bez spätného odrazu. Pýtame sa: Zem "bolestilačná" a prijme "hrsť sťa zŕn" ľudskú bolesť, ale či ju nevráti? Nie je tu rozpor medzi poňatím zeme ako oslobodzovateľky ducha a ako receptákula bolesti? Ako môže zem zároveň lačnieť po ľudskej bolesti a zároveň naplňovať srdce rozkošou? Ale tento dualizmus básnika nezaujíma. Prijíma mýtos radostnej diaľky v plnom rozsahu. Ba mení ho na trvalý stav:

Kam vetry budú duť,
oblaky povedú ma —
nekonečná je púť
a nekonečná duma . . .

"Nekonečné je pole možností", napísal Novomeský, opakujúc slová Pindarove. Tá istá myšlienka sa opakuje u Beniaka v inom dekóru. Dôležité je, že splýva úplne so živlami ("kam vetry

budú duť") a nazieranie povyšuje na najvyšší stav ducha i života, pričom katarzu svojej osobnosti priam plánuje: nestačí nekonečná púť, potrebná je aj nekonečná duma, nekonečné hľadanie, zvažovanie a milovanie sveta.

Hodno si všimnúť aj skutočnosti, že "Na cestu" nie je úvodnou, ale záverečnou básňou "Ozvien krokov". Nie je to úvod k turistickej, krátkodobej ceste, ale takrečeno k celému životu, ktorý treba žiť v súlade so živlami a ustavičným hľadaním tajomstva.

Karol Strmeň

FRIEDRICH VON SCHILLER
(1759 - 1805)

Celý kultúrny svet spomína si v tomto roku dvestoročných narodenín veľkého nemeckého básnika a dramatického spisovateľa Friedricha von Schillera, ktorého diela patria ku klenotom klasickej dramatickej spisby.

Friedrich von Schiller narodil sa v roku 1759 ako syn dôstojníka v Marbachu pri Neckari, študoval medicínu, a stal sa po zložení skúšok ránhojičom v stuttgarskej vojenskej nemocnici, kde popri službe písal vo voľných chvíľach svoju prvú geniálnu drámu "Zbojníci" (Die Räuber). Túto drámu vydal vlastným nákladom bez uvedenia mena autora v Mannheime roku 1781 a roku 1782 mala v tamojšom, na vysokej úrovni stojacom divadle, svoju veľmi úspešnú premiéru. Prvé predvedenie "Zbojníkov" má pre históriu svetového divadla obrovský význam. Predstavil sa tu verejnosti jeden z najnadanejších dramatikov všetkých čias, prinášajúci svojou prvou prácou ozajstnú sociálnu a esteticku revolúciu divadla. Mohutne pôsobia charaktery oboch nepriateľsky si naklonených bratov, Franza a Karla. V "Zbojníkoch" ide o konflikt medzi zákonom a slobodou. Skupina ľudí, ktorí si nechcú dať zničiť ideálne raňajšie zory slobody, stáva sa v boji s tyraniou zbojníkmi. A i keď sa to stáva zo vznešených pohnútok, predsa títo zbojníci, väčšinou pôvodom študenti, boli by v stave svojou často až krutou bezohľadnosťou a posadlosťou ohroziť celý mravný poriadok sveta. Prinášajú svojimi výčinmi svet z rovnováhy a privádzajú takto na seba tragickú katastrófu. Nakoniec sa Karl, vodca zbojníkov a hrdina drámy sám vydáva do rúk spravedlivosti, pochopiac, že chcejúc robiť dobro, robil zlo. Bolo by zaujímavé zistiť, nakoľko táto dráma ovplyvnila spisovateľov, čo boli napísali divadelné hry o "Jánošíkovi", Slovenskom Karolovi Mohrovi.

Po úteku do Mannheimu, kde sa Schiller uchýlil pred tyraniou kniežaťa Karl Eugena, stáva sa divadelným básnikom mannheimskeho divadla, kde mali svoju premiéru ďalšie dve jeho drámy: "Sprisahanie Fiesca z Janova" a predovšetkým "Úklady a láska" (Kabale und Liebe). Aj v tejto tretej Schillerovej dráme nachádzame životne podanie jednotlivých postáv; všetky tieto osoby stoja pod vplyvom súčastnej z rovnováhy vyšinutej doby. Je to dráma sociálna, dráma stavov, ktoré sa nesmú k sebe priblížiť. A tak láska hrdinov, ktorí sa nemôžu stať svojimi, končí smrťou oboch. Luisa, hlavná ženská osoba tejto drámy, je prvý Schillerov majstrovsky vykreslený charakter ženy, básnikove veľké nadanie vytvárať ucelené, životné ženské charaktery, ako to stretávame neskoršie v jeho "Marii Stuartovej" v geniálnom podaní oboch kráľovien.

Z Mannheimu odišiel Schiller do Draždian, kde vytvoril svoju ďalšiu drámu "Don Carlos". Je to tragédia dvoch svetov (na jednej strane je to svet španielskej inkvizície a na druhej vysnený obraz nového, slobodného štátu), do ktorej vsunul jednotlivé tragédie všetkých hlavných osôb: hrdinu Don Carlosa privádza jeho snivá, skoro vášnivá láska ku jeho macoche do záhuby. Filip II., tento ľahko sa ovplyvniť dajúci monarch, stráca vo svojej

šialenej žiarlivosti úplne svoju duševnú rovnováhu. Súhrnom: "Don Carlos" je veľkorysá, otriasajúca tragédia, je to jedno z najväčších diel svetového dramatického básnického umenia.

"Wallensteinova Trilógia" (1799) je dramatickou básňou, tragédiou štátnickej moci, nepoznajúcej hraníc, ktorá vedie hrdinu a jeho skupinu do istej záhuby.

"Maria Stuartovna" (1800) je zo všetkých Schillerových drám najširšej verejnosti najznámejšia, nakoľko už bola viac ráz sfilmovaná. Boj oboch kráľovien, Elizabety a Márie, musí sa skončiť v tejto analytickej tragédii víťazstvom silnejšej Elizabety a všetko, čo Mária Stuartovna, táto prísne veriaca katolíčka, na svoju záchranu podniká, prináša ju len bližšie ku hroznej katastrófe. "Maria Stuartovna" je majstrovským dielom dramatickej kompozície a jej náboženský charakter je predzvesťou blízkej literárnej romantiky.

"Panna z Orleansu" (1801) je dramatickou básňou o hrdinskej panne z Orleansu: pre svoju hrdinku našiel Schiller najľudskejšiu zo všetkých vášní: lásku k Angličanovi a nepriateľovi, Lionelovi, ktorá stavia drámu ako boj medzi povinnosťou a náklonosťou.

V "Neveste z Messiny" (1803) pokúsil sa Schiller obnoviť, podľa vzoru Sophoklesa (496-406 pr. Kr.) grécku tragédiu osudu s mohutnými zbormi.

Posledná dramatická Schillerova práca "Wilhelm Tell" (1804) stala sa národnou drámou Švajčiarska. "Wilhelm Tell" je podnes najúčinnejšou drámou tohoto veľkého dramatika.

Urpostred práce na dráme "Demetrius" Schiller zomrel, zanechajúc za sebou v pomerne ešte mladom veku dielo, ktoré podnes mohutne ovplyňuje nielen svet literatúry, divadla, ale aj hudby (Don Carlos bol zhudobnený G. Verdim a báseň "Pieseň o radosti" inšpirovala Beethovena k jeho 9. symfónii) a v posledných rokoch aj svet filmu.

Neslobodno zabudnúť ani na plodnú spoluprácu medzi Goethem a Schillerom. Zhodou okolností sa stalo, že dvaja najväčší nemeckí básnici našli k sebe cestu a ich spolupráca v druhej polovici 18. storočia či už na poli estetiky, poézie, filozófie alebo histórie zanechala nezmazateľnú stopu v kultúrnej histórii ľudstva. Nie je veľa tých diel, v ktorých sa človek môže kochať v ozajstnej kráse: Schillerove diela nesporne k nim patria.

Dr. Marian Dafčik

NOVÉ ARCHEOLOGICKÉ OBJAVY NA SLOVENSKU A NAJSTARŠIE DEJINY NAŠEJ VLASTI

Michal Lacko, S.J.

V novinách alebo rozhlasovxch správach častejšie sa stretávame s novými archeologickými objavmi, na ktoré prichádzajú archeológovia pri vykopávkach na úznemí Slovenska alebo v susedných oblastiach. Najviac sa skúma územie okolo Dunaja. Vykopávkami chcú objasniť ponajprv dejiny rímskej ríše v týchto krajoch, a potom najstaršie dejiny slovanského osídlenia a Veľkomoravskej ríše.

Doteraz nemáme poruke súborné dielo, ktoré by nám vyrozprávalo a ocenilo doterajšie objavy. (Čítal som iba oznamy o týcht publikáciách: V. Ondruch: Bohaté hroby z doby rímskej na Slovensku, Bratislava, 1957. Od toho istého autora článok: Keby k nám prišli naši slovanskí predkovia. — O. Pelikán: Rímsko-provinciálna plastika na Slovensku, Filologické listy, V, 1957, str. 280). Z časopiseckých zpráv chceme podať aspoň niekoľko pre informáciu našich čitateľov.

Objavili sídelné mesto Veľkomoravskej ríše?

Teraz konečne, zdá sa, ide sa vyjasňovať aj táto nejasnosť (totiž kde bolo sídlo Veľkomor. ríše.) a to vďaka pracovníkom archeologického ústavu ČSAV z Brna, ktorí pracujú na vykopávkach a objavoch na čistinke pri le-

síku blízo juhomoravskej dedinky Mikulčice. V r. 1954 začal sa prvý prieskum na tomto mieste, ktoré okolitý ľud nazýva "Valy". A hneď zisťovací výskum objavil tu stavebné zvyšky z IX. stor. V roku 1955 začalo sa potom so sústavným výskumom, pri prvej fáze ktorého objavili tu základy menšieho kostolíka s obdĺžnikovou loďou a so sakristiou na jeho pravej strane. Ďalšie práce ukázali, že tento kostolný objekt postavili na inej cirkevnej budove, pod ktorou sa našli stopy ešte staršieho kostolíka. A začiatkom tohto roku archeológovia objavili tu zvyšky 35 m. dlhej a 10 m. širokej trojloďnej baziliky, i na dnešné pomery veľkolepého chrámu, ktorý je zrejme najväčšou cirkevnou stavbou z čias Veľkomoravskej ríše na území Slovanov, sídliacich severne od Dunaja.

Okolo chrámu našli sa početné hroby, v ktorých nájdené predmety, jedinečné to prejavy veľkomoravského umenia, svedčia o ich vzniku v poslednej tretine IX. stor. I keď doterajší výskum nie je ešte skončený, je už jasné, že tu na starom polfeudálnom hradisku zo VII. a VIII. stor. vyrástlo začiatkom IX. storočia mohutné opevnenie, s ktorým súviselo i rozsiahle podhradie. Bol to teda skutočný mestský útvar s mocným "veľhradom", mohutnou bazilikou, kvitnúcimi remeslami, rozsiahle a mocné sídlisko, ktoré muselo mať dôležité postavenie v rámci politickej, hospodárskej i cirkevnej organizácie veľkomoravskej ríše. Nuž a takéto mesto mohlo byť jedine to doteraz márne hľadané sídelné mesto Veľkomoravskej ríše. Pravda, je to predbežne len silnými argumentami podopieraný dohad, ale veríme, že ďalší sústavný archeologický výskum to tiež potvrdí. A tým jas do terajšej záhady: kde stálo sídelné mesto veľkomoravskej ríše. (Katolícke Noviny, 29. sept. 1957.)

NÁLEZ V NITRE

(Rozhovor v bratislavskom rozhlase 18. januára 1958)

Mnoho krát, vážení priatelia, som bol v Nitre. Často som tu videl postávať hlúčky ľudí pri búraniskách domov. Niekedy človek nemá čas, aby sa zastavil. No tento raz mi to nedalo, aby som nepostál a nepoinformoval sa, o čo ide. Zastavil som sa na Stalinovej ulici. Dom s číslom 10. Tu povedľa pracujú na vyhlbovaní jám pre základy novostavby. Na samom spodku, asi tak 3.5 m. hlboko vidím robotníkov. No až po kratúčkom rozhovore zisťujem, že sú medzi nimi i pracovníci Archeologického ústavu Slvenskej akadémie vied. Práve odkrývajú akýsi hrob.

— Tak súdruhovia, keď sa už poznáme, niečo by som prosil i pre našich poslucháčov. Súdruh Habovštiak, aké pamiatky tu zisťujete. Na príklad tieto zaujímave kostry, ktoré práve odkrývate.

— Hrob, ktorý práve odkrývame, patrí podľa charakteru tela myslím do obdobia strednej doby bronzovej, obdobia okolo r. 1500-1300 prednaším letopočtom.

— No to je už akási doba, veru hodne rôčkov.

— V tomto období zisťujeme v okruhu viacerných kultúr hroby s takýmito skrčenými kostrami, aké vidíte aj tuná. Tento zjav si dnes vysvetľujeme ako prejav vantirizmu, totiž strachu pred mŕtvym, keď tohoto pred pochovaním poviazali do skrčenej polohy, jednak, ako prejav snahy napodobniť skrčenou polohou spiaceho človeka. Zdá sa, že tuná budeme mať viac takýchto hrobov. No okrem práve tých nálezov prišli sme tu aj na zvyšky po stredovekej obdialnikovej stavbe v podobe základov pozostávajúcich z lomového kameňa spájaného dobrou vápenou maltou. Z pôvodnej stavby zachovala sa tiež dlážka v podobe ubitej hliny pod ktorou bola vrstva jemného štrku. Po odkrytí tejto vrstvy ukázala sa nám vo vnútry stavby jama o rozmeroch 120-150 cm., v ktorých sme našli početné nálezy keramiky pochádzajúcej približne z X. storočia a početné zvieracie kosti. Možno povedať o tejto jame, že to bola odpadová jama. Z tohoto vidíte, že často i na takomto malom priestore zisťujeme pamiatky z viacerých období nahutené na takomto jednom mieste, často časove od seba vzdialených, konkrétne v našom prípade ide o pamiatky praveku a staršej doby bronzovej. Potom pamiatky z obdobia

Veľkomoravskej ríše a tiež základy stavby z neskoršieho stredoveku, XII.-XIII. storočia.

— Ako viem je známe, že na území Nitry je mnoho archeologických pamiatok.

— Áno, Nitra je známe slovenské historické mesto, ktoré najmä v časoch Veľkomoravskej ríše zohralo mimoriadne dôležitú úlohu a dnes, ako vidíte je vo víre výstavby a prestavby. Niet tu snáď ulice, kde by sa pri výkope základov, či už obytnej, alebo obchodnej budovy neprišlo na neaké archeologické nálezy, na cenné pamiatky, ktoré nám svedčia o tom, že celé územie Nitry bolo obývané už od doby kamenej cez dobu bronzovú, železnú až po naše časy. Zisťujeme, že Nitra mala dôležité postavenie vo vývoji ľudskej spoločnosti na celom našom území.

Čo všetko nachádzate pri vykopávkach, aké predmety?

— Ako vidíte pri týchto našich nálezoch nachádzame nie len zvyšky po ľudských kostrách. Nachádzame tu aj pamiatky hmotnej kultúry, ako sú hlinené hrnce, džbánky, ba nachádzame tu aj šperky, strieborné, bronzové — ale i zlaté. Ako zaujímavosť uvediem, že nedávno v pieskovni pri Bratislave našiel sa 49 dkg. zlatý náramok, ktorým by si mohla svoju ruku ozdobiť hociktorá dáma.

— Ešte prosím, aký význam pripisujete týmto nálezom?

— Pri nálezoch, ktoré zisťujeme v Nitre, je dôležité okrem iného aj to, že všetky tieto nálezy nachádzame v jednotlivých vrstvách nad sebou. Podľa toho určujeme ich stárnosť. Archeologické výskumy na území Nitry, ale i výskumy z ostatných území Slovenska pomôžu mám rozriešiť ešte nejednu spornú otázku našich dejín.

OBJAV PRI KOMÁRNE

Na maďarskej strane pri Komárne leží obec Szöny, na mieste rímskeho Brigetio, jednej z významných pevností na dunajskom pomedzí rímskej ríše mes romanus). Tu roku 1957 mali stavať nejakú továreň. Keďže Szöny je ar-(limes romanus). Tu roku 1957 mali sta-minulom storočí, gazda Jenö Petrovicz, na ktorého pozemku sa malo stavať, so železnou tyčou v ruke pichal a klopal tak dlho do zeme, kým naraz nepočul akoby podzemné dunenie, teda narazil na čosi prázdneho. Hneď upozornil na to úrady a začalo sa kopať. V hĺbke troch metrov našli staré pohrebište s rímskymi sarkofágmi. Najväčšiu pozornosť vzbudil objav v hrobe, v ktorom podľa doterajších zpráv by mal ležať biskup. Vysvitá to z toho, že sa v sarkofágu našla vrchná čiastka biskupskej palice s charakteristickým zakončením. Je zo striebra. Porovnaním s dvoma doteraz známymi hrobmi — v Ravenne jeden a v južnom Francúzsku druhý — v Szöny najdený hrob by mal byť zo 4. storočia.

Ak interpretácia nálezu je správna, to kladie pred historikov nové problémy o počiatkoch kresťanstva v našich krajoch. Doteraz sa vôbec nepredpokladalo, že by v tom čase tam už bolo preniklo kresťanstvo. A jednu zprávu, podľa ktorej kráľovná Markomanov sídliacich na dnešnm Slovensku práve v IV. storoči žiadala od Sv. Ambróza milánského pre svoj národ misionárov a biskupa, bola pokladaná za nepravdepodobnú. Historici budú musieť teraz celú vec znovu preskúmať. Podľa (Wiener Kirchenblatt, 2. Febr. 1958, príloha Der Fels, str. 2).

NÁLEZ V MILANOVCIACH PRI NITRE

V Milanovciach pri Nitre odhalili rímsku vojenskú stanicu z 2.-4. storočia po Kr. Na posúdenie nálezu bola zvolaná do Nitry archeologická konferencia v dňoch 16.-19. septembra 1957, na ktorej sa žiaľbohu mali zúčastniť iba archeológovia zo zemí "ľudovej demokracie". O výsledkoch konferencie, a o podrobnejšom opise nálezu nemáme zpráv.

POMNÍK MARTINOVI KUKUČINOVI V ARGENTÍNE

Na popud Dr. Stanislava Mečiara v spolupráci Slovenského kultúrneho spolku v Buenos Aires je v prúde akcia na postavenie pomníka Martina Kukučina v Punta Arenas. Spolok slovenských spisovateľov a umelcov zúčastňuje sa na tomto kultúrnom podniku a poveril svojho pokladníka Rev. Jána J. Lacha organizovaním zbierky $3.000 medzi zahraničnými Slovákmi. Dňa 18. augusta 1958 predseda SSSU vyjadril stanovisko Spolku v liste Rev. Jánovi J. Lachovi:

"Ako sa z Vášho listu i zo slovenských novín dozvedám, Slovenský kultúrny spolok v Buenos Aires z iniciatívy Dr. Stanislava Mečiara hodlá postaviť pomník spisovateľovi Martinovi Kukučinovi z príležitosti stého výročia jeho narodenín."

"Spolok slovenských spisovateľov a umelcov si plne uvedomuje veľký dosah životného diela Martina Kukučina na poli slovenského kultúrneho života a hrdo sa hlási k jeho dedičstvu. S jeho dielom, tak ako s tvorbou Vajanského a Hviezdoslava, začína rozmach a rozkvet krásnej literatýry slovenskej, povedomé stvárňovanie myšlienky v umeleckej tvorbe, zobrazovanie radostí a bôľov slovenského človeka a vyrovnávanie sa s myšlienkovými prúdmi svetovej literatúry. My, ktorí sa priam tak ako on túlame svetom hnaní žitia nevôľou, s radosťou vítame iniciatívu Slovenského kultúrneho spolku v Buenos Aires, aby sme aspoň tou malou hrivnou mohli prispieť k splátke veľkého dlhu, ktorý nás viaže k osobnosti a dielu Martina Kukučina."

"Je iba samozrejmé, že SSSU preberá vedenie zbierok na tento pomník, najmä v Spojených Štátoch Severoamerických a v Kanade, a poveruje svojho pokladníka Rev. Jána J. Lacha, aby dal myšlienke praktickú formu a postaral sa o jej zdarné realizovanie."

"Martin Kukučin sa v mimoriadne vysokej miere zaslúžil o slovenský národ. Slováci, vzdajme mu hold v podobe čo aj akéhokoľvek skromného príspevku na jeho pomník."

Andrej Žarnov,
predseda SSSU

ZAZNAMENÁVAME

15. apríla bol promovaný za doktora teológie na Pápažskej Gregoriánskej Univerzite P. Jozef Javorka, S.J. predloživší tézu na tému: "O prirodzenej láske k Bohu podľa Sv. Tomáša Aquinského". Nový slovenský doktor už odcestoval na svoje pôsobisko ako profesor dogmatickej teológie na vysokej bohosloveckej škole Spoločnosti Ježisovej v San Miguel, Argentina.

* * *

22. apríla dosiahol doktorat na filozofickej fakulte Gregoriánskej univerzity v Ríme P. Vladimír Šatura, S.J. Predložil doktorskú dizertáciu: "Psychológia v poznávacej teórii Kantovej". Profesorská komisia s uznaním vyzdvihla, že hoci o Kantovi sa už toľko popísalo, predsa náš doktor vlastným výskumom priniesol nové poznatky k danej téme.

* * *

Enciklopedia filosofica, ktorú po taliansky vydal Filozofický Inštitút v Gallarate, roku 1957, umiestila tiež heslá: "Ľudovít Štúr", a "Martin Szentivány, slov. filozof na trnavskej univerzite".

KNIHY

Joseph G. Cincik. ANCIENT SLOVAK FIBULAS AND PSEUDO-FIBULAS. Staroslovenský pôvod spiniek-spôn. Štúdia z rannehistorického kovorobného umenia starých Slovákov. Vydal Rev. John J. Lach, Whiting, Ind. 1957. Strán 106.

Počiatočné dejiny Slovenska a Slovákov strácajú sa v hmle, ktorá dosiaľ visí nad pohybami a osudami stredoeurópskych etnických skupín v rannom stredoveku. Prvotný vývin Slovákov opiera sa len o malý počet historických faktov, ktoré potom vyžadujú výklad a dokreslenie vo svetle pomocných historických vied; ako jazykovedy, etnografie a menovite archeológie. Táto posledná nemala na Slovensku veľkej tradície. Za Uhorska maďarská archeológia z pochopiteľných dôvodov nejavila veľký záujem o nálezy z doby predmaďarskej, ktoré sa vyskytli na území Svätoštefanskej koruny. Preto i keď prišla na niektoré významné objavy, tvárila sa rozpačito, keď jej prichodilo začleniť ich do širších kultúrnych a civilizačných súvislostí stredoeurópskeho priestoru. Zo Slovákov sa vtedy vari len Andrej Kmeť venoval systematickejšiemu archeologickému výskumu. Bolo to vtedy, keď J. Hampel aj ranneslovenské pamiatky označoval za skýtsko-sarmatské.

Po vzniku Česko-Slovenska archeológiou za začal zaoberať prof. J. Eisner (Slovensko v praveku, Bratislava, 1928) a prof. V. Ondrouch (Slovensko v dobe rímsko-germánské, Praha, 1936). Zo žijúcich Slovákov archeológii venoval sa Dr. Janšák a najmä V. Kríčka-Budínsky (Výtvarný prejav slovenského praveku, Turč. Sv. Martin, 1942). Títo v mnohom smere vniesli do ranných dejín Slovenska poznatky, na ktoré bolo možno oprieť historické vývody. Na takéto momenty chceme upozorniť aj v poslednej práci Dr. Jozefa Cincíka.

Dr. J. Cincík ako umelec a historik výtvarného umenia, hoci študoval aj u archeológa Eisnera a Ondroucha, dostal sa k štúdiu archeológie cez dejiny staroslovenského umenia. Na tomto poli významné miesto patrí jeho štúdii "Slovak Rulers Sword" (Scranton — Washington, 1947-1956), v ktorej po tvarovo-umeleckej stránke rozobral a zhodnotil meč slovenských vladárov, ktorý sa našiel v Blatnici, Turiec, a ktorý doteraz bol uložený v Maďarskom národnom múzeu v Pešti. Tu sa zaoberal archeologickým nálezom z 9. stor. Ďalej sa zaoberal slovenskou umeleckou ornamentiku v Evangelistári Cuttberta, písanom r. 800 po Kristu, v rokoch porážky Avarov.

Vo svojej štúdii o spinkách nás autor vovádza ešte hlbšie a ďalej do kultúrnych dejín stedovekej Európy v druhej polovici 4. stor. po Kristu, to jest do zakarpatskej pravlasti Slovanov a Slovákov v oblasti terajšieho stredného Depra, alebo podľa H. Bartka niekdajšej Slovuty. Z podrobnej analýzy mnohých jednotlivostí vystupujú (pre nás zaujímavé) dve druhy téz, ktoré Dr. Cincík stavia vo svojom spise: tézy povahy kultúrno-historickej a mocenskohistorickej.

Kultúrno-historické tézy o spinkách dajú sa zhrnúť takto: Severné Slovensko patrilo síce v I. až II. stor. po Kr. aj do oblasti lužickej kultúry, ktorá v tzv. "púchovskej kultúre" vytvorila na Slovensku regionálny redukt. Tvaroslovné, kontinuitné doklady "púchovskej kultúry" majú takto rozsah takmer 2900 rokov. Táto kultúra, hovorí Cincík, "predstavuje najdlhšiu tvarovú kontinuitnú líniu v prehistórii a rannej histórii Slovenska" (Str. 89). Na príklad v tvaroslovní predhistorickej ornamentiky, v čom sa približuje k téze univ. prof. Jazdzovského v Lodži, Poľ-

sko. Cincík je ďalej proti teórii, ktorá by rada pripísať len gótsky alebo germánsky pôvod spinkám, čo Gorali nosia na severnom Slovensku podnes. Svojou tézou vyvracia staršiu a väčšinou o niektorých nemeckých archeológov sa opierajúcu hypotézu, ktorá tvrdila aj to, že zakiaľ germánska hmotná kultúra ranného stredoveku bola "kovová", zatiaľ slovanská bola len "nekovová" (drevená, kamenná). Na základe dôkladného štúdia najnovších prameňov Dr. Cincík dokazuje, že kovy ako predmet umelecko-hmotného stvárňovania mali u Slovanov dôležitý zástoj od počiatku ich známych dejín. Spinky samy sú prejavmi usadlej, remeselnej kultúry Slovanov v ich prasídlisku za Karpatmi v oblasti slovansko-etnickej a nie neslovanských sťahovavých kmeňov.

Napokon užívanie spiniek u rozličných kmeňov, ktoré sa osadili na Slovensku pôsobilo podľa autora stimulatívne na vytvráranie neskoršej etnicko-kultúrnej jednoty Slovákov. Okrem toho majú ony veľký význam archeologicko-dejinný ako výrobok a doklad nepretržitej etnickej kontinuity v slovenskej civilizácii pod Tatrami za 16 storočí (str. 24).

Čo sa týka téz mocensko-historických, Cincík posunuje prvopočiatky slovenských dejín do druhej polovice 4. stor., to jest do zakarpatskej pravlasti Slovákov. Dosiaľ v dejinách Slovanov spomínala sa ako prvý politický útvar Ríša Samova (625 po Kr.), ktorá stmelila v politickú jednotu viac slovanských kmeňov pod žezlom tohto franského kupca. Dr. Cincík, odvolávajúc sa na svedectvá iných, Prokopiusa, Jordanesa a v súhlase s Dr. Dvorníkom tvrdi, že k prvým štátopolitickým útvarom Slovanov patril protigótsky sväz kmeňov nad Dneprom za vladára Božu r. 378 po Kr. Tento sa opieral o 70 slovanských a antských kmeňových náčelníkov. Božovu državu, federáciu rozvrátil gótsky vojvodca Vinitarius, ktorý dal jej vladára, jeho synov a všetkých náčelníkov popraviť.

"Medzi kmeňmi slovanskými okolo roku 378, ktoré boli potlačené gótským kráľom, musíme predpokladať ako federátov aj niektorých kmeňových príslušníkov budúceho etnika Slovákov a sedmohradských Slovanov — Sclavínov (str. 37)". Ihneď po tejto porážke totiž niektoré slovanské kmene pod tlakom Hunov presťahovali sa v húfoch zo zakarpatského priestoru na terajšie Slovensko, najmä na východné, potisské. No toto sťahovanie bolo pomalé a postupne prenikalo ďalej na západ, až na Moravu. Trvalo až do druhej polovice 6. stor. po Kr. Teda pred Avarmi a neskoršie aj s nimi až do r. 559. Títo osídlenci postupom času individualizovali sa v dnešný slovenský národ. Individualizačný priestor Zemplína vyznačil Cincík zaujímavým spôsobom v spolupráci s Dr. Bartkom na mapovej prílohe č. 2; na základe lingvistického skúmania slovanskej toponýmie v Strednej Európe. (Viď jeho poznámku na mape a čiaru "The approximate geographic spread of 'Slovakism' and Slovak Tribes in 6-10 Century A.D.")

Cincík uvádza tiež druhé zakarpatské politicko-mocenské zoskupenie, ktoré F. Dvornik (The Making of Central and Eastern Europe, Londýn, 1949) spomína ako "ríšu Antov, Bielo-Chorvatov a Bielo-Srbov". Toto je zoskupenie predavarské a možno ho historicky vsadiť medzi roky 454 až 560 po Kr. Do tejto však nepatrili kmene, ktoré sa už predtým boli presťahovali na východné Slovensko, ale prenikli pozdĺž severných hrebeňov Karpát na severné Slovensko a do údolia rieky Moravy.

Hoci predmetne a časove Cincíkova knižka kotví v rozbore doby od polovice 4. stor. do konca 7. stor., jednako veľmi zaujímavé sú jeho niektoré najnovšie poznámkové zistenia v časovom úseku dejín Veľkej Moravy. Hovorí v pozoruhodných podrobnostiach o údelnom kniežatstve Veľkej Moravy v severnom Sedmihradsku, kde začas bol údelným kniežaťom Svätopluk II. Toto kniežatstvo podľa maďarského kronikára Anonýma menovalo sa "Menšou Moravou" na rozdiel od Veľkej Moravy, kde panoval Svätopluk I. Údajmi o údelnom kniežatstve Veľkej Moravy v Sedmohradsku dostáva Svätoplukova država zreteľnejšie obrysy smerom na východ. Cincík na základe istej etnografickej podobnosti medzi Goralmi na

Slovensku a Mócmi v Rumunsku nadhadzuje takto problém rozštiepeného etnika alebo kultúry rannehistorickej a poukazuje aj na spojitosti s Hucuľmi v etnografii severných Karpát.

Cincíkova kniha, založená na dôkladnom štúdiu archeologických nálezov, výsledkov jazykovedného a národopisného skúmania a na ich časovej a priestorovej determinácii v stredovýchodnej Európe, je významným prínosom nielen do kultúrnej, ale i politickej histórie Slovenska. Pomáha nám označiť novými míľnikmi prvopočiatočný a najstarší úsek historického vývinu Slovákov k ich postaveniu ako osobitnej národnej individuality v Európe. Ide o najstaršie pravlastné pokusy mocenské alebo výsledky snáh štátotvornosti Slovákov na prahu rannehistorickej doby v strednej a severnej Európe.

Jozef A. Mikuš

J. C. Hronský. DVE SLOVENSKÉ AMERIKY. Edícia Svetlá. Č. 1. Vydáva Slovenský ústav v Clevelande nákladom Krúžku priateľov slovenskej literatúry v Argentíne. Buenos Aires: 1958. Str. 45.

Ide o dva prejavy J. C. Hronského: K päťdesiatke Slovenskej Ligy v Amerike a Tridsať rokov Slovenského kultúrneho spolku v Buenos Aires. Je to hodnotenie zmyslu, činnosti, úspechov týchto dvoch významných kultúrnych ustanovizní zahraničných Slovákov; ich zástoj v duchovnom, politickom a kultúrnom živote našich krajanov. Čo je mimoriadne vzácne v týchto dvoch prejavoch J. C. Hronského, to je jeho charakteristika slovenského národného a ľudského naturelu; jeho osud, rozvoj a boj o dôstojný a ľudský život za hranicami vlasti a jeho nehynúci záujem o osud Slovenska. S matičnou návštevou v Amerike J. C. Hronský mal možnosť presvedčiť sa o živote amerických Slovákov, o ich ustanovizniach, o ich húževnatom boji za práva a slobodu Slovenska. Viacročný pobyt autora medzi juhoamerickými Slovákmi poskytol mu prvoručné skúsenosti najmä z Argentíny. Výrazné, pravdivé črty slovenskej filozofie a psychológie, ktoré sa mu tisli pod pero, budú cennou duchovnou základňou, na ktorých historrik zahraničných Slovákov bude raz rekonštruovať osud slovenských vysťahovalcov.

Ako vždy vo svojich zahraničných prejavoch, i tu predstavuje sa J. C. Hronský ako človek veľkej viery v slovenskú schopnosť a spravodlivosť pre Slovákov: "Vieme, že i najtrpkejšie poznatky, najsmutnejšie skúsenosti sme preniesli a prenesieme ešte i viac. Vieme, že aj z trpkých časov poúčal sa národ, poúčal sa a tvrdol, aj rany národa zoceľujú, a posilňujú i slovenský národ. A vieme, že stojime na novej križovatke dejín nielen my, stojí tu vlastne celý svet a k prelomu prísť musí. My problémy sveta nerozriešime, ale ani od riešenia nebudeme sa odťahovať. Násilenstvá prestanú, lebo svet chce žiť v pokoji a ten pokoj musí sa zabezpečiť. A keď nastane čas slobodného prejavu — o Slovensko netreba sa obávať, prehovorí svojou vlastnou rečou. Iste aj Slovenská Liga v Amerike zasa bude pri tom hovore i keby už nič nekonala. Keby nebola obhájcom pri veľkom súde národov, bude spoľahlivým svedkom, ktorého poprieť nemožno. Naša Liga je živá, činná, verná svojej minulosti. Zaviazaní sme jej namnoho a keď od nás niečo žiada, mali by sme to plniť. A nateraz žiada to isté ako vždy, aby sme neopúšťali seba samých: aby sme v národe žili, aby sme v krajšej budúcnosti národa verili, aby sme sa na ďalší rozkvet národa pripravovali." (Str. 27-28)

Znie to ako potešujúca a čistá slovenská pieseň ponad škrekotom, vreskom a pleskom rozgajdanej netrpezlivosti a všelijakých patologických úkazov rozdráždencov.

M. Šprinc

St. Polčin, SJ. CELÁ KRÁSNA SI MÁRIA. Ku storočnici lurdských zjavení. Slov. vydavateľstvo sv. Cyrila a Metoda, Rím: 1958. Str. 148. Dostať: Rev. John J. Lach, Whiting, Indiana.

Vkusne upravená knižočka s bohatým obsahom. Po predhovore autora nasleduje krásna, ale dnes už mnohým neznáma báseň "Madone" od Paľa Olivu, ktorej finále je tak časové najmä

dnes: "Do Tvojich dlaní klesá prosba perí ruží puk. I za Slovensko spína sa dnes k tebe tisúc rúk."

Prvá časť je náuková. Kapitoly ako Bez škvrny dedičného hriechu, Nepoškvrnené počatie Máriino článok viery, Vyhlásenie dogmy Nepoškvrneného počatia v našej vlasti, z Dejín úcty Nepoškvrnenej na Slovensku sú jasným, stručným ale dostatočným výkladom jak dogmy o Nepoškvrnenej, tak aj jej uplatnenia sa v slovenskom katolicizme.

Druhá časť knihy Lurd — mesto Nepoškvrnenej obsahuje dejiny lurdských zjavení, založenie lurdského lekárskeho úradu, ako aj opis viacerných zázrakov, potvrdených lekárskou vedou a uznávaných Cirkvou ako takých. Tretia časť, nazvaná púť do Lurdu prináša Okružný list Svätého Otca Pia XII. na okraj lurdskej storočnice. Posledná časť je modlitbová a obsahuje takmer všetky významnejšie liturgické texty súvisiace s úctou Nepoškvrnenej.

Polčinova knižočka je napísaná jednoduchým, ale jasným slohom a s vrúcnosťou milujúceho srdca. Ceny jej dodáva i čistá a bezchybná tlač, pekná grafická úprava a mimoriadna starostlivosť, s akou bola pripravená na toto vzácne jubileum katolíckeho sveta. Je to skromný, ale na naše exilné vydavateľské možnosti dôstojný slovenský hold Nepoškvrnenej.

—mš—

Viliam Pavlovský, S.J.: DIE CHRONOLOGIE DER TÄTIGKEIT ESDRAS. Biblica 38 (Roma 1957) str. 275-305, 428-456.

Pod týmto titulom uverejnil P. V. Pavlovský, slovenský jezuita, profesor na Pápežskom biblickom ústave v Ríme, výťah zo svojej obšírnej doktorskej disertácie, ktorá v celkom rozsahu vyjde neskoršie. (Titul celej práce je: La riforma religiosa di Esdra. Saggio di una ricostruzione.)

Historické knihy Starého Zákona začínajú s tak zv. Knihami Mojžišovymi (Geneza, Exodus, Numeri); pokračujú s knihami Jozue a Sudcov, ktoré nám opisujú dobu obsadzovania Zasľúbenej Zeme a prvé boje s kananejským obyvateľstvom (doba sudcov: 1200-1050 pred Kr.), a s Knihami kráľovskymi, vzťahujúcimi sa na posledného "sudcu" Samuela a na dobu kráľovskú — Saul, Dávid a jeho dynastia, súčasní králi Severného kráľovstva izraelského — od r. 1050 až do babylonského zajatia (587 pred Kr.). Knihy kráľovské, aspoň čiastočne, majú svoj duplikát v tzv. Letopisoch (Kroniky, alebo Paralipomena), vzťahujúcich sa viac menej na tú istú dobu a na tie isté udalosti dávidovskej dynastie a júdskeho kráľovstva, až po jeho pád, a končiacich sa dekrétom perského kráľa Kýra (538 pr. Kr.) o návrate Židov do Palestíny a o znovuvystavení chrámu. Tým istým dekrétom sa zasa začínajú dve malé historické knihy biblické, z perskej doby, ktoré nám opisujú niektoré udalosti z čias reštaurácie a reorganizácie navrátených Židov v starej vlasti: Ezdráš a Nehemiáš. Týmto sa vlastne končia historické knihy Starého Zákona. Ostávajú len 2 Knihy makabejské, z doby gréckej, ktoré nám podávajú stručne dejiny makabejského povstania a založenie hasmonejskej dynastie (2. storočie pred Kr.).

P. Pavlovský venuje svoj vedecký záujem práve týmto dom knihám a ich protagonistom — Ezdrášovi a Nehemiášovi.

O koho tu ide? Nehemiáš bol laik, eunuch a vysoký hodnostár na kráľovskom dvore perskom, ktorý si vypýtal dovolenie od Artaxerxa I. (465-425 pr. Kr.) ísť do Júdska a pomôcť svojim krajanom usporiadať tamojšie pomery a ohradiť mesto Jeruzalem novým ochranným múrom (v rokoch 445-433 pr. Kr.). Ezdráš bol kňaz a bol tiež vysokým hodnostárom na kráľovskom dvore perskom — povereníkom pre náboženské záležitosti židovské. Kniha Ezdrášova nám rozpráva aj o jeho úradnej návšteve a pobyte v Júdsku za čias Artaxerxa I.: ako kráľovský splnomocnenec, aby zaľudnil vyprázdnenú krajinu novými Židmi z Babylonska, finančne umožnil bohoslužbu v novopostavenom jeruzalemskom chráme a usporiadal aj zanendbané náboženské pomery. Od tejto činnosti Ezdrášovej sa vlastne začína historické židovstvo,

tak ako ho poznáme z čias Krista Pána a neskorších. Je teda veľmi dôležité mať o nej presné historické informácie, práve aby sme mohli správne súdiť ďalší vývin samého židovstva.

Študujúc tieto dve historické knihy, Ezdráša a Nehemiáša, biblická veda sa vždycky stretala s niektorými zásadnými problémami, týkajúcimi sa činnosti týchto dvoch mužov, ktoré sa doteraz ešte nikomu nepodarilo spoľahlivo vyriešiť. Keď tie knihy čítame tak, ako sú, vysvitlo by, že prv prišiel do Júdska kňaz Ezdráš (v 7. roku Artaxerxa I, t. j. 458 pr. Kr.) a vyvinul svoju náboženskú reformú činnosť, a len po ňom laik Nehemiáš (v r. 445 a nasl.). Ale tento predpoklad naráža na mnoho vážnych ťažkostí pri vysvetľovaní jednotlivých udalostí z ich činnosti v Júdsku, tak ako nám ich podáva biblický text, a pri celkovom hodnotení výsledkov činnosti jedného i druhého. Preto sa exegéti a historici pokúsili o rozličné hypotézy — kladúc Ezdrášovu činnosť medzi prvú (445-433 pr. Kr.) a druhú Nehemiášovu návštevu v Júdsku (pár rokov neskoršie), alebo až celkom po Nehemiášovi za Artaxerxa II. (v r. 398 pr. Kr.), a usporiadajúc texty rozličným spôsobom. Ale ani jedna z týchto hypotéz nebola doteraz vyhovujúca.

P. Pavlovský sa tiež musel zaoberať vo svojej doktorskej práci z biblických vied o Ezdrášovej náboženskej reforme, touto základnou chronologickou otázkou. A skutočne, podarilo sa mu ju aj vyriešiť.

P. Pavlovský preštudoval celú vec na základe skutočných historických pomerov perského kráľovstva za Artaxerxa I.; a v rámci týchto pomerov mu vysvitá, že Ezdráš jednoducho nemohol vykonať svoje poslanie v Júdsku, **pred** Nehemiášom — t. j. pred r. 445 pr. Kr. — a rozhodne nie v r. 458 pr. Kr. (ako by sa zdalo podľa textu). Jednoducho preto, lebo vtedy bola vojna — a perské vojská sa valili na desaťtisíce cez Palestínu do Egypta, aby potlačili tamojšiu vzburu, a proti Aténčanom k ostrovu Kypru (Cypru?). Za takých pomerov Ezdráš nemohol podniknúť spokojnú cestu do Júdska na čele karavány vracajúcich sa Židov, o ktorej nám rozprávajú jeho zápisky; a tým menej mohol priniesť so sebou veľké poklady zlata a striebra, dar perského kráľa, o ktorých sa biblické texty dôrazne vyslovujú. Perský kráľ za dlhé roky trvajúcich vojnových pomerov peniaze potreboval, a nemohol ich veľkodušne rozdávať hockomu.

Na základe týchto a aj iných dôvodov P. Pavloský kladie Ezdrášovu činnosť v Júdsku až po Nehemiášovi: keď sa totiž perské kráľovstvo po víťazstve nad vzbúreným Egyptom tešilo úplnému pokoju a znovu oplývalo zlatom a striebrom. On rozoznáva teda najprv úradnú činnosť Nehemiášovu v Júdsku v r. 445-433 pr. Kr., potom krátky návrat Nehemiášov spolu s Ezdrášom (ale nie úradne) a konečne úradné poslanie Ezdrášovo, krátko nato. Tak sa to skutočne všetko pekne vysvetlí.

Podarilo sa mu to aj číselne presne zhodnotiť. Krátky návrat Nehemiášov spolu s Ezdrášom bol spojený so sobotným rokom. Podľa mojžišovského zákona každý siedmy rok bol "sobotným", t. j. v ktorom sa vôbec neobrábali polia ani vinice, ako vysvitá z textu. A keďže sa P. Pavlovskému podarilo vyrátať, že jeden taký sobotný rok padol práve na rok 430-429 pr. Kr., kladie aj túto spoločnú návštevu oboch mužov na rok 430 pr. Kr. (t. j. len 2-3 roky po prvom pobyte Nehemiášovom). Ezdrášovo úradné poslanie kladie hneď nato, na rok 428 — šítajúc v texte (Ezdráš 7, 7-8) nie "v roku 7. kráľa Artaxerxa" ale "v roku **37.**". Tridsiatka vypadla pri opisovaní rukopisov. To sa stáva!

Podľa tejto historickej a chronologickej solúcie P. Pavlovský podáva aj literárne vysvetlenie textov. Vysvita mu, že biblické knihy Ezdráš-Nehemiáš sú vlastne pokračovaním I. II. knihy Kroník (Letopisov). A to tak, že samé knihy Kroník zahrňujú aj prvých 6 hláv Ezdráša (a sú napísané samým Ezdrášom), kdežto Ezdráš 7-19 a Nehemiáš sú zbierka dokumentov, týkajúcich sa činnosti týchto dvoch mužov, usporiadaná chronologicky a čiastočne tématicky.

Tak sa to naozaj všetko jasne číta a logicky dá porozumieť. Práca P. Pavlovského je dôležitým vedeckým príspevkom na historickom poli začiatkov

židovstva a na biblickom poli dejinného a náboženskeho prechodu zo Starého do Nového Zákona.

P. Štefan Porúbčan, S.J.

Ondrej Halaga. ARCHÍV MESTA KOŠÍC. Sprievodca po fondoch a zbierkách. Vydala Archivní správa ministerstva vnitra. Praha 1957, str. 174+20 reprodukcií hist. listín.

Toto vydanie patrí do kolekcie príručiek k jednotlivým archívom, ktoré pre územie celej ČSR vydáva ministerstvo vnútra v Prahe. Podobne tam už vyšla príručka k Archívu mesta Bratislavy. Po všeobecnom úvode, kde podáva dejiny mestského archívu a rôzne zoznamy: richtárov, košických notarov, zbierok a fondov s ich latinskými pomenovaniami a potom tu v knihe užívanými skratkami, nasleduje druhá popisná časť. Tu postupuje podľa jednotlivých oddelení zbierok a fondov, podáva ich uskladnenie, a vkrátkosti aj obsah, čo sa v nich nachádza. Na konci je rezumé v ruštine, maďarčine a nemčine. Menný a vecný index uľahčujú upotrebu. Je to nevyhnutná príručka pre každého historika, takže teraz vieme, čo sa v archíve približne nachádza, no kedy ho budeme môcť použiť?

M. Lacko, S.J.

Ondrej Halaga a iní. VLASTIVEDNÝ SBORNÍK SV. I. Práce vedeckých ústavov a pracovníkov Východného Slovenska, Archív mesta Košíc, Košice 1955, strán 474 + 2 mapové prílohy a iné ilustrácie, formát 25x17 cm.

Tento prvý zväzok Vlastivedného Sborníka je vydaný "na počesť 10. výročia oslobodenia Košíc Sovietskou armádou 1945-1955". Z tejto príležitosti je na počiatku Sborníka informatívna stať: "Desať rokov rozvoja vedy na východe ČSR", kde sa dozvieme o poľnohospodárskej a lekárskej fakulte univerzity v Košiciach, o vysokej škole pedagogickej v Prešove, o technike v Košiciach, o astronomickom observatóriu na Skalnatom Plese, o archívoch, múzeách a knižniciach na východnom Slovensku. Zaiste treba čítať tie strany s rozsudkom, lebo sú písané na oslavu "Červenej armády", ale predsa môžeme získať aspoň podatky o tom, čo sa na Východnom Slovensku v tom ohľade robí. V prehľade nenachádzame Vysokú školu bohosloveckú v Košiciach, ktorú komunistická vláda zničila roku 1950.

Zatým následujú štúdie týkajúce sa Východného Slovenska z rôznych odborov: Spoločenskovedné, Prírodovedné, Všeobecné a Bibliografické. V prvej časti najvážnejšie sú štúdie: "Východné Slovensko na úsvite dejín", "Archeologický výskum na zemplínsko-užskej nížine", "Prechody ruských vojsk cez Východné Slovensko". Dr. M. Potemra podáva obsažnú bibliografiu o Košiciach, a všetkých novín vychádzajúcich na Slovensku až do r. 1918.

M. Lacko, S.J.

Guenther Jarosch. EINFUEHRUNG IN DIE SLAVISTIK. Herausgegeben von der Pädagogischen Hochschule Potsdam, 1957, str. 127, 24x15 cm.

Veľmi šikovná príručka pre tak zvané štúdium na diaľku - Fernstudium. Obsahuje ponajprv úvod do slavistiky, a potom osobitné pojednania o jednotlivých slovanských národoch. Všetko veľmi krátko a systematicky, v čom sa líši jedna slovanská reč od druhej, ktoré sú jej charakteristiky atď. Na konci sú textové prílohy pre tak zvané komparatívne štúdium slovanských rečí. Doteraz vo všetkých učebniciach podobného druhu pre ten cieľ boli podané úryvky zo Sv. Písma nového zákona, nakoľko z Nového zákona máme zachované doteraz najstaršie pamiatky staroslovenskej reči, a potom ten istý úryvok bol podaný vo všetkých moderných slovanských rečiach. Keďže táto príručka vyšla v Potsdame, v sovietskej zóne, alebo vo Východnom Nemecku, nenachádzame tu už úryvky zo Sv. Písma, ale pre komparatívne štúdium je tu podaný úryvok z Marxovho Manifestu komunistickej strany, a úryvok z istého sovietskeho románu od Ostrovského.

Túto recenziu rozhodol som sa však napísať pre jednu zaujímavú vec. V stati o diferenciácii slovanských jazy-

kov autor podáva na strane 51 schematický náčrt všetkých slovanských jazykov postavených na obvode kružnice. Medzi západoslovanskými jazykmi sú zaznačené: český, horno-lužickosrbský, dolno-lužickosrbský, kašubský, a poľský. Darmo som tam hľadal slovenský. Podobne som ho nenašiel ani medzi inými jazykmi. Preto som hľadal vysvetlenie v texte autora, a tam čítam: "Das Slowakische steht dabei in der Mitte. Es zeigt Uebergänge sowohl zum Tschechischen als auch zum Ukrainischen, aber auch zum Polnischen und zum Suedslawischen". Slovenčina je uprostred. A naozaj zisťujem, že uprotred kružnice je skratka "slk" a spojnice k jednotlivým grupám slovanských jazykov. Tu je teda názorne ukázaná danosť slovenčiny, že je aj geograficky, aj rečove uprostred všetkých slovanských jazykov, čo môžeme viackrát použiť, aby sme napríklad v mladej slovenskej generácii v Amerike vzbudili záujem o slovenčinu. Ňou majú zaistený ľahký prístup ku všetkým slovanským jazykom.

M. Lacko, S.J.

Daniel Rops. PIONIERI BOŽÍ. Preložil Ernest Žatko. Vydal Rev. Ján J. Lach, Whiting Indiana: 1958. Str. 200. $1.50.

Daniel Rops, člen Francúzskej akadémie a najväčší žijúci historik kresťanstva, vybral z množstva katolíckych svätcov desať postáv a podáva ich človekovi dvadsiateho storočia. Boli časy, keď životy svätcov nachádzali svoje domovské právo iba v refektároch kláštorov. No človek, jeho vnútorný život, jeho pozemské i večné zameranie stali sa predmetom intenzívneho štúdia. Súčasná svetová literatúra sústreďuje svoju pozornosť na človeka a obraz, ktorý o ňom podáva, je výsledkom rozličných filozofických alebo vedeckých náhľadov na neho. Tento živelný záujem o človeka odzrkadľuje sa i v hagiografickej literatúre našich dní, ktorá prežíva svoj nevídaný rozkvet. Životy svätcov dostávajú sa pod perá vynikajúcich spisovateľov. Na príklad Mauriac, Bargellini a mnohí iní.

Moderné katolícke diela o živote svätcov nie sú viacej sentimentálnymi zbierkami neobyčajných udalostí ich životov, ale sú to diela, ktoré načierajú hlboko do ľudského i nadprirodzeného osudu svätcov a sprítomňujú tú večne novú, večne vábivú drámu človeka, ktorý stojí pevne s obidvoma nohami na zemi, ale jednako túži po vysokých končiaroch ľudskej i kresťanskej dokonalosti. V časoch mravného rozkladu, zbabelosti a vykoľajenosti ľudia hľadajú hrdinov, ktorých životy by ich vzpružovali, v ktorých bojoch, víťazstvách by videli niečo zo svojho vlastného osudu, z vlastných túžob. Ľudia neprestali túžiť po mravnej veľkosti, po hrdinstve, po svätosti. Svätci žili pre veľké a sväté ideály, vedení veľkou láskou, Bohom, Jeho vôľou. To sú tí, ktorí pochopili volanie Kráľovstva Božieho a jeho uskutočnovanie v dušiach. Toto vznešené povolanie plnili každý svojím spôsobom, podľa rozličnosti svojich povách, svojho nadania.

Daniel Rops kreslí výrazne postavy Sv. Pavla, sv. Martina, blaženého Raymunda Lulia, Bartolomeja de las Casas, sv. Františka Xaverského, sv. Izaka Joguesa, matky Javouhey, P. Foucaulda, P. Damiána a P. Nussbauma, tibetského mučeníka. Niektoré z týchto životov sú známe a iné menej známe. No sú to napospol veľké a hrdinské životy, podávané novým, živým, zaujímavým spôsobom; štýlom skoro telegrafickým, z ktorého ale prebleskuje vždy sila a pohľad veľkého spisovateľa a pozorovateľa ľudí. Daniel Rops sa obmedzuje skutočne len na tie najnutnejšie životopisné dáta; ide mu viac o ten tajomný vnútorný proces, ktorý sa odohráva v duši svätcovej pri stretaní sa Božej milosti a ľudskej vôle. Sleduje, nakoľko je to ľudsky možné, pretváranie sa človeka pod vplyvom milosti. Je to hodnotné, osviežujúce a užitočné čítanie.

Žatkov preklad mohol byť aj vyhrúsenejší. Do textu sa dostalo veľa rušivých tlačových chýb. No vieme, že v cudzine vyžaduje sa priamo nadľudské úsilie, ak chceme mať niečo presne a starostlive vytlačené. Presný preklad originálu mohol zniet' Dobrodru-

hovia Boží — Les Aventuriers de Dieu. I Peter Lippert má dielo Dobrodružstvá života, medzi ktoré patrí aj svätosť; dobrodružstvá v tom zmysle, že vyžadujú odvahu a srdnatosť. Ináč toto dielo Daniela Ropsa je prínosom do slovenskej prekladovej literatúry.

M. Šprinc

Piero Bargellini. SVÄTÁ KLÁRA Z ASSISI. Preložil Ernest Žatko. Vydal Rev. Ján J. Lach, Whiting, Indiana: 1958. Str. 111. $1.00.

Človek musí poznať Umbriu, Assisi, sv. Františka, aby pochopil život sv. Kláry. Bola duchovnou dcérou sv. Františka, nadchla sa jeho príkladom. Jej pokora a chudoba sú kvetmi, ktoré nikdy nezvädnú. Staročia sa budú míňať, ale jej veľký príklad nikdy nevybledne. Kým budú stáť drsné, hrubé, chladné a očmudené múry u sv. Damiana, z ich zastrašujúcej tvrdosti bude sálať vždy teplo lásky sv. Kláry.

Mnohí o nej písali; výrečne i menej výrečnejšie, ale Piero Bargellini píše o nej pekne a jednoducho, napodobňujúc šťastlivo prostučký sloh, v akom dávno písali o svätých. Krátke kapitolky sú vždy výstižne pomenované a je v nich historických údajov toľko, koľko práve treba. Ostatok je vyplnený obdivom básnika, vrúcnosťou obdivovateľa františkánskej mystiky. Slová presne zvážené, nezveličované. Čistá jednoduchosť života sv. Kláry nezniesla by ani nijaké rétorické siláctva. Kvet je krásny sám v sebe a ľudské chvály nič nedodajú k jeho kráse. Môžu jej skôr ubrať dačo z čerstvosti.

Čosi ozaj myslia ľudia nášho storočia, keď tak navštevujú kostolík a kláštorík u sv. Damiana, ktorý sa zo strmého svahu díva na zelené údolie Umbrie. V jeho vlhých múroch, skrytá celému svetu žila svoj tvrdý život absolútnej chudoby so svojimi družkami sv. Klára; život, ktorý sa musel pozdávať samochtiacim trýznením; ktorý zháral ako svieca v temnici; nič, len láska, živená bolesťou. Zanovitý boj sv. Kláry o absolútnu chudobu, je čosi, čo nie je z tohto sveta. Uprílišnenosť, prehnanosť? Ale hej, v slovníku tohto sveta. Ale na druhej strane aké hrdinské uskutočnenie Evanjelia do litery. To je poslanie svätcov a svätíc, aby vo svojich životoch zvýraznili isté sväté hodnoty, i keby spôsob ich uskutočňovania bol priamo "pohoršením" slabých a priemernych. I toto dielo Bargelliniho riadi sa dôstojne k jeho iným hagiografickým dielam, (Sv. Katarína Sienska, Dávid). Dielo priezračné a čisté o jednoduchom a veľkom živote sv. Kláry.

Mikuláš Šprinc

ROČNÍK (VOL.) V. 1958

OBSAH

ŠTÚDIE

Na prelome vekov. Vladimír Cincík — 22
Musica Viva. B. Valentín — 135
Postoj katolíka k darwinizmu. T. J. Zúbek, OFM, S.T.D. — 156
Pred sto rokmi zrodila sa myšlienka Spolku sv. Vojtecha. Dr. Ján Oráč — 97
Slavonics in American Secondary Schools. Rev. William Patala — 65
Slovenská literatúra pod vládou komunistov. Marian Žiar — 1
Sv. Cyril a Metod a Rímsko-slovanská bohoslužba. Štefan Senčík, SJ — 49
Užhorodská Unia. Michal Lacko, SJ — 109

ČLÁNKY

Dve americko-slovenské literárne jubileá. K. Čulen — 36
Friedrich von Schiller. Dr. Marian Dafčík — 178
Kukučin stále živý. Marian Žiar — 173
Malá meditácia o jednej Beniakovej básni. Karol Strmeň — 117
Mojim kolegom. Miloš K. Mlynarovič — 19
Na križovatke posolstva a udalostí. (s. b.) — 36
Nové archeologické objavy na Slovensku a najstaršie dejiny našej vlasti. Michal Lacko, SJ — 179
Nové liturgické texty na sviatok sv. Cyrila a Metoda. Miichal Lacko, SJ — 84
Nový nápis zo Zany a rímsky nápis na skale trenčianskej. Michal Lacko, SJ — 87
NSS a nové názory na literatúru. (Redakcia) — 37
Pomník Martinovi Kukučinovi v Argentíne. (red.) — 182
Rozhovor s prof. Pavlom Griegorom. Grieger-Náhalka — 148
Spomienka na Mikuláša Schneidra Trnavského. (M. Ž.) — 176

PRÓZA

Rastislav. Historická dráma (I). Cyril Ondruš — 71
Rastislav. Historická dráma (II). Cyril Ondruš — 142
Triumf. Andrej Sidor — 152
V slzavom údolí. Draga Divínska — 107

POÉZIA

Akoby pieseň. William Carlos Williamson (Strmeň) — 21
Avila. Mikuláš Šprinc — 167
Báseň v próze. Archibald McLeish (Strmeň) — 30
Blesk. Gorazd Zvonický — 172
Granada. Mikuláš Šprinc — 165
Hrobový kameň pre Ivana Krasku. Karol Strmeň — 163
Jarný nárek vdovy. William Carlos Williamson (Strmeň) — 31
Margita. John Crowe Ransom (Strmeň) — 29
My zmeníme sa? Gorazd Zvonický — 134
Nie som sám, nie si sama. Gorazd Zvonický — 28
Odmena. Gorazd Zvonický — 168
Pred Zornicou. Miloš K. Mlynarovič — 106
Sedemdesiatka. .... — 16
Svätojánsky oheň. Gorazd Zvonický — 17
Vysvetlenie. .... — 18
Španielske katedrály. Mikuláš Šprinc — 166
Štrnásta jeseň. .... — 133
V hrnčiarovej dielni. Omar Chajám (J. Okáľ) — 82

Vzdor. Gorazd Zvonický — 15
Tri čínske sonety. Fen Čih (K. Strmeň) — 69
Tri skratky suchou ihlou. Karol Strmeň — 79
Z nových básní. Karol Strmeň — 171
Z poľskej exilnej poézie. Kazimierz Wierzyński (M. Žiar) — 169

K N I H Y

Ancient Slovak Fibulas And Pseudo-Fibulas. (Joseph G. Cincík) K. Čulen — 43
Josef Mikuš — 183
Bibliographie Historischer Zeitschriften 1939-1951. (Heinrich Kramm) M. L.—46
Celá krásna si, Mária. (St. Polčin, SJ) M. Š. — 185
Cesty a osudy. (Mikuláš Šprinc) Ján E. Bor — 41
Die Chronologie der Tätigkeit Esdras. (Viliam Pavlovský, SJ) Štefan Porúbčan, SJ — 186
Dve Slovenské Ameriky. (J. C. Hronský) Mikuláš Šprinc — 185
Einfuehrung in die Slavistik (Guenther Jarosch) M. Lacko, SJ — 188
Knižnice na Slovensku. (Jozef Kuzmík) Ladislav Džubík — 93
Malý hrdina. (Bohuslav) St. Bystrík — 45
Miloš K. Mlynarovič. Osobnosť a dielo (Ján E. Bor) Karol Strmeň — 39
Naša cesta (Michal Bystrík) Cyril Krásňanský — 94
Peter V. Rovnianek (Vincent Boleček) K. Č. — 44
Pionieri Boží (Daniel Rops) M. Š. — 189
Regenten und Regierungen der Welt (Bertold Spuler) M. St. Ďurica — 91
Slovenské listy a listiny z XV. a XVI. storočia (Branislav Varsík) M. Lacko, SJ — 93
Slovenský ľudový textil (Osveta, Martin) Ján Malý — 92
Svätá Klára z Assisi (Piero Bargellini) Mikuláš Šprinc — 190
Suedosteuropa — Bibliographie (Valjavec Fritz) M. Lacko, SJ — 90
Vlastivedný zborník I. (Ondrej Halaga) M. Lacko, SJ — 188
Umelecko-historické pamätné kostoly na Slovensku (E. Lorad) Ján Malý — 89
Une tentative d'Union au XVI siecle (Stanislav Polcin, SJ) Ján Malý — 89
The Red Book of the Persecuted Church (Albert Galter) Fr. T. Zúbek — 146

Z NAŠEJ ZAHRANIČNEJ KNIŽNEJ TVORBY

Miloš K. Mlynarovič. VTÁČENCE VO VÍCHRICI. Román. $3.00

TESTAMENT KRÁĽA SŔDC. Verše. $1.50

BOHA HĽADÁM. Verše. $1.50

BORBA S OSUDOM. Novely. $1.50

Mikuláš Šprinc. SV. ANDREJ-SVORAD. Životopis. $2.00

NA FLORIDE SÁM. Verše. $1.00

TVÁROU PROTI SLNKU. Verše. $1.00

MATKA KRÁSNEHO MILOVANIA. Lyrické rozjímania. **$1.00**

CESTY A OSUDY. Z potuliek po Californii a Wyomingu. $1.50

Rudolf Dilong. SLOVO BOŽIE. Rozjímania. $2.00

STOPY V OHNI. Verše. $1.00

NA VRCHU NÁDEJE. Verše. $2.00

Jozef Paučo. SLOVÁCI A KOMUNIZMUS. Štúdie. $3.00

ŠTEFAN FURDEK A SLOV. VYSŤAHOVALECTVO. $1.50

Dr. Fr. Hrušovský. SLOVENSKÉ REHOLE V AMERIKE. $5.00

Ján E. Bor. RUDOLF DILONG. Literárne štúdie. $2.00

* * *

Dr. T. Zubek. THE CHURCH OF SILENCE IN SLOVAKIA. $3.50

Dr. Fr. Hrušovský. THIS IS SLOVAKIA. $1.00

John Okal. JANOSIK. A Carpathian Saga. $1.00

THE DELIVERANCE OF SISTER CECILIA. $3.75

Sister Gabrielle. SLOVAKIA'S ROAD TO STATEHOOD. $1.50

Ak chcete mať vo svojej knižnici dobrú a spoľahlivú slovenskú knihu, obráťte sa na administráciu Mostu: 2006 Schrage Ave., Whiting, Indiana.

Copyright 1958. By Slovak Writers and Artists Association, Cleveland, Ohio. No portion of this Revue may be reprinted or broadcast without permission of the Publisher.